

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVEN VE GÜVENSİZLİK:
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN SURİYE KRİZİ SINAVI**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet KARAGÜZEL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. FİLİZ ÇOBAN ORAN

Çanakkale - 2019

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

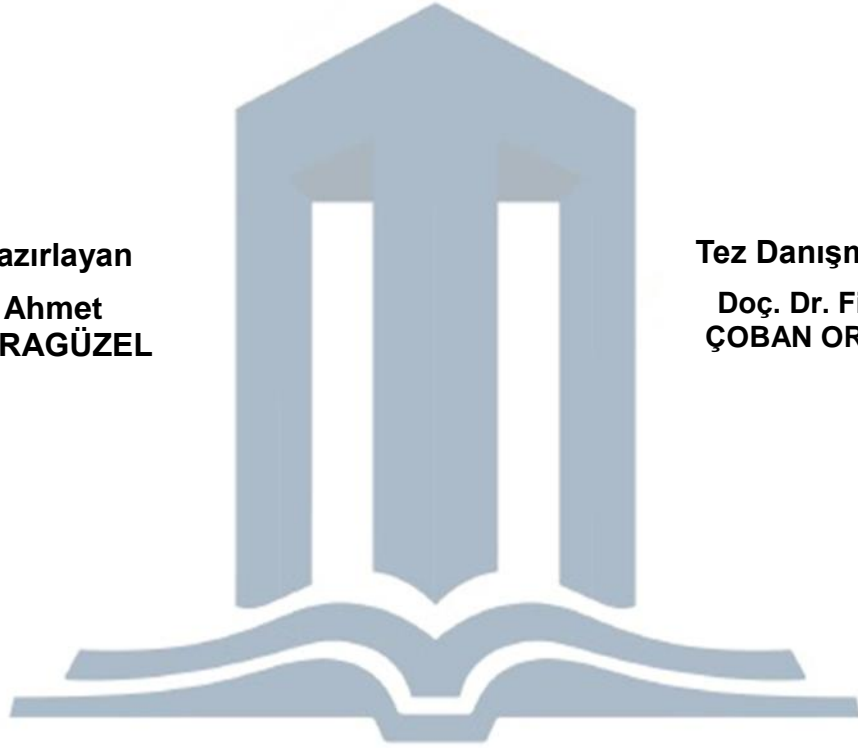
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVEN VE GÜVENSİZLİK: TÜRK-AMERİKAN
İLİŞKİLERİNİN SURİYE KRİZİ SINAVI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ahmet
KARAGÜZEL

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Filiz
ÇOBAN ORAN

Çanakkale - 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Uluslararası İlişkilerde Güven ve Güvensizlik: Türk-Amerikan İlişkilerinin Suriye Krizi Sınavı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/06/2019

Ahmet KARAGÜZEL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ahmet Karagüzel'e ait "Uluslararası İlişkilerde Güven ve Güvensizlik: Türk-Amerikan İlişkilerinin Suriye Krizi Sınavı" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	İmza
Prof. Dr. MEHMET BÜLENT ULUDAĞ	
Doç. Dr. FİLİZ ÇOBAN ORAN	
Dr. Öğr. Üyesi CEMRE PEKCAN	

Tez No : 102 72934

Tez Savunma Tarihi: 19/06/2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

26.07/2019

4.

ÖZET

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVEN VE GÜVENSİZLİK: TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN SURİYE KRİZİ SINAVI

Bu tez, Suriye krizi örneğini dikkate alarak Türkiye ve ABD ilişkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye ve ABD ilişkileri değerlendirilirken karşılıklı güven ve güvensizliğe neden olan gelişmeler ele alınmaktadır. Tez, teorik açıdan devletlerarası ilişkilerdeki *güven* analizinde çoğunlukla kullanılan Mahkûmun İkilemi ve Oyun Teorisi yerine, Kydd'ın Bayes teoreminden yararlanarak kavramsallaştırdığı *Bayesian Realizm* yaklaşımını temel almaktadır. Bu yaklaşım, Türkiye ve ABD'nin Suriye krizinde hangi geçmiş deneyimlerin birbiri hakkındaki inançlarını etkilediğini ve nasıl güven ve güvensizlik temelinde işbirliği yapıp yapmamaya karar verdiklerinin açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, Obama döneminde Türkiye ve ABD arasında güvensizlik yaratan gergin ilişkilerin neden Trump döneminde daha da kötüleştiğini göstermektedir. Sonuç olarak, Suriye örneği dikkate alındığında, bu işbirliğinin bir başarı hikâyesi ile sonuçlanmadığını iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güven ve güvensizlik, bayesian realizm, Türk-Amerikan ilişkileri, Suriye krizi

ABSTRACT

Trust and Mistrust in International Relations: Syria Crisis Test of Turkish – American Relations

This thesis aims to analyze the relations of Turkey and USA through the case of Syria. To evaluate the relations between Turkey and USA, it examines the developments that have caused mutual trust and mistrust. Theoretically, rather than the Prisoner's Dilemma and Game Theory that are mostly used in analyzing the trust in relationships between the states, it applies Bayesian Realism which is conceptualized by Kydd in utilization of Bayes theory. This approach helps to explain which past experiences have influenced their beliefs in each other and how they have decided to cooperate or not to cooperate based on the trust and mistrust. In this context, this study shows why the tense relations between Turkey and USA in Obama term have worsened in the term of Trump. The final analysis, it argues that this cooperation did not result in a success story in the case of Syria.

Key Words: Trust and mistrust, bayesian realism, Turkish-American relationship, Syria crisis

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında; Uluslararası İlişkilerde güven ve güvensizlik konuları işlenmiş ve Bayesian realizm ile geniş arka planı bulunan Türk-Amerikan ilişkilerinin, güven ve güvensizliğinin sorgulandığı ‘Suriye Krizi’ analiz edilmiştir.

Bu zorlu süreçte karşılaştığım her türlü problemde bana destek olan, örnek insan, çok değerli hocam ve danışmanım Sn. Doç. Dr. FİLİZ ÇOBAN ORAN’a minnettarlığımı belirtmek istiyorum.

Bu çalışmayı, başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti’nin bütün Emniyet Güçlerine ithaf ediyorum.

Ahmet KARAGÜZEL
Çanakkale, 2019

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE GÜVEN VE GÜVENSİZLİK ANALİZİ: BAYESİAN REALİZM

1.1. Idealist Paradigma	4
1.1.1. Liberalizm	5
1.1.2. Neo-Liberalizm	7
1.2. Realizm	8
1.2.1. Klasik Realizm	11
1.2.2. Neo-Realizm	12
1.2.3. Neo-klasik Realizm	15
1.3. Sosyal-İnşacılık.....	16
1.4. İngiliz Okulu.....	19
1.5. Marksist Teori.....	23
1.5.1. Eleştirel Teori.....	25
1.6. Pozitivizm ve Davranışsalcılık	27
1.7. Post-Pozitivist Yaklaşımlar	28
1.8. Uluslararası İlişkilerde Güven ve Güvensizlik Kavramları	30
1.8.1. Realist Paradigmada Güven ve Güvensizlik	33
1.8.2. Bayesian Realism	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Osmanlı Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri	39
2.2. M. Kemal Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri	41
2.3. Türk-Amerikan Stratejik İttifakının Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO Üyeliği	42
2.4. Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri	45
2.4.1. Jüpiter Füzelere ve Küba Krizi.....	48
2.4.2. U-2 Casus Uçak Krizi	49
2.4.3. Kıbrıs Sorunu ve Johnson Mektubu	50
2.4.4. Afyon Sorunu	52
2.4.5. Amerikan Karşıtlığının Yükselişi ve Siyasi Sonuçları.....	54
2.4.6. 1974 Silah Ambargosu.....	55
2.5. Yeniden Yakınlaşma Dönemi (1980-2003)	56
2.6. 11 Eylül Saldırıları Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri.....	60
2.7. ABD'nin Irak Müdahalesinin Türk-Amerikan İlişkileri Üzerindeki Etkileri ..	66
2.8. Komşularla Sıfır Sorun Politikasının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi.....	73
2.9. Türk-Amerikan İlişkileri Ekseninde Arap Ayaklanmaları	76
2.10. 2013-2018 Dönemi Türk-Amerikan İlişkilerindeki Sorunlar	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN SURİYE KRİZİ SINAVI

3.1. Suriye Krizinin Nedenleri ve Gelişimi	79
3.2. Suriye Krizinde Uluslararası Güç Rekabeti ve Vekâlet Savaşları	82
3.3. Türk Dış Politikasında Suriye Krizi.....	85
3.3.1. Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası ve Suriye Krizi.....	85
3.3.1.1. Türkiye'nin Ortadoğu Kimliği	88
3.3.2 Davutoğlu Sonrası Dönemde Türkiye'nin Değişen Suriye Politikaları	91
3.3.2.1. Suriye'de Terörist Gruplar ve Türkiye'nin Güvenlik Kaygıları.....	92
3.3.3. Suriye Krizine Farklı Bir Yaklaşım; Üçüncü Taraf Müdahale Politikası Çerçevesinde Türkiye'nin Suriye Tutumu.....	94
3.4. Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye Krizi Yaklaşımı	95
3.4.1. Genel Hatlarıyla ABD'nin Ortadoğu Politikaları	95

3.4.2. ABD'nin Suriye Politikaları	97
3.4.3. Obama'nın Suriye Politikaları	97
3.4.4. Donald Trump'ın Suriye Politikaları	102
3.5. Stratejik Ortaklıktan Yol Ayrımına mı?	110
3.6. Suriye Krizi Ekseninde Türk-Amerikan Güven İlişkilerinin Bayesian Realizm ile Analizi	116
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	123
EK 1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ	135
ÖZGEÇMİŞ	146

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
DEAŞ	: Ad-Dawlah al-Islamiyah fil-‘Iraq wa ash-Sham
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat
SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YPG	: Yekîneyên Parastina Gel

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplini Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişme göstermiş olsa da tarih boyunca devletler birbirleri ile ilişki içerisinde olmuşlardır. Bu ilişkilerde bazen ortak çıkarlar, işbirliği ve ekonomik kaygılar etkili olabilirken, bazen de çatışma ve savaş gibi yıkıcı etkiler belirleyici olmuştur. Çok boyutlu görünümüleri olan uluslararası ilişkilerde, aktörlerin uluslararası sistemde birbirlerini dost ya da düşman olarak değerlendirmesinin akademik temelleri ve analizi, günümüzde halen önemini korumaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplinin ilerlemesi ve genişlemesi neticesinde şekillenen Uluslararası ilişkiler teorileri, devletlerin birbirleri ile ilişkilerine kavramsal bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşım birden fazla teori ile birbirinden farklı bir şekilde ele alınsa da çok açık olan bir şey vardır ki, devletler öncelikli olarak hayatta kalmak istemektedirler. Hayatta kalma arzusu ile devletler saldırgan, savunmacı, izolasyonist veya uzlaşmacı politikalar izleyebilmektedirler.

Uluslararası İlişkilerde realist yaklaşım, uluslararası sistem içerisinde diğer devletlerin hareketlerini sorgulayacak ve kontrol edebilecek bir üst kurumun eksikliği neticesinde uluslararası sistemin anarşi halinde olduğunu iddia etmektedir. Anarşi durumunda devletlerin kontrol edilemezliği ve niyetlerinin kesin olarak bilinmemesi, uluslararası ilişkilerde güven-güvensizlik paradoksunu doğurmuştur. Öte yandan neo-liberalizm gibi yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerin anarşi düzenine rağmen işbirliği yapmaya elverişli olduğunu savunmuştur.

Dolayısıyla, Uluslararası İlişkilerde güven-güvensizlik kavramı, tüm ilişkileri belirlemesi açısından önemlidir. Bu nedenle bu çalışma, Türk-Amerikan ilişkilerinin daha iyi anlaşılması için bu iki kavrama odaklanmaktadır. Bu çerçevede ikili ilişkilerin geçmişinden hareketle günümüz problemlerinden olan 'Suriye Krizi' ekseninde iki aktör arasındaki güven ve güvensizlik ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışma, "Suriye krizinde Türk-Amerikan ilişkilerini yol ayrımına getiren faktörler nelerdir?" sorusuna ikili ilişkilerdeki güven ve güvensizliğin analizini yaparak cevap aramaktadır. Bu bağlamda, Türk-Amerikan ilişkilerini Andrew Kydd tarafından geliştirilen *bayesian realizm* yaklaşımıyla değerlendirerek, Uluslararası İlişkiler literatürüne hem teorik hem de pratik özgün katkı yapmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkiler teorileri genel boyutlarıyla ele alınmış, uluslararası sistemin yapısal özellikleri işlenmiş ve bu bağlamda güven-güvensizlik tanımlamaları yapılmıştır. İkinci bölümde ise 18. yüzyılda başlayıp günümüze süregelen Türk-Amerikan ilişkilerinin, bu süre boyunca geçirdiği değişimler işlenmiş ve yeni kurulan hükümetlere, göreve yeni gelen başkanlara göre nasıl değiştiği çalışılmış, aynı zamanda uzun süredir devam eden bu ilişkinin güven-güvensizlik boyutu analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Arap baharının getirdiği çatışma ve düzensizlik durumunun, ortak ve işbirlikçi pozisyonunda olan ABD ve Türkiye'nin 'Suriye Krizi' işlenmiş, farklı tercihler etrafında oluşan politikalar neticesinde şekillenen Türk-Amerikan ilişkilerinin güven ve güvensizlik boyutları ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE GÜVEN VE GÜVENSİZLİK ANALİZİ: BAYESİAN REALİZM

Çalışmanın bu bölümü genel olarak Uluslararası İlişkiler teorilerini tanıtır Suriye krizinde Türkiye-ABD ilişkilerindeki “güven” ve “güvensizlik” kavramının araştırılması için tezin kuramsal altyapısını oluşturmayı amaçlamaktadır.

Genel olarak güven kavramında aktörlerin birbirlerine karşı olan davranışları, iyi niyetli yaklaşımları, pozitif eylemler ve karşılıklı işbirliğinin istismar edilmemesi gibi unsurlar yer almaktadır. Birden çok tanımı olan güven kavramını bu çalışma, aktörlerin ilişkilerinde karşı taraftan herhangi bir tehlike beklemediği, karşılıklı işbirliğine uygun bir olgu olarak tanımlamaktadır.

Güvensizlik ise uluslararası ilişkilerin anarşik yapısından kaynaklanan güvenlik ikileminin ve güç yarışının neticesinde oluşan bir olgudur. Bu çalışma güvensizlik kavramını ise, uluslararası sistemin belirsizliği ve bir düzenleyicisinin olmaması neticesinde, devletlerin hayatta kalma kaygılarından kaynaklanan ikili ya da grup ilişkilerinde sergilediği şüpheli davranışlar bütünü olarak tanımlamaktadır.

Bu bölümde ele alınan Uluslararası İlişkiler teorilerine genel olarak bakıldığında Suriye'de çatışma ortamının yarattığı karışıklık, belirsizlik ve güvensizlik ortamında Türk-Amerikan ilişkilerinin analizinde realist yaklaşımların kullanılması kaçınılmaz görülmektedir. Bu çalışma Dolayısıyla, Suriye krizinde Türk-Amerikan ilişkilerini analiz ederken realist paradigmaya sadık kalmakla birlikte güven ve güvensizlik kavramlarıyla ilişkileri değerlendirerek, müttefiklikten yol ayrımına nasıl geldiğini açıklamaktadır.

Devletlerarası ilişkilerdeki *güven* analizinde çoğunlukla kullanılan Mahkûmun İkilemi ve Oyun teorisi yerine, gerekli kavramsallaştırmalar için özellikle Andrew H. Kydd'ın *Trust and Mistrust in International Relations* (Uluslararası İlişkilerde Güven ve Güvensizlik) kitabını kullanmaktadır. Özetle, bu bölümde Uluslararası İlişkiler teorilerinin genel yaklaşımlarına açıklık getirilerek, Suriye krizinde Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri açıklamada Kydd'ın geliştirdiği *bayesian realism* yaklaşımı önerilmektedir.

1.1. Idealist Paradigma

Çağdaş uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak, 1648 tarihinde oluşturulan Vestfalya Barışı kabul görmektedir¹. ‘Uluslararası’ kavramı ise ilk olarak 1780 tarihinde Jeremy Bentham tarafından kullanılmıştır². Siyaset Bilimi, Hukuk, Tarih ve Ekonomi disiplinleriyle ilişkili olan ve aynı zamanda bu disiplinlerin içinde çalışma alanı bulan Uluslararası İlişkiler, Birinci Dünya Savaşından sonra başlı başına bir disiplin olarak doğmuştur³.

Birinci Dünya Savaşı’nın ardında bıraktığı yıkım ve düzensizlik ortamı Uluslararası İlişkiler disiplininde savaşın nasıl önlenebileceği sorusuna cevap arama çalışmalarını başlatmıştır.⁴ Bu arayışlar çerçevesinde idealistler olarak adlandırılan bir grup düşünür, milletler arasındaki çatışmayı en aza indirmeye ve iş birliğini de maksimum seviyeye çıkarma konularında arayış içerisine girmişlerdir.

İdealistlerin farkı, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler fikri ve uluslararası ilişkilerin hukuki ve resmi yönleri ile insan hakları gibi moral konulara dikkat etmeleri olmuştur⁵. İdealistlere göre hukuka saygı duyulmalı ve de ortak evrensel değerlerle Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlerin yer aldığı bir dünya düzeni kurulmalıydı. İdealistler var olanı değil, olması gerekeni sorgulamış ve moral değerler üzerine yoğunlaşmışlardır⁶.

Alman felsefeci Immanuel Kant 1700’lerin sonunda yazdığı ‘Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme’ isimli eseriyle, bazı koşullar sağlandığı zaman devletlerarası devamlı bir barış ortamının mümkün olacağını savunmuştur. Kant’ın sürekli barış düşüncesi idealist paradigmanın temel düşünme biçimini etkilemiş ve idealistler barış ve uluslararası örgütler odaklı düşünmüşlerdir. 1912-1920 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri başkanı olan Woodrow Wilson, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki düzende idealistlerin önde gelen temsilcisi rolündedir. Savaşın ardından yayınladığı Wilson İlkeleri ile insan ve barış

¹ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 103.

² Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books, Kitchener 2000, s. 237.

³ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, ss. 103-104.

⁴ Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 81.

⁵ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:51 N:1, 1996, ss. 92-93.

⁶ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 137.

odaklı bir vizyon bırakan Wilson, aynı zamanda Milletler Cemiyeti gibi uluslararası bir yapının hem savaşların çıkmasını önlemede hem de krizlerde arabulucu ve etkili bir aktör olmasını istemiştir⁷.

Gerek tarihsel arka planı olan gerekse Birinci Dünya Savaşı'nın yıkımlarından ortaya çıkan idealist paradigma barış ve moral odaklı hareket etmiş ancak İkinci Dünya Savaşı'nın gelişini öngörememesi ve engel olamaması, bu paradigmanın yerini daha gerçekçi olgulardan oluşan realizme bırakmasına neden olmuştur.

İdealist paradigmayı güven ve güvensizlik başlıklarıyla ele aldığımız zaman, bu paradigmaya göre, barış ve devletlerin anlaşabileceğine olan inançtan dolayı devletlerarası işbirliği ve güven ortamı mümkündür.

1.1.1. Liberalizm

Liberalizmin en önemli özelliği insan odaklı olması ve bireyin özgürlüklerinin kısıtlanmadığı durumlarda toplumun yaşam kalitesinin artacağına olan inançtır⁸. Liberalizm, kamusal yaşama dereceli bir devlet müdahalesi tanımlayan, bireyin kişisel hayatının serbestliğini amaçlayan, insan odaklı ve akılcılığı temel alan bir teoridir⁹.

Liberalizm birey öncelikli yaklaşımlarıyla önce bireyin haklarını savunur, bireylerin özgürlüklerini gözetir, bunun yanında ekonomik olarak bireylerin tek tek zenginleşmesinin toplumun zenginliğini arttıracığına inanır. Liberalizm, devletin ekonomiye müdahalesi ile ekonominin zarar göreceğini düşünmektedir. Liberalizm, bireylerin ekonomik özgürlükleri ve bu özgürlükleri koruyan hukuk kurallarının var olması ile hukukun üstünlüğü ilkesini kabul eder ve yine liberalizm, yönetim felsefesi olarak özgür düşüncüyü ve seküler ahlak biçimini savunur¹⁰. Liberalizm insan haklarının doğuştan geldiğini düşünür, bu doğuştan gelen doğal hukuk paradigması ile insanlar buldukları bölgeden bağımsız olarak evrensel haklara sahiptir¹¹. Liberalizm için bireylerin bir araya gelip toplumsal sözleşme imzalaması ve bu sözleşme etrafında özgür ve güvenli yaşamak mümkündür, bunun yanında liberaller devleti halkın güvenliği için var olduğunu savunurlar.

⁷ Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 137.

⁸ Gismondi, *Ethics, Liberalism and Realism in International Relations*, Routledge, London and Newyork 2008, ss. 17-22.

⁹ Heywood, *Global Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2011, ss. 51-80.

¹⁰ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 136.

¹¹ Beitz, *The Idea of Human Rights*, Oxford University Press, Newyork 2009, ss. 49-59.

Liberalizmin bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak ortaya çıkışının net bir tarihi yoktur, ancak 1920 ve 1930'lu yıllarda liberalizmin idealizm çatısı altında geliştiği söylenebilir¹². Liberalizm idealizmin çatısı altında gelişse de bu iki teorinin birbirlerinden farkları vardır: idealizm olanı değil olması gerekeni incelerken liberalizm olanı incelemekte; idealizm savaş ve çatışmayı engellemeyi amaçlarken, liberaller savaş ve çatışmalara rağmen aktörlerin işbirliği kurabileceklerine odaklanır. Bu farklılıkların yanında her iki düşünce de bireyin yapısına pozitif yaklaşır, hem toplum için hem de uluslararası ilişkiler için daha iyi ve daha doğrunun olası bir ihtimal olduğuna inanırlar.

Soğuk Savaş'ta yumuşama dönemine gelindiğinde iki aktörlü düzenden çok aktörlü düzene doğru geçiş sürecinde devlet dışı aktörlerin de söz konusu olmasıyla liberal görüşlerin yayılması hız kazanmıştır.

Liberalizm, temel analiz düzeyi olarak devlet içi birimleri ve ya aktörleri inceler ve yine liberalizm, devleti oluşturan alt birimleri de ele aldığından dolayı çoğulcu bir anlayışa sahiptir. Ayrıca liberalizm için önemli olan toplumsal aktörlerdir. Yani bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak liberalizm, analiz düzeyi olarak çoğulcu yaklaşımı ele alır ve böylece uluslararası örgütler, baskı grupları gibi devlet dışı aktörler analiz eder¹³.

Liberalizme göre ulusal çıkar, değişen aktör, koşul ve durum farklılıklarına göre değişim gösterebilir ve de ulusal çıkar, toplumun ortak ihtiyaçlarının bir sonucu olarak görülür. Liberalizmin temel ilkesi demokrasidir. Bu nedenle liberaller, demokrasinin barışı sağladığına ve demokrasiyle yönetilen devletlerin birbirleriyle çatışmayacağına inanmaktadırlar¹⁴. Liberalizm dış politika ilkesi olarak insan hakları, eşit paylaşım, adalet ve adil savaş gibi ahlak ve moral ilkelerinin önemli olduğunu savunmaktadır.

Dış politika çerçevesinde liberalizm değerlendirilirken ortak çıkar vurgusu ön plana çıkmakta, liberalizm için aktörlerin iş birliği içinde olması ortak ekonomik kaygıları giderme etrafında şekillenirken, yumuşak güç kullanma politikası da dış politika aracı olarak kabul görmektedir. Liberalizm için dış politika aracı olarak, hem kazan-kazan mantığı hem de dış politikaya sonuç odaklı yaklaşım etkili olmalıdır. Böylece devletler

¹² Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 137.

¹³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 355.

¹⁴ Burak Bilgehan Özpek, "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", içinde Ramazan Gözen *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim: İstanbul, 2016, s. 147.

sonuca giden yoldaşamaları analiz edebilecek, öncelik sırası ve kazanç derecesini belirleyebilecek ve bu çerçeve kapsamında maksimum kazançla hareket edebilecektir¹⁵.

Liberalizm devletlerin anarşik bir düzende var olduklarını kabul ederken, bu anarşi düzeni içerisinde işbirliği ve rekabet duygusunun temel olduğunu savunur. Devletler bu anarşi düzeni içerisinde birbirlerini tamamen tehdit görüp ortadan kaldırmazlar, fakat tamamen dostane de görmezler, devletler bu düzen içerisinde birbirlerini rakip olarak görürler.

Liberaller devlet meseleleri içerisinde önem derecesini ayırt etmez ve başka teorilerde askeri meseleler birinci sırada gelse de, liberaller için çevre ve ekonomi gibi konular en az askeri konular kadar önem derecesine sahiptir¹⁶. Liberallere göre devletlerin dış politika temelinde yatan güvenlik unsuru değişmiş ve çeşitlenmiş, böylece ticaret, ekonomi, göç, sağlık gibi başka boyutlarda, devletlerin dış politikalarını şekillendiren unsurlardan olmuştur¹⁷.

Genel olarak liberalizm moral ve insan odaklı olmuş, demokrasi ve özgürlüklere saygı duymuş ve dış politikada devletlerden başka aktörlerin de etkili olduğunu savunmuştur. Güven ve güvensizlik kavramları çerçevesi altında liberalizm, devletlerin anarşi düzeni içerisinde bulunmasına rağmen işbirliği yapmalarıyla ilgilenirken savaşları engelleme amacı gütmektedir. Kazan-kazan dış politika paradigması ile liberalizm, devletlerarası işbirliklerine vurgu yapmış ve de genel olarak sorunların aşılabileceği pozitif bir anlayışa sahip olmuştur. Yani liberalizm için devletler birbirlerini rakip olarak görseler de işbirliği ve güven ortamı mevcuttur.

1.1.2. Neo-Liberalizm

Neo-Liberalizme göre devletler anarşi düzeni içinde yaşayan temel aktörlerdir. Neo-liberaller, anarşi düzeninde temel aktörlerin savaş ve çatışma ekseninde ilişkiler şekillendireceğini düşünmemekte aksine işbirliklerinin mümkün olduğunu düşünmektedir¹⁸. Anarşi düzeninde düzeni kontrol edebilecek ve cezalar verebilecek bir üst aktör yoktur ancak buna rağmen devletler işbirliği yolunu seçip, uluslararası örgütler ve

¹⁵ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, ss. 141-142.

¹⁶ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), a.g.e., s. 142.

¹⁷ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 356.

¹⁸ Keith L. Shimko, *International Relations: Perspectives, Controversies and Readings*, Cengage Learning, Wadsworth 2013, ss. 85-91.

kurum, kuruluşlar aracılığıyla ilişkilerini daha güvenilir hale getirebilir ve karşılıklı güven sağlayabilmektedirler.

Neo-liberaller devletlerin aynı uluslararası örgütler içinde yer almasının anarşi düzenindeki güvensizliği azaltacağını ve aynı örgüt mensuplarının ikili ilişkilerinin güven temelinde gelişeceğini düşünmektedirler. Neo-liberaller devletlerin işbirliği yapmalarını elde edecekleri mutlak kazanç ile değerlendirmektedir. Neo-liberaller işbirliğinde kendi mutlak kazançlarını gözetirken, bu işbirliğinden diğer aktörlerin elde edeceği görece kazançları daha az önemsemektedirler¹⁹.

Neoliberalizm uluslararası alandaki gelişmeleri devletlerin seçimleri üzerinden yorumlarken, savaş ve çatışma durumunu da devlet düzeyindeki değişim ve iç toplumsal aktörlerin mücadelesiyle açıklamaktadır. Çatışmayı önleme ve işbirliği ekseninde çalışmalar yürüten neoliberalizm, silahsızlanma konusuna dikkat çekmekte ve silahsızlanmayla beraber uluslararası örgütlerin barış getireceğine inanmışlardır. Askeri güçten daha çok ekonomik güce önem veren neoliberalerler, uluslararası hukukun da barış getireceğine inanmış ve moral değerleri desteklemişlerdir²⁰.

Joseph Nye ve Francis Fukuyama'nın temel temsilcisi olduğu neoliberalizm, genel hatları ile incelendiğinde, demokrasi, moral kavramlar, uluslararası işbirlikleri ve uluslararası örgütler, uluslararası anarşi ortamı gibi kavramlarla karşılaşırız. Ayrıca neoliberalerler için analiz düzeyinde devletler temel aktör olsa da, uluslararası örgütler ve baskı grupları gibi devlet dışı yapıların varlığı da kabul görmektedir.

Özetle, neoliberalizm, uluslararası anarşi ortamının uluslararası örgütler aracılığı ile barış ve işbirliği getireceğine inanmış ve devletlerarası işbirliğine güvenin varlığını kabul etmektedir.

1.2. Realizm

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen idealist paradigmanın karşısına çıkan realizm, idealizmin aksine ütopyik ve soyut değerler yerine realist ve pozitivist yöntemlerle

¹⁹ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 148.

²⁰ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 358.

uluslararası ilişkileri anlamaya çalışmıştır²¹. Devletlerin anarşi ve üst otoriter yapıdan noksan bir düzende yaşadığını, bu anarşi düzeninde devletlerin güç rekabeti, çıkar çatışmaları içerisinde olduğunu savunan realizm, devletleri uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul eder.

Realizmin kökenlerine baktığımızda Tukidides, Nicolo Machiavelli, Thomas Hobbes isimleri ön plana çıkmaktadır. Tukidides uluslararası ilişkileri güç mücadelesi ve çıkar çatışması etrafında şekillendirmiştir²². Machiavelli ise devletlerin anarşi düzeninde olduğunu ileri sürmüş ve bu anarşi düzeninde devletlerin moral ve ahlaktan daha çok reel politik olmaları gerektiğini düşünmüştür. Thomas Hobbes da Machiavelli gibi uluslararası ortamın bir anarşi düzeni olduğunu kabul etmiş ve bu anarşi düzeninde devletlerin çatışma durumunda olmasını uluslararası ilişkilerin doğal hali olarak tanımlamıştır²³.

Realizm için devlet uluslararası ilişkilerin temel aktörüdür ve uluslararası sistemin başka egemen aktörü yoktur. Böylece realizm Uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, ekonomik organizasyonlar gibi uluslararası yapıları ve de devletin kendi iç unsurlarından olan siyasi partiler, baskı çıkar grupları gibi yapıları aktör olarak ele almamakta, temel aktör olarak devlet işlenmektedir²⁴.

Realizmin güç çerçevesindeki temel amacı: askeri, ekonomik, diplomatik ve teknolojik boyutları olan gücün artırılmasıdır. Ayrıca bir devletin güçlü olduğunu kabul etmek için uluslararası sistemde güç potansiyellerinin karşılaştırılması ve bu karşılaştırılmalı analizin sonucunda, çıkan sonuçlar neticesinde, devletlerin güç potansiyelleri analiz edilebilir. Realizm uluslararası ortamı anarşi ortamı olarak tanımladığı için işbirliğine olan inancı azdır ve bu doğrultuda yine aktörler arasında güven problemi mevcuttur, bunların yanında bir de uluslararası anarşi düzeninde aktörler üstü bir kurum olmadığı için, realizme göre devletler karşılaştıkları sorunlarda kendi başlarının çaresine bakmalıdırlar²⁵.

²¹ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 119.

²² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 173.

²³ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 121.

²⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, ss. 159-160.

²⁵ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 123.

Realist kurama göre, uluslararası anarşi düzeninde var olan belirsizlik durumu ve bu düzendeki aktörlerin amaçlarının kesin olarak bilinmemesi, uluslararası ilişkilerde güvenlik ikilemini doğurmaktadır. Anarşi durumunun temel aktörü olan devletlerden herhangi birinin güç kapasitesini arttırmak istemesi ve bu yöndeki girişimleri, anarşi düzenindeki diğer aktörleri rahatsız etmektedir, çünkü bir aktörün gücünü arttırmadaki amacı tam olarak bilinmemektedir ve bu aktörü kontrol edecek bir üst kurum mevcut değildir. Bir aktörün güçlenmesi diğer aktörleri tehdit edeceğinden dolayı diğer aktörler de güç arttırma çabasına girişeceklerdir ve güç rekabeti oluşacaktır. Anarşi ve güvensizlik ortamının şekillendirdiği bu güç rekabeti, uluslararası sistemin *güvenlik ikilemini* doğuracaktır²⁶.

Güç dengesi kavramı realizmin en önemli kavramlarından birisidir. Bu kavram kapsamında devletlerin en önemli amacı uluslararası güç dengesini muhafaza etmek ve de kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek, ayrıca bu süreçte diğer aktörlerin de dengeyi bozacak şekilde güçlenmelerini engellemektir. Uluslararası sistem içerisinde bir aktörün gücünü dengeyi bozacak şekilde değiştirmek istemesi diğer aktörleri de harekete geçirmekte ve bunun sonucunda devlet davranışlarının, anarşi düzenindeki dengeyi ve rekabeti belirlediği ortaya çıkmaktadır²⁷.

Güç dengesinin değiştiği durumlarda devletler, ilk etapta kendi güçlerini arttırarak buna karşılık verirler. Daha sonra bir diğer yöntem olarak diğer aktörlerle işbirliğine gidip dengeyi sağlamayı amaçlarlar, en son etap ise savaş durumudur, eğer uluslararası denge sağlanamazsa ve bir aktörün güçlenmesi diğer aktörleri tehdit eder hale gelirse uluslararası ilişkilerin savaş durumu olası olacaktır.

Güven ve güvensizlik ekseninde realizmi ele aldığımızda, bu teorinin uluslararası sistemi anarşi düzeni olarak değerlendirmesi, reel politik unsurlardan faydalanması ve devletleri bir kaos düzeninde görmesiyle güvensizliğin hakim olduğu yaklaşım olduğunu görebiliriz.

---

²⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 163.

²⁷ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 124.

1.2.1. Klasik Realizm

Klasik realist teorinin önde gelen temsilcileri Hans J. Morgenthau, E.H.Carr ve Reinhold Niebuhr olmuştur. E.H.Carr, idealistlerin ütopyacı yaklaşımlarının aksine dünya gerçeklerinin gerçek ve objektif bir siyasal temele oturturulması gerektiğini düşünmüş ve neden sonuç eksenine üzerine odaklanmıştır²⁸. Bir diğer önemli temsilci Morgenthau ise klasik realizmi şu maddeler çerçevesinde açıklamıştır:

1. Siyaseti analiz etmede ve değerlendirmede objektif yasaların geçerli olduğunu düşünen Morgenthau, bu yasalara ulaşmada ve değerlendirme de akıl ve rasyonelliği temel almıştır. Morgenthau'ya göre normal bireyler karar alırken nasıl rasyonel davranıyorsa, devlet adamları da karar alırken rasyonel ve akılcı kararlar alır.

2. Morgenthau'ya göre devletlerin davranışlarını analiz ederken bu devletlerin ideolojisini ve karar alıcı mekanizmanın davranışlarını incelemek doğru sonuçlar vermeyebilir, devlet adamlarının ulusal çıkarları doğrultusunda hareket edeceğinden dolayı, devletlerin ideolojileri ve çizdikleri imaj bu devletlerin hakkında yanıltıcı olabilmektedir.

3. Realizmin temel kavramlarından olan güç kavramı sadece bir aktöre ait değildir, sistemdeki bütün aktörler güç sahibi olabilir ve güçlerini arttırmak isteyebilir. Güce sahip olma amacı kazanç sağlama amacıyla eş doğrultudadır, zaman ve şartlar nasıl değişirse değişsin devletler çıkarlarının peşindedir.

4. Realizm ahlak ve moral kavramlarını tamamen görmezden gelmez değildir, realizm bu kavramları bir elekten geçirerek kendine göre uygun koşullarda uyarlamaktadır, ancak devlet genelinde bakıldığı zaman realizm için ulusal çıkar birincil amaç olmalıdır, çünkü devletlerin moral sorumlulukları her şeyden önce temsil ettikleri ulusa karşıdır.

5. Morgenthau'ya göre, bir devletin ahlaki değerlerinin tüm dünyaya uygulanması ve genel ahlaki değerler haline gelmesi mümkün değildir, bir devletin bütün dünyaya kendi değerlerini uygulama hedefi demek diğer devletleri baskı ve kontrol altına almak demektir, realizm buna karşı çıkmaktadır.

²⁸ Evren Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 113.

6. Realizme göre siyasal alan özerk olmalıdır, tıpkı diğer disiplinlerin kendi alanlarında özleştiği gibi, siyasal alan da uluslararası ilişkiler disiplininde özleşmelidir²⁹.

Morgenthau, bu analizleriyle klasik realizme bir çerçeve çizse de, genel olarak değerlendirildiğinde klasik realizm, temel analiz düzeyi olarak devletleri kabul etmektedir. Uluslararası sistemde karar verici bir üst kurum olmadığı için uluslararası sistem anarşi halindedir ve böyle bir anarşi düzeninde devletlerin temel amaçları güçlerini arttırmak, hayatta kalmaktır. Devletlerin güç artırma çabaları uluslararası rekabeti gündeme getirmektedir ve bu rekabet de güç dengesini oluşturmaktadır. Klasik realizme göre devletlerin davranışları güç rekabeti, hayatta kalmak, güç dengesi ve güvenlik soruları çerçevesinde analiz edilebilir.

1.2.2. Neo-Realizm

Soğuk Savaş dönemindeki gelişmelerle Uluslararası ilişkiler disiplininde davranışçılık, neo-liberalizm ve Marksist yaklaşım gibi yeni yaklaşımlar meydana gelmiş, bu yaklaşımların uluslararası ilişkilere yönelttikleri sorular, realizmin sorgulanmasına neden olmuştur. Kenneth N. Waltz'ın realizme olan bakış açısı 1970'den sonra realizme yeni bir soluk katmıştır. Waltz, devletlerin tek aktör olarak analiz edildiği realizmin aksine sistematik bir şekilde analiz edildiği düzeni tercih etmiştir. Bu sistematik davranışlar uluslararası sistemin anarşi halinden kaynaklanan, sistemin getirdiği analizler olarak, neo-realizm çerçevesiyle şekillenmiştir.

Neo-realizm üç temel unsuru içerir, bunlar: anarşi düzeni, güvenlik-önceliği, güç dağılımı³⁰. Neo-realizm, klasik realizmde olduğu gibi anarşi sistemini benimsemesine rağmen anarşi sisteminin getirdiği bir düzenin var olduğunu savunur ve devletlerin tek başlarına karar veremediklerini, bu sistemin dayatmaları ve kısıtlamaları çerçevesinde karar verdiğini savunur, yani neo-realizm uluslararası siyaseti sadece devletlerin değil anarşi düzeninin belirlediğini düşünmektedir. Neo-realizme göre aktörler, anarşi düzeninde güvenlik önceliğinde politikalar üretip ayrıca rakiplerinin kazançlarını ve güç potansiyellerini göz önünde bulunduran çalışmalar yapmaktadır.

²⁹ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Knopf, Newyork 1962, ss. 4-10.

³⁰ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 127.

Klasik realizmde uluslararası sistemim temel aktörü devlet olarak ele alınırken, devlet bir bütün olarak ele alınırdı ancak neo-realizm için Waltz'ın indirgemeci politika esasıyla, devletler bir bütünden ziyade bütün bir içyapısıyla ve parçalarıyla ele alınır ve devletlerin hareketlerinde her bir parçanın etkisi vardır³¹. İndirgemeci yaklaşımın yanında Waltz ayrıca, savaş gibi ulusal büyük meselelerde devletlerin birey gibi tek bir bütün olarak hareket edebileceği konusuna da olumlu yaklaşmıştır³².

Waltz'a göre uluslararası sistemin anarşi durumu devam ettikçe, devletlerin niyetleri tam olarak bilinemez ve bu durumda devletlerin birbirlerine güvenmelerini beklemek gerçek üstü bir davranış olur³³. Bundan dolayı anarşi düzeninin aslında savaş nedeni olduğu düşünülmektedir.

Neo-realizm, devletlerin anarşi düzeninde olduğunu kabul eder ve bunun yanında bu anarşi düzeninin aslında uluslararası sistemin düzenleyicisi olduğunu varsayar³⁴. Neo-realizm için bu anarşik düzenin baş aktörleri ise diğer aktörlere göre daha güçlü olan büyük aktörlerdir. Bu aktörleri daha güçlü kılan özellik ise diğer aktörler üzerinde yaptırım ve güç kullanma kabiliyetine sahip olmalarıdır³⁵. Neo-realizm, anarşi düzeninde devletlerin temel amacının kesin olarak bilinmesinin mümkün olmadığı için bu devletlerin revizyonist ya da statükocu hareketlerinin tam anlamıyla bilinemeyeceğini savunmaktadır³⁶.

Neo-realizme göre uluslararası sistemin karakteristik özelliğini büyük güçlerin sistem içerisindeki dağılımı ve hareketleri belirler. Neo-realizm için çok kutuplu aktör sistemi ile iki kutuplu aktör sistemi karşılaştırıldığında, savaş ihtimali çok kutuplu aktör sisteminde daha yüksektir. Çok kutuplu sistem içerisinde devletlerarası güç farkının hem çok fazla olabileceğinden dolayı hem de aktörlerin çok olmasından kaynaklanabilecek karmaşıklıklar dolayısıyla, çok kutuplu sistemde savaş ihtimali daha yüksek olarak

³¹ Kenneth Neal Waltz, *Theory of International Politics*, McGraw-Hill, New York 1979, ss. 50-52

³² Kenneth Neal Waltz, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 1959, ss. 173-182.

³³ Kenneth Neal Waltz, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York 1959, s. 257.

³⁴ John J. Mearsheimer vd., "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 2nd Edition Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 79.

³⁵ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 129.

³⁶ John J. Mearsheimer vd., "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 2nd Edition Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 79.

değerlendirilmiştir³⁷. Neo-realizmin bu sistem tutumu neo-realist istikrar teorisini oluşturur.

Neo-realizm devletlerin ne kadar güce ihtiyacı var sorusuyla güç ihtiyacı hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar saldırgan realizm ve savunmacı realizm diye ayrılmaktadır³⁸. Saldırgan realist yaklaşıma göre devletler devamlı güçlerini arttırma çabası içindedirler bundan dolayı devletlerin temel amacı, küresel olmasa da bölgesel hegemon güç olmaktır. Savunmacı realistler ise uluslararası anarşi ortamında bir devletin hayatta kalması için yeteri kadar güçlenmelerinin yeterli olduğunu düşünmekte, fazla güç toplama çabalarının diğer aktörleri tahrik edeceğinden ve güç dengesinin bozacağından dolayı, güç arttırma politikalarındansa hayatta kalacak güce ulaşma politikalarını tercih eder. Savunmacı realistlere göre bir devlet güç artırımına gittiğinde diğer devletler buna karşı ittifaklar kurabilirler. Saldırgan realistlere göre ise devletlerin kesin amaçları bilinmediği için değişen güç dengesine karşı ittifak kurmaya yönelmek her zaman olumlu sonuç vermeyebilir, bundan dolayı devletler güç dengesinin bozulması durumundaya güç artışına giderek ya da savaşa giderek dengeyi sağlayabilir. Hem savaş hem de güç artışı yapamayan küçük çaplı devletler ise kendilerinden büyük devletlerin yanına yanaşırlar, buna bandwagoning (peşine takılma) politikasıyla hayatta kalma denir³⁹.

Neo-realist teori, güçlü aktörlerin diğer aktörleri kontrol altında tuttuğunu ve bu kontrol ve baskınlığın da istikrarı getirdiğini savunur. Güçlü aktör ve aktörlerin kontrol çabasının devamında daha az güçlü olan aktörlerin de güç arttırması ve güç rekabetinin genişlemesi, güç dengesinin bozulması ve uluslararası düzenin de değişmesi anlamına gelir. Aktörler arasındaki güç mücadelesi ve sistemin değişmesi, hegemon gücün konumunu kaybetmek istememesi gibi sonuçlar savaşları doğurmaktadır.

Genel olarak neo-realist teoriye bakıldığında anarşi düzeni ve bu düzenden kaynaklanan güç rekabeti, savaş hali, güvensizlik, devletlerin hayatta kalma çabaları ve de hepsinin yanında bu anarşi düzeninden gelen bir düzen olduğu düşünülmektedir. Anarşi düzeninde diğer aktörlerden daha güçlü olan aktörlerin, göreceli olarak bölgesel ve hegemon hareket etmesi ve diğer aktörler üzerinde kısıtlayıcı ve yönlendirici olabilme

³⁷ John J. Mearsheimer, a.g.e., ss. 85-86.

³⁸ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, ss. 129-130.

³⁹ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 130.

kapasiteleri, temel analiz düzeyi olan devletlerin hareketlerinin analiz edilmesine yeni bir soluk kazandırmış ve böylece devlet dışı aktörlerin, devletlerin hareketlerini etkileyeceği düşünülmüştür.

Güven ve güvensizlik değerlendirmesinde ise, neo-realizm özellikle güç ve güç dengesi gibi konular üzerine yoğunlaşmıştır. Gücün son derece önemli olduğu bu yaklaşımda, güç olgusunun merkez olgu olması ve rekabet, anarşi düzeni gibi etkenlerle beraber, neo-realizmde aktörler arası güvensizlik yaklaşımı yaygındır, güç mücadelesi bunun belirgin örneği durumundadır.

1.2.3. Neo-klasik Realizm

Soğuk Savaş'ın güçlü bir kutbu olan Sovyetler Birliği'nin herhangi bir askeri müdahale ve mücadele olmadan çözülmesi ve böylesine güçlü bir yapının dağılması, neo-realist paradigma çerçevesinde anlam bulamayınca, neo-klasik realizm düşüncesi ortaya çıkmıştır. Neo-realizm devletleri sistem düzeyinde analiz ederken neo-klasik realizm, sistem düzeyinde analizin yanında devletlerin iç unsurlarının ve siyasi yapılarının da ele alındığı bir analiz biçimi oluşturmuş ve böylece neo-klasik realizm doğmuştur⁴⁰. Böylece Sovyetler Birliği'nin çöküşünün iç siyasi ve ekonomik boyutu analiz edilebilir hale gelmiştir.

Gideon Rose, Randall Schweller, Jenifer Sterling-Folker gibi isimlerin önderliğinde gelişen neo-klasik realizm, uluslararası sistemin belirsizlik ve güvensizlik paradigmasının yanında, iç siyasi unsurlar, küresel ve ulusal ekonomik etkenler ve karar alıcı liderlerin dünyayı nasıl algıladıklarının, devletlerin tutum ve davranışlarında etkili olduğunu düşünmüşlerdir⁴¹. Neo-klasik realistler uluslararası anarşi sisteminin devlet adamları tarafından farklı değerlendirileceğini savunmuş ve böylece anarşi düzeninin yanında bu düzenin aktörü olan devletlerin, devlet yöneticilerinin karar alma yöntemleri, bu aktör devletlerin iç siyasi yapıları ve aktör devletlerin iç unsurlarının değerlendirilmesi de, neo-klasik realizm analiz düzeyine eklenmiştir.

Neo-klasik realizm, devletlerin davranışlarını analiz ederken uluslararası unsurların yanında bu devletlerin iç yapılarının da analiz edilmesi gerektiğini savunmuştur. Neo-klasik

⁴⁰ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 131.

⁴¹ Nurcan Özgür Baklacioğlu, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika Analizinin Gelişimi", içinde Faruk Sönmezoglu ve Özgün Erler Bayır (ed) *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s: 53.

realizm devletlerin davranışlarının analiz sürecinde, karar vericilerin dünya algıları ve bu algıların doğuracağı sonuçlar neticesinde oluşan bir analiz düşünmekte, uluslararası sistemin devlet temelli analiz düzeyinin yanında karar vericilerin ve devletlerin içyapılarının da etkili olduğu analiz süreci, neo-klasik realizmin ürünü olmuştur⁴².

Gideon Rose, neo-realist politika üretme sürecinin, uluslararası anarşi sisteminin getirdiği güç rekabeti ve güvenlik kaygılarıyla şekillendiğini düşünürken, neo-klasik realistlerin politika yaklaşımının ise, devletlerin anarşi düzeni içerisinde olması ve bu düzenin dayattıklarına nasıl tepki verdiği, bu tepkilerin sonucunda şekillenen davranışlar ekseninde politika ürettiğini savunur⁴³.

Bir başka neo-klasik realist olan Freed Zakaria ise devlet değil devlet adamlarının uluslararası ilişkilerde temel aktör olduğunu savunur, devletleri meydana getiren bireyleri ve bu bireylerin kendi aralarındaki davranış biçimlerini, devletlerden daha öncelikli analiz düzeyi olarak ele alır⁴⁴.

Genel olarak neo-klasik realizm uluslararası sistemin anarşi durumunun getirdiklerinin yanında devletlerin iç unsurları, devlet yapıları, devlet adamının karakteristik özellikleri gibi anarşi sisteminin dışındaki devletlerin içyapılarının da analiz edilmesi konusu ele almıştır. Neo-klasik realist yaklaşım devletlerin ekonomik ve karakteristik özelliklerinin sisteme karşı verdiği tepkiyi işlemiştir. Diğer realist yaklaşımlar gibi burada da uluslararası sistemin anarşik yapısı ön plandadır. Anarşik yapının belirsizliği ve güvensizliği neo-klasik realizmi güven ve güvensizlik ekseninde güvensizliğe daha yakın göstermektedir.

1.3. Sosyal-İnşacılık

Uluslararası sistemin başat aktörü olan devletlerin askeri güç kullanma kabiliyetleri varken bu güce başvurmamaları ve Avrupa birliği gibi yapıların ortaya çıkması, neo-realizm ve neo-liberalizm gibi teorilerin bu gelişmelere cevap verirken zorlanması yeni teorilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Devletlerin imkânları varken güç kullanma

⁴² Taliaferro (Ed.) vd., *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York 2009, s. 3.

⁴³ Gideon Rose, "Neoclassical Realism Theories of Foreign Policy", *World Politics*, Cilt: 51, N:1, 1998, s. 146.

⁴⁴ Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: the Unusual origins of America's World Role*, Princeton University Press, New Jersey 1999, s. 42.

tercihlerine başvurmadığı ve uluslararası yapıların mevcut olduğu bu yeni sistemde, sentezci ya da ortayolcu özellikleriyle tanımlanabilen sosyal-inşacılık ortaya çıkmıştır⁴⁵.

Nicolas Onuf, uluslararası ilişkiler disiplinin bireyler tarafından inşa edilebileceğini savunmuş ve uluslararası ilişkiler disiplinine inşacılık yaklaşımını getiren ilk akademisyen olmuştur⁴⁶. Sosyal-inşacılık teorisinin önemli isimlerinden biri olan Alexander Wendt'e göre, uluslararası sistemi analiz ederken hem sistemin anarşik yapısını hem de devletlerin yapılarını birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü uluslararası sistemi meydana getiren devletleri bireyler oluşturmaktadır ve bireyler ile toplumsal yapı özleşmiş bir durumdadır⁴⁷. Bu durumda uluslararası sistemi oluşturan aktörler ve mekanizmalar hem sistemle hem de birbirleriyle ilişki içerisindedir.

Sosyal-inşacılık bilim yaparken birbirine zıt olan kuramların bir sentezinin oluşturulabileceğine inanmaktadır ve bu doğrultuda pozitivist yönteminden ve post-pozitivist teorilerin de konusundan yararlanabileceğini düşünmüştür⁴⁸. Sosyal-inşacı teori, uluslararası sistemin anarşi yapısını kabul etmekle beraber bu yapının insanlar tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır.

Alexander Wendt'e göre uluslararası anarşi sistemi üç formda mevcuttur. Birinci form, Thomas Hobbes'ın anarşi düzeninde devletlerin çıkarıcı, egoist bir hal izlemekte ve birbirlerini düşman olarak gördüğünü savunur. İkinci anarşi form ise uluslararası sistemde üst bir yapı olmamasına rağmen devletlerin işbirliği yapabileceklerini ancak rekabet ortamının yine de var olacağını belirten liberal, John Locke analiz formudur. Üçüncü sistem analiz formu Immanuel Kant'ın anarşi sisteminden beslenerek, devletlerin birbirleriyle ortak çıkarları olduğunu ve bu çıkarlar doğrultusunda iyi ilişkiler kurulması gerektiğini düşünen formdur.

Wendt için uluslararası sistem anarşi halinde olsa da bu anarşi sürekli kaos ve güvensizlik taşımaz, dost aktörlerin birbirlerine yaklaşımı, birbirine dost ya da pozitif

---

⁴⁵ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 156.

⁴⁶ Walter Carlsnaes (Ed.) vd., *Handbook of International Relations*, SAGE Publications, Kaliforniya 2002, s. 99.

⁴⁷ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 158.

⁴⁸ Stefano Guzzini ve Anna Leander (Ed.), *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics*, Routledge, London 2006, s. 182.

yaklaşmayan ülkelerin anarşi anlayışıyla bir tutulamaz⁴⁹. Kısacası Wendt, uluslararası anarşi sisteminde dost aktörlerin bulunabileceğine vurgu yapmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu dünya düzeninin değişmesiyle, iki kutbun baskısının kalkmasıyla yeni uluslararası aktörler ortaya çıkmış, kimlik temelli çatışmalarla sorunlar çeşitlenmiştir. Bu gelişmelere karşılık, Sosyal-inşacılık yaklaşımı “kimlik” kavramı üzerinde etkili çalışmalarda bulunmuş ve devletlerin dış politikalarını anlamak için kimliklerinin analiz edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Sosyal-inşacılar için dış politika yapımı, devletlerin önce kendi kimliklerini belirlemeleri ve bu kimlikleri çerçevesinde analiz ettikleri unsurlar etrafında politikalar geliştirmeleriyle sağlanır⁵⁰. Yani devlet barışçıl bir kimlik belirlerse barışçıl hareket eder, aynı zamanda sert bir kimlik çizerse sert politikalar izler. Kısaca sosyal-inşacılar göre, devletlerin sistem içerisindeki hareketleri ve politikaları, temsil ettikleri kimlikle ilgilidir.

Uluslararası sistemin anarşik düzenini kabul eden sosyal-inşacılar bu sistemin bütün boyutlarıyla ele alınması taraftarıdır. Uluslararası sistemde maddi unsurlar olan ekonomik güç ve askeri kabiliyet önemli olsa da Wendt için devletlerin sosyal unsurları da önemlidir, hatta Wendt, aktörlerin sahip olduğu sosyal unsurların askeri ve ekonomik güçten daha önemli olduğunu savunmuştur⁵¹. Ancak sosyal unsurların önemli olması demek devletlerin barış içerisinde yaşayacağı demek değildir, devletlerin hareketlerini sahip oldukları karakter belirleyecektir.

Sosyal-inşacılar uluslararası ilişkilerde hukukun varlığını kabul ederler ve hukukun devletlerarası ilişkileri kolaylaştırdığını düşünürler. Hukukun bağlayıcılığına inanan sosyal-inşacılar, uluslararası sistemin temel aktörü olarak devletleri ele alırlar ve uluslararası örgütler gibi devlet dışı aktörlerin de sistem analizi dışında kalmayacaklarını göz ardı etmeseler de, inşacılar için uluslararası sistemin temel aktörü devletlerdir⁵².

Sosyal-inşacılık yaklaşımının farklı kolları mevcuttur. Devleti uluslararası sistemin merkezine koyan konvansiyonel inşacılık yaklaşımı, iç kimlik faktörlerinin dış politikaya etkisini araştırmaya odaklanmıştır. Bunun yanında NATO ve Avrupa Birliği gibi

⁴⁹ Alexander Wendt, “Collective Identity Formation and the International State”, *American Political Science Review*, Cilt: 88 N:2, 1994, s. 388.

⁵⁰ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 160.

⁵¹ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), a.g.e., s. 162.

⁵² Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 9.

uluslararası yapılar ekseninde kimlik oluşturan kolektif inşacılar ve ulusötesi ittifak ağlarıyla ilgilenen inşacılar da mevcuttur⁵³.

Genel hatlarıyla inşacı teori, uluslararası sistemi anarşi olarak kabul eder ve bu anarşi ortamında aktörlerin birbirlerine yaklaşımlarını yine bu aktörlerin kimliklerinin belirleyeceği düşüncesini savunur. Devletlerin askeri ve ekonomik kapasitelerinin yanında sosyal unsurlarında sistem analizinde etkili olduğunu savunan inşacılar, uluslararası toplumda sosyal unsurlara ve kimlik çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Güven ve güvensizlik kavramları bağlamında ise, sosyal-inşacılık yaklaşımı için, Alexander Wendt'in yaklaşımlarından yola çıkarak devletlerarası işbirliği ve güven ortamı bu teori için mümkündür.

1.4. İngiliz Okulu

İngiliz Okulu İngiltere'de doğmuş, felsefe ve hukuk disiplinlerinden geniş çapta faydalanmış, uluslararası anarşi sisteminde düzen olabileceğine inanan ve bu düzeni uluslararası toplum olarak adlandıran yaklaşımdır. İngiliz Okulu teorisi aynı zamanda, Uluslararası Toplum, İngiliz Kurumsalcılığı, Rasyonalizm, İngiliz Gerçekçiliği, İngiliz Uluslararası İlişkiler Kuramı Komitesi ve Grotiusculuk gibi farklı isimlere de sahiptir⁵⁴.

İngiliz Okulu ideal bir sentez ortaya koymaya çalışır, bu sentez ne realizmdeki gibi sürekli çatışma ortamı olduğunu düşünür ne de liberalizmdeki gibi sonsuz barışın mümkün olduğunu düşünür ve devamında, devletlerin farklı amaçları ve tercihleri olsa da birbirlerinin egemenlik haklarına saygılı olduğunu savunur.

İngiliz Okulu “uluslararası toplum” teorisi üzerine yoğunlaşmış ve bu bağlamda, uluslararası sistem anarşi olsa da bu sistemin aktörleri olan devletler egemen ve bağımsız aktörler olsa da bu unsurların, uluslararası hukuk ve kurallardan oluşan “uluslararası toplum” teorisine engel teşkil etmeyeceğini savunmuştur⁵⁵.

Inşacı yaklaşımın uluslararası ilişkilere kattığı “Uluslararası Toplum” kavramı, Hedley Bull tarafından analiz edilirken, ‘Uluslararası Toplum ve Uluslararası Sistem’ ayrımı yapılmıştır. Buna göre; uluslararası sistem analiz edilirken, iki ve ya daha fazla

⁵³ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 166.

⁵⁴ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, ss. 175-176.

⁵⁵ Mustafa Serdar Palabıyık, “İngiliz Okulu”, içinde Ramazan Gözen *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s: 231.

aktörün düzenli bir şekilde etkileşim durumunda olduğu ve bir aktör hareket etmeden diğer aktörlerin bu harekete tepkisini hesap etme gerekliliği duyan bir sistemdir⁵⁶. Uluslararası Toplum ise aktörler arasında ortak çıkar ve değerlerin mevcut olduğuna inanan, aktörlerin davranışlarını kendi istekleri doğrultusunda kurallar ile ilişkilendiren, aktörler arası etkileşimin devam etmesi için ortak kurumların mevcut olması gerektiğini savunan, aktörler arası diyalog ve etkileşim temelli bir yapıdır⁵⁷.

Hedley Bull'a göre uluslararası toplum içerisinde aktörler, şiddeti sınırlandırmak, mülkiyet hakkını korumak, anlaşmaların garanti altına alınması gibi güvenlik ihtiyaçlarını sağlayan unsurlara ihtiyaç duyarlar⁵⁸. Yine Bull'a göre dış tehditlerin farkında olan devletler, birbirlerinin farklı aktör tercihleri, farklı politikaları ve farklı algılarının mevcut olduklarının bilincinde olsalar da, devletler mevcut düzenlerini korumak ve fayda elde etmek için kendi istekleriyle uluslararası toplumun bir üyesi haline gelmek isteyeceklerdir⁵⁹. Bull'un bu ifadeleriyle benzerlik gösteren başka bir açıklama da John Vincent'ten gelmiş ve Vincent, aktörlerin kazanç sağlama eğilimiyle moral ya da değerler üzerinden hareket etmek yerine, işlevsel ve çıkarıcı bir strateji ile uluslararası toplumun bir parçası olmayı hedeflediklerini belirtmiştir. Özetle aktörler, uluslararası toplumun yaratacağı fırsatlar ekseninde bu toplumun bir parçası olmayı seçme eğilimindedir⁶⁰.

İngiliz Okulu, uluslararası toplum yapısının bir gelişim süreci olduğunu varsayar, günümüz modern toplumunun gelişme süreci ve yapısını daha derin analiz etmek için geçmişin iyi çalışılması gerektiğini düşünür⁶¹. Uluslararası sistemin var oluşu ilk defa diplomatik ilişkilerin var olduğu 15. yüzyıl Rönesans İtalya'sın da görülür, daha sonra Avrupa'ya da sıçrayan diplomatik ilişkiler, Vestfalya'dan sonra modern siyasi durumu yaratmıştır⁶².

⁵⁶ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, Londra 1977, ss. 9-10.

⁵⁷ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, Londra 1977, s. 17.

⁵⁸ Hedley Bull, a.g.e., ss. 53-55.

⁵⁹ Hedley Bull ve Adam Watson (Ed.), *The Expansion of International Society*, Oxford University Press, New York 1984, s. 1.

⁶⁰ R.J. Vincent, "Edmund Burke and the Theory of International Relations", *Review of International Studies*, Cilt: 10, N: 3, 1984, s. 213.

⁶¹ Hedley Bull ve Adam Watson (Ed.), *The Expansion of International Society*, Oxford University Press, New York 1984, s. 9.

⁶² Andrew Linklater, *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, Routledge, Londra 2000, s. 5.

İngiliz Okuluna göre uluslararası düzen ve aktörleri bir araya getiren diplomasi'dir. Diplomasi bu teori için en önemli iletişim aracıdır. Adam Watson'a göre devletler çıkarlarından ve tercihlerinden vazgeçmeden bir sistemin parçası haline gelebilirler ve bu sistemin en temel parçası ise aktörler arası iletişim, müzakere ve yapıcı etkileşimdir⁶³.

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun düzenleyici ilkesidir. İngiliz Okulu kaynak olarak hukuk disiplini ile etkileşim halindeydi ve de uluslararası toplum teorisi gibi birden fazla aktörün etkileşim halinde olacağı bir yapı için hukuk önemli bir düzenleyicidir. Watson uluslararası hukukun devletlerarası ilişkileri idame ettirmekte düzenleyici olarak görmüş ve dünya uyumu olarak değerlendirmiştir. Uluslararası ortamın anarşi halinden dolayı bu uluslararası hukukun yaptırımı yoktur, ancak uluslararası bir düzen sağlamak için hukuk uygun bir araçtır, devletlerin farklı politika ve tercihleri karşısında uluslararası hukukun etkin olması için bu devletlerin kendi rızaları ile hukuka bağlı olmaları gereklidir⁶⁴.

İngiliz okulunun uluslararası toplum teorisi Kantçı ya da Marksist yaklaşımlardaki gibi dünya devletinden bahsetmez, aksine devletlerin egemenliklerinin bağımsız olması gerektiğini savunur⁶⁵. Watson'a göre devletler iç politikada olduğu gibi uluslararası sistemde de nihai karar alıcılardır, ancak uluslararası toplum yapısı gereğince devletler bu yapının işleme ve devam edilebilirliğini sürdürmesi için kararlarında, politikalarında ve tercihlerinde bir takım kısıtlamalara gitmelidir, bu kısıtlamalar uluslararası toplum ve denge açısından önemlidir⁶⁶. Yine Watson, devletlerin egemenliklerinin uluslararası toplumun devamı için dokunulmaz olduğu savunmuş, emperyal hareketlerin ve devletlerin bağımsızlıklarını kısıtlayan olguların savaş sebebi ve uluslararası düzeni bozan durumlar olarak değerlendirmiştir⁶⁷. Kısaca Watson, devletlerin egemenliklerini kaybetmelerinin uluslararası düzeni bozacağını ve savaş getireceğini düşünmüştür.

Watson'a göre uluslararası sistemi korumak için gücü dengede tutmak gerekmektedir, büyük aktörlerin güç mücadelesinin dengelendiği bir sistem oluşturmak ve daha güçsüz aktörlerin bir araya gelerek oluşturacakları birlik, uluslararası sistemin

⁶³ Adam Watson, *Diplomacy: The Dialogue Between States*, Eyre Methuen, Londra 1982, s. 9.

⁶⁴ Adam Watson, *Diplomacy: The Dialogue Between States*, Eyre Methuen, Londra 1982, ss. 40-41.

⁶⁵ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 183.

⁶⁶ Adam Watson, *The Evolution of International Society*, Routledge, Londra 1992, s. 14.

⁶⁷ Adam Watson, 1992, a.g.e., s. 316.

sürdürülebilirliğini sağlayacaktır⁶⁸. Bir başka İngiliz Okulu temsilcisi Martin Wight, güç dengesini Grotiusçu yaklaşımla analiz eder. Grotius'a göre güç dengesinin iki boyutu vardır. Birincisi, aktörlerin birbirlerini tehlikeye atacak derecede güç girişimlerinde bulunmaması ve güç dağılımının eşit olması boyutudur. İkincisi ise aktörler arasında adalet duygusunun mevcut olduğu bir uluslararası hukuk durumudur⁶⁹. Wight bu tanımıyla güç dengesinin eşit olmasının yanında adil olarak da değerlendirilebileceğini işaret etmiştir.

Devletler üstü bir kurum olmadığından dolayı uluslararası toplum her ne kadar bir toplum ifade etse de yine de anarşik bir yapıdadır. İngiliz Okulu, anarşi düzenini bir üst kurumun olmaması ve aktörlerin düzen içerisinde hayatlarını devam ettirmesi şeklinde tanımlar. İngiliz Okulunun uluslararası toplum teorisi, hem mücadele hem de anlaşmanın eş zamanlı mevcut olabileceği 'anarşi içinde düzen' anlayışına sahiptir. Buna göre devletler anarşi içerisinde olsalar da iş birliği ve barış ortamı bu anarşi içinde mümkündür⁷⁰.

Hukuk ve adalet çerçevesinde ahlaki değerlere sahip olan İngiliz Okulu, devletlerin egemenliklerine ne kadar saygı duysa da insan haklarının ihlal edildiği durumlarda, bu ihlalcı devletlere müdahale edilmesini doğru bulur⁷¹. Ancak bu müdahale konusunda farklı görüşler ve fikir ayrılıkları vardır, Vattel gibi hukukçulara göre devletler birbirlerinin iç işlerine karışacak kadar geniş ilişkilere sahip değillerdir⁷².

Genel olarak İngiliz Okulu realist ve liberal teorilerin ortasında durduğunu ifade etmiş ve kendisine has bir paradigma olduğunu iddia etmiştir. Tarih felsefe ve hukuk gibi disiplinlerden faydalanan İngiliz Okulu sosyal bilimlerin temellidir. Uluslararası sistemin anarşi olduğunu kabul eden bu yaklaşım, devletlerin egemenliklerinin ve nihai karar alıcı olduklarının farkındadır. Uluslararası toplum teorisi ile anarşi halindeki sistem aktörlerinin bir takım kısıtlamalarla düzen ve işbirliği kurabileceklerine inanılmaktadır. Uluslararası hukuk gibi devletlerarası diyalog ve yapıcı ilişkilerden, moral unsurlardan bahsedilse de diğer yandan, uluslararası ilişkilerin gerçekçiliğinin farkındadırlar ve bu doğrultuda uluslararası sistemde güç dengesinin mevcut olması gerektiğini savunmuşlardır.

⁶⁸ Adam Watson, 1992, a.g.e., s. 253.

⁶⁹ Martin Wight vd., *International Theory: The Three Traditions*, Leicester University Press, Londra 1994, ss. 165-166.

⁷⁰ Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 184.

⁷¹ H.Butterfield ve M. Wight (Ed.), *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Harvard University Press, Harvard 1966, s. 64.

⁷² H.Butterfield ve M. Wight (Ed.), a.g.e., s. 52.

Güven ve güvensizlik analizi ile İngiliz Okulu teorisi incelendiğinde, uluslararası toplum, hukukun üstünlüğü ve geçerliliği, barış, işbirliği ve güç dengesi gibi olguların bu teorinin önemli unsurları olduğunu görebilir ve bundan dolayı İngiliz Okulu teorisinde devletlerarasında göreceli de güven mevcuttur diyebiliriz.

1.5. Marksist Teori

Karl Marx'ın ekonomi temelli çalışmaları uluslararası ilişkiler disiplini 1970'lerde etkilemeye başlamıştır⁷³. Marksizm, az gelişmişlik, kalkınma ve eşitsizlik gibi sorunlarla yoğrulan bağımlılık kuramının, modernleşme kuramına eleştirisi olarak uluslararası ilişkiler disiplinine katılmıştır⁷⁴. Marksizm uluslararası ilişkilerin devlet merkezli yaklaşımını reddetmekte ve uluslararası ilişkileri toplumsal sınıfların birbirleriyle olan etkileşimi olarak değerlendirir. Bu etkileşimler temelinde sınıfların birbirleriyle olan rekabeti, mücadelesi ve çatışması, gerçek uluslararası sistemin doğası olarak 'hiyerarşik' ve 'çatışmacı' özelliklerini vurgular⁷⁵. Toplumsal sınıflar arasındaki hiyerarşi durumu marksizme göre devletlerarasında da mevcuttur diyebiliriz.

Geleneksel uluslararası ilişkiler uluslararası sistemi anarşi ortamı olarak kabul ederken, Marksist teori uluslararası ilişkilerin anarşi ortamını reddeder, toplumsal ilişkilerin hiyerarşi ve dikey ilişkiler etrafında şekillendiğini savunur, devletlerarası ilişkilerin güç ve sömürü ekseninde hiyerarşik olduğunu belirtir⁷⁶.

Marksizm teorilerinden klasik emperyalizm, uluslararası ilişkilerin jeopolitiği ve ekonomik hamleleri ile uluslararası ilişkileri Marksizm ile ilişkilendirirken, Lenin ise büyük ekonomik güçlerin tekelleşmesi ve bu tekellerin mücadelelerinin uluslararası sonuçları ekseninde değerlendirmiştir⁷⁷.

Marksist yaklaşımlardan bağımlılık kuramı merkez ve çevre aktörler olarak bir sistem geliştirmiştir. Bu sistemde merkez ülkeler gelişmiş ülkeler, çevre ülkeler ise az

⁷³ Hakan Övünç Ongur ve Başak Yavçan, "Uluslararası İlişkilerde Markist Yaklaşımlar", içinde Ramazan Gözen *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s:266.

⁷⁴ K. J. Holsti, *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Allen & Unwin, Boston 1985, s. 66.

⁷⁵ Robert O. Keohane (Ed.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press. New York 1986, ss. 215-216.

⁷⁶ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 200.

⁷⁷ Vladimir Lenin, *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Çev. Cemal Süreya), Sol Yayınları, Ankara 1979, ss. 148-150.

gelişmiş ülkeler olarak dünya sisteminin bir parçasını oluşturmaktadır⁷⁸. Immanuel Wallerstein bu bağımlılık kuramını geliştirmiş, merkez ve çevrenin yanında yarı çevrenin de var olduğunu iddia etmiştir⁷⁹. Wallerstein bu kapsamda bir dünya sistem analiz kuramı oluşturarak toplumları ve dünya sistemini analiz etmeyi kolaylaştırmıştır. Wallerstein'e göre merkez, yarı çevre ve çevreyi sömürmekte, yarı çevre de çevreyi sömürmektedir. Sonuç olarak bir sömürü düzeni sistemi meydana gelmektedir. Uluslararası sistemin ekonomik, iktisadi ve kültürel analiz edildiği bu bağımlılık kuramında sistem temel unsuru olarak devleti değil, kapitalist düzen olarak işlenmektedir.

Dünya sistemi analizine göre devletler uluslararası sistemde anarşik ve yatay bir pozisyonda değil, aksine dikey ve hiyerarşik pozisyonadırlar. Merkez, yarı çevre ve çevre ülkelerin buldukları pozisyonlar ve sömürü düzeni aslında onlara hiyerarşik bir görünüm vermektedir. Bu sisteme göre ülkelerin sahip oldukları güç, ülkelerin konumunu belirlemektedir. Ayrıca devletler bu sistem içerisinde var olmak için sistemin devamına göz yumacaklardır⁸⁰. Wallerstein hegemonya kavramına da değinmiş, uluslararası sistemde hegemon gücün ekonomik tekel haline gelebilme ve rekabeti ortadan kaldırma potansiyelinden dolayı sistemin hegemon gücü sürekli barındırmak istemeyeceğini savunmuştur⁸¹.

Genel olarak Marksist teorilere bakıldığında uluslararası sistemi anarşik yapıdan ziyade hiyerarşi olarak görmekte ve temel aktör olarak devletler yerine toplumsal sınıflar yer almaktadır. Marksizm ilk çalışmalarında uluslararası ilişkiler disiplini ile ilişkiler kuramına da ilerleyen yıllarda çok boyutlu teorilerin ve ekonomik gelişmelerin kaçınılmaz ilerlemesinden sonra Marksizm ve uluslararası ilişkiler disiplini yakınlaşmıştır. Ekonomik ve toplumsal sınıf temelli yaklaşımlarla Marksizm, uluslararası ilişkiler disiplinine sistem analizleriyle katkıda bulunmuştur.

Güven ve güvensizlik analizinde Marksizm, uluslararası ilişkileri öncelikle çatışmacı yönü ile almış daha sonra merkezin çevreyi sömürmesi ve hegemon gücün varlığından bahsederek uluslararası ilişkilerde güvenden ziyade güvensizliğe dikkat

⁷⁸ Cardoso ve Faletto, *Dependency and Development in Latin America*, University of California Press, Berkeley 1979, ss. 16-17.

⁷⁹ Immanuel Wallerstein, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History*, Cilt: 16, N: 4, 1974, s. 404.

⁸⁰ Steve Smith (Ed.) vd, *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, ss. 99-103.

⁸¹ Steve Smith (Ed.), a.g.e., s. 98.

çekmiştir. Özellikle merkezin çevre üzerindeki hâkimiyeti ve de hegemon gücün kontrol bağımlısı olması bu güvensizliğin göstergesi olmuştur.

1.5.1. Eleştirel Teori

1980 yılıyla beraber uluslararası ilişkiler disiplinde artan tartışmalar sonucunda bu disipline dâhil olan eleştirel teori, aydınlanma fikriyle beraber bireylerin kendi hayatlarını kendilerinin yönetebileceklerine ve akıl odaklı hareket ederek, özgür bir toplum oluşturma eleştirisi⁸². Eleştirel teoriye göre uluslararası ilişkiler tarihsel bir oluşumdur, ancak bu oluşum mevcut değerlerinin olumsuz yönlerinin analiz edilmeden genel geçer görüldüğü bir durum oluşturmaktadır. Eleştirel teori uluslararası ilişkilerin pratik ve teorik olarak aslında mevcut halinden başka bir hal alabileceğini savunur⁸³. Yani uluslararası ilişkiler disiplini, barındırdığı unsurlar dolayısıyla yeniden yorumlanabilir.

Eleştirel Teori, Almanya’da Frankfurt Okulu olarak doğmuş, Avrupa’da işçi kesimin neden devrimci değil de faşizm yanlısı olduğu tartışma konusu olmuştur. Eleştirel teori Marksizm’i eleştirerek, toplumun sadece ekonomik yönünün değil, toplumsal ve çok boyutlu sosyal sorunlarının da işlenmesinin gerekli olduğunu savunmuştur⁸⁴. Frankfurt Okulu’nun önemli temsilcilerinden olan Jürgen Habermas’a göre özgürleşme, herkesin şeffaf iletişimle katılabileceği, eşit haklardan oluşan toplumsal ve siyasal düzenin meydana gelmesidir⁸⁵. Habermas toplumların sürekli iletişim, etkileşim içerisinde olduğunu belirtir ve bu durumun aslında bir iletişim düzeni getireceğine inanır⁸⁶.

Frankfurt Okulu’nun temsilcilerinden Andrew Linklater, bireylerin hem vatandaşı olduğu devlete hem de bütün dünya insanlığına karşı ahlaki sorumluluğu olduğunu düşünür, bütün dünyayı kapsayacak bu evrensel ahlaki sorumluluğun gerçekleşmesini ise toplumun daha kucaklayıcı, eşitlikçi ve duyarlı olmasına bağlar⁸⁷.

⁸² Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 211.

⁸³ Scott Burchill (Ed.) vd., *Theories of International Relations*, Palgrave, Basingstoke 2001, s. 145.

⁸⁴ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, ss. 212-213.

⁸⁵ Reus-Smit ve Duncan Snidal (Ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford University Press, Oxford 2008, s. 331.

⁸⁶ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 214.

⁸⁷ Andrew Linklater, *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*, Polity Press, Cambridge 1998, s. 7.

Frankfurt Okulu temelinden yararlanan Richard Ashley, diyalektik ehillik modeli adını verdiği model ile klasik realizmi eleştirirken, neo-realizm ile kıyaslandığında bilgi üretiminde eleştirel teoriden faydalanan öz-düşünsel bir yaklaşım geliřtirmektedir⁸⁸. Genel olarak Frankfurt Okulu, eleştirel teorilerle Marksist ve Realist teorileri eleştirmiş, iletişim ve çok boyutlu analiz çalışmalarının yanında ahlaki unsurları da göz önünde bulundurmuştur.

Antonio Gramsci'nin eleştirel teorilerini temel alan Robert Cox için eleştirel teori, yalnızca geçmiş için, gelişen ve ilerleyen tarihsel bir sürecin diyalektik teorisidir⁸⁹. Cox, insanın içerisinde bulunduğu yaşam sistemini tarihsel şartlar çerçevesinde değerlendirerek, alternatif durumları ve rakip yapıları inceler, buna ise tarihsel yapılar yaklaşımı ismini verir⁹⁰.

Robert Cox, uluslararası ilişkiler disiplininde hegemonya kavramını geliştirmiştir. 1983 tarihli çalışmalarında Cox, Gramsci'nin çalışmalarından faydalanarak, tarihsel blok, organik kriz, hegemonya ve karşı hegemonya mücadeleleri şeklindeki kavramları uluslararası ilişkiler disiplininde değerlendirmiştir. Hegemonya uluslararası ilişkiler için önemli bir kavram olmuştur. Cox, hegemonyanın hem baskı ve zorlukla hem de aktörlerin rızasıyla sağlandığını ifade etmiştir⁹¹. Yani sadece rıza ile hegemon güç olunmamakta, aynı zamanda diğer aktörlerin de bu gücün kapasitesini meşru olarak tanınması gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerde hegemonya bir devletin gücünün diğer devletler ve sınıflar tarafınca onay ve rıza görmesi ile bu hegemonyanın evrenselleşmesidir⁹². Cox, hegemonyanın güçlü bir toplumun içyapısından genişleyerek dışa vurduğunu ve evrenselleştğini belirtir⁹³. Hegemonyanın bu oluşum sürecinde içsel koşullar, dünya düzeni ve toplumsal yapılar etkilidir.

Genel anlamıyla eleştirel teoriler, bireylerin özgürlükleri ve eşitliğini temel alan paradigmalardır. Eşitsizliğin bütün boyutlarıyla ele alındığı ve diğer teorilerin değinmekte

⁸⁸ Robert O. Keohane (Ed.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, New York 1986, s. 294.

⁸⁹ Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt: 10, N:2, 1981, ss. 133-134.

⁹⁰ Robert W. Cox, *Approaches to World Order*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, ss. 100-101.

⁹¹ Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt: 12, N:2, 1983, ss. 39-40.

⁹² Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 219.

⁹³ Robert W. Cox, *Approaches to World Order*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, s. 97.

eksik kaldıkları veya tek yönlü odaklanıp değinmedikleri noktalardaki noksanlığı giderme ihtiyacını eleştirel teoriler karşılamıştır.

1.6. Pozitivizm ve Davranışsalcılık

Pozitivizm, toplumsal düzeni bilimsel araştırmalar aracılığıyla revize etmeyi amaçlayan ve bu taraflıyla bilimi doğaötesi yaklaşımlardan ayırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Pozitivizm, bilimin olgulardan ve değerlerden ayrılmasını ve de toplumsal olayların doğa bilimleriyle açıklanabileceğini savunur, ancak bazen pozitivizmin yerine kullanılan empirizm ise bilimsel bilgiyi tüme varım yöntemiyle elde edebileceğimizi ve tüm bilgilerimizin deneyimler sayesinde kazanıldığını savunmaktadır⁹⁴.

Bilimsel bilginin kaynağı hakkında, bilginin bilimsel metodolojilerden mi yoksa deneyimlerden mi geldiği tartışması bağlamında Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke, David Hume, Saint-Simon, Auguste Comte gibi düşünürler çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu çalışmalardan bazıları empirizmi savunurken bazıları pozitivizmi desteklemektedir⁹⁵.

Deneyim yöntemiyle bilgi edinilmesi esnasında teoriye ihtiyaç duyulması ve de her bilginin deneyimlenmesinin ve gözlemlenmesinin mümkün olmadığı eleştirileriyle beraber, 1950 ve 1960'lı yıllardan sonra pozitivizm hız kazanmıştır⁹⁶. Genel olarak pozitivizm ve empirizm, bilgiye ulaşma yöntemi ve de toplumsal olayların nasıl açıklanacağı ile ilgili çalışmalarda hayat bulmuştur.

Genel olarak davranışsalcılık, gelenekselci yaklaşımın analiz yöntemlerini yeterli bulmayarak kendi araştırma yöntemini geliştirmiş ve 1960'lı yıllardan sonra etkisi Uluslararası İlişkiler disiplinde hissedilmiştir. Geleneksel yaklaşım, toplumsal yapıya ve Uluslararası İlişkilere normatif yaklaşmakta, çalışmalarında tarihi ve felsefi unsurlara yer vermektedirler⁹⁷. Davranışsalcılar ise doğa bilimlerini temel alarak toplum bilimlerini ve

⁹⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 62.

⁹⁵ Tayyar Arı, a.g.e., ss. 65-66.

⁹⁶ A.g.e., ss. 70-71.

⁹⁷ K. J. Holsti, *International Politics: A Framework for Analysis*, Prentice-Hall International, Londra 1974, ss. 8-9.

uluslararası ilişkileri analiz edebileceklerini düşünmüşlerdir ve bu eğilimleriyle sınana bilen, felsefi değerlerden arındırılmış önermeler ve olgularla hareket etmişlerdir⁹⁸.

Dolayısıyla, Uluslararası İlişkileri ve toplumu anlamada kullanılan geleneksel yöntemler olan tarih, hukuk ve siyaset bilimi 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde, toplumsal olayları anlamada yeterli olmadıkları tartışılarak pozitivist ve empirik olgularla beslenen doğa biliminden faydalanan davranışsalcılık yaklaşımı hız kazanmıştır⁹⁹. Morton Kaplan, Klaus Knorr, James Rosenau davranışsalcılık yaklaşımının ilk çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır.

1.7. Post-Pozitivist Yaklaşımlar

Hem genel olarak dünya çapındaki gelişmeler hem de Uluslararası İlişkiler disiplininde yaşanan gelişmelerden sonra yeni akımlar, kuramlar ve fikirler ortaya çıkmış ve modern Uluslararası İlişkiler teorileri oluşmaya başlamıştır. Post-yapısalcı teorinin temsilcilerinden olan Richard Ashley, Uluslararası İlişkiler disiplininin genel kabul gören kuramlarının ele almadığı kavramları ele alarak, post-yapısalcılık teorisi ile uluslararası ilişkilerde yeni bir tartışma başlatmıştır. Ashley'in ele aldığı, post-pozitivist gelenek, dil, özne problematiği, aktör-iktidar ve direniş olasılığı arasındaki etkileşimler, zaman-mekân ilişkileri, devlet merkezilik, iktidarın baskısı ve ırk-cinsiyet eşitsizliği gibi kavramlar, post-yapısalcılığın çalışma kavramları olmuştur¹⁰⁰.

Post-yapısalcı teori aynı zamanda uluslararası sistemin anarşi yapısını da eleştirmiş, bu eleştirilerle anarşi sistemine var olan inancın sarsılmasını ve yerini yeni kuramlara, düşünce sistemlerine nasıl bıraktığını açıklamayı amaçlamıştır¹⁰¹. Genel olarak post-yapısalcı kuram, uluslararası ilişkilerde genel kabul gören teorilerin göz ardı ettiği konuları tartışmaya taşımış ve yine kabul gören teorileri de tartışmış ve sorgulamıştır.

Post-modern olarak sınıflandırabileceğimiz bir başka teori de feminist teoridir. Genel olarak kadın erkek eşitsizliğinden yola çıkarak bu eşitsizliğin içerisinde kadınların hukuk, ekonomi ve politik alanlarda görmezden gelinmesini eleştiren feminist kuram,

⁹⁸ Mervyn Frost, *Towards a Normative Theory of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 1986, s. 14.

⁹⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, s. 97.

¹⁰⁰ Steve Smith (Ed.) vd., *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, ss. 245-246.

¹⁰¹ Richard K. Ashley, "Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt: 17, N: 2, 1988, s. 231.

kadınların sistem içerisinde mevcudiyetinin artmasıyla sistemlerin değişeceğine inanmaktadırlar.¹⁰²Uluslararası ilişkilerde feminizmin temsilcilerden olan Ann Ticker'a göre, feministler toplumsal cinsiyet kuramını açıklarken, erkek ve kadın arasındaki biyolojik farklılıklara değil, erkeklik ve kadınlıkla bütünleştirilen ve eşleştirilen, toplumsal ve kültürel değerlerden etkilenen bir takım özelliklere vurgu yapmaktadır¹⁰³.

Feminizmin temsilcilerden Elstain ve Judith Stiehm, kadın ve erkeklere eşit haklar ve özgürlükler verilmesi durumunda mevcut siyasi yapı ve durumun değişebileceğine inanmaktadır. Sandra Harding ve Cynthia Enloe ise, kadınların sisteme katılmasının, erkek egemen iktidar sistemin sömürsünü ve bu sömürü düzeninin nasıl işlediğini ifşa edeceğini savunmaktadır¹⁰⁴.

Mohammed Ayoob, batı dünyasındaki güvenlik algısıyla üçüncü dünya ülkelerindeki güvenlik algısının aynı olmadığını ifade etmiştir¹⁰⁵. Yani devlet olma sürecini tamamlamış batılı toplumların, üçüncü dünya ülkeleri ile aynı problemlere, aynı sorunsallara sahip olmadığı için güvenlik algısının farklı olabileceğine ve böylece aynı kuramların, bu iki farklı toplumda sağlıklı sonuç verme ihtimalinin düşük olduğuna değinilmiştir. Post-kolonyal teori, üçüncü dünya ülkelerinin ve geri kalan dünya ülkelerinin batı dünyası aktörlerinin ürettikleri sosyal bilimler ve teorilerle sağlıklı analiz edemeyeceğini savunmaktadır, çünkü post-kolonyal yaklaşıma göre batılı ülkelerin ürettiği teoriler üçüncü dünya ülkelerinin problemlerini görmezden gelmektedir¹⁰⁶.

Post-kolonyal teorinin bir başka yaklaşımı olan kuzey-güney analizi Roxanne Lynn Doty tarafından geliştirilmiştir. Kuzey-Güney analizinde sömürgeci etkileşimleri inceleyen Doty, bu iki kutuptan birinin diğerinden daha değerli olduğunu ve de bir kutbun diğerine kıyasla kabiliyetlerinin daha geniş olduğunu ileri sürer¹⁰⁷.Genel olarak post-kolonyal yaklaşımlar batı merkezli bilimin, batı ile aynı sorunlara sahip olmayan üçüncü dünya

¹⁰² Raewyn Connell, *Gender in World Perspective*, Polity Press, Cambridge 2009, s. 6.

¹⁰³ Ann Tickner, *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, Columbia University Press, New York 1992, s. 7.

¹⁰⁴ Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 246

¹⁰⁵ Mohammed Ayoob, *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*, Lynne Rienner Publishers, Londra 1995, s. 6.

¹⁰⁶ Dipesh Chakrabarty, "Postcoloniality and the Artifice of History: Who Speaks for "Indian" Pasts?", *Representations*, N:37, 1992, s. 3.

¹⁰⁷ Roxanne Lynn Doty, *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1996, s. 3.

ülkeleri için faydalı olmayacağını savunmuşlardır. Ayrıca kuzey-güney analizi ile de kutuplar arasındaki mevcut eşitsizlik ve sömürge durumuna dikkat çekmişlerdir.

Diğer bir post-Pozitivist teorilerden biri olan Normatif teorinin temel kaynağı ahlakıdır ve normatif uluslararası ilişkiler teorisi, uluslararası ilişkilerin ahlaki boyutuyla ilgilenmektedir¹⁰⁸. Bir diğer normatif teori temsilcisi olan Chris Brown normatif teoriyi, uluslararası ilişkilerin ahlaki boyutuna odaklanan bir çalışma olarak tanımlar ve teorinin uluslararası ilişkilerin ahlaki doğası ekseninde çalışmalar yürüttüğünü belirtir¹⁰⁹. Özetle normatif teori, uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmeleri ahlak ve felsefe eşiğinde açıklamaya çalışır diyebiliriz.

Normatif teori tartışmalarından kozmopolitanizme göre, birey ahlakın temelidir ve dünya politikası analiz birimi olarak birey ve bütün insanlık ele alınmalıdır¹¹⁰. Bir diğer tartışma olan toplumculuk ise, toplumu ve devleti Dünya toplumunun analiz birisi olarak değerlendirmekte ve devleti merkez aktör olarak ele almaktadır¹¹¹. Kısaca değerlendirildiğinde normatif teorilerin dünya görüşü eksenine moral ve ahlaki değerlendirmeleri çalışma konusu seçtiğini görebiliriz.

Post-pozitivist bu yaklaşımların yanı sıra, Batı-merkezli olmayan Uluslararası İlişkiler teorileri de vardır. Batı-merkezli olmayan teoriler, batı-merkezli olmayan kültürlerin arka planda kalmış, keşfedilmemiş kültür ve geleneklerini değerlendirme, askeri, politik ve ekonomik yapılarını inceleme ve analiz etme odaklı teorilerdir¹¹².

1.8. Uluslararası İlişkilerde Güven ve Güvensizlik Kavramları

Güven kavramıyla ilgili Diego Gambetta, birinin güvenilir olduğunu düşündüğümüzde ve ya birine güvendiğimizde, o kişinin bize faydalı ve ya en azından zararı olmayacak eylemler gerçekleştireceğini düşünmemizin, o kişi ile işbirliği yapma

¹⁰⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, Bursa 2013, ss. 115-116.

¹⁰⁹ Chris Brown, *International Relations Theory: New Normative Approaches*, Columbia University Press, New York 1992, s. 3.

¹¹⁰ Kok-Chor Tan, *Justice Without Borders*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 94.

¹¹¹ Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Cornell University Press, Ithaca 1989, ss. 110-114.

¹¹² Şaban Kardeş ve Ali Balcı (Ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 285.

ihtimalimizi arttıracığı ve bunun da güven olgusunun doğmasına ortam hazırlayacağını ifade etmiştir¹¹³.

Gambetta'nın tanımına benzer nitelikte bir başka tanım yapan Partha Dasgupta, güven kavramını diğer aktörlerin hareketleri ile ilgili olumlu davranışlar beklentisi olarak açıklamaktadır¹¹⁴. Nicholas J. Wheeler ise güveni, bir başka aktörün eylem ve davranışlarından olumlu beklentiler içerisinde olma durumu olarak tanımlamaktadır¹¹⁵.

Literatürde güven ile ilgili birden fazla tanım olmakla birlikte, araştırmacılar tarafından genel olarak kabul gören *güven* tanımı, "bir tarafın diğer tarafa rızayla kendi kontrolünü verme eğilimi" şeklinde özetlenebilir. Araştırmacıların ortak kabul gördüğü başka bir tanım ile *güven*, ilişkilerin davranışsal belirtilerinden doğar, yani aktörlerin zarar görmediği ve görmeyeceğine inandığı etkileşim durumlarında ortaya çıkmaktadır¹¹⁶.

Güven ile ilgili yorumlara bakıldığında, Robert Solomon ve Fernando Flores, aktörlerin birbirlerine savunmasız bir şekilde yaklaşarak, güvenilebilir olduklarını kanıtlayabilmek için bu yolu tercih ettikleri yorumunda bulunmuşlardır. James Notter'ın ise, eğer bir aktör risk alıp güvenirse ve bu güven ilişkisinde karşı tarafı istismar etmez, aksine kendisinin başkalarının çıkarına kullanılmasına izin verirse, başka aktörler için daha fazla güvenilebilir hale geleceği yorumunda bulunmuştur¹¹⁷. Russell Hardin'in yorumuna göre güven, koşulsuz bir olgu değildir, bir aktör başka bir aktöre bir işi yapması karşılığında güvenmektedir¹¹⁸.

Deborah Welch Larson, üç farklı yolla güvenin oluştuğunu ifade etmiştir. Bunlar, rasyonel seçim, yerel yapılar ve meşruluk ve de psikolojik faktörler¹¹⁹. Rasyonel seçimle aktörler için maddi ve ekonomik ilişkiler önemliyken, yerel yapılar ve meşrulukta aktörlerin davranışlarında güvenilirlik olgusu önemlidir. Psikolojik faktörler ise, kötü

113 Diego Gambetta (Ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Basil Blackwell, New York 1988, s. 217.

114 Diego Gambetta (Ed.), *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Basil Blackwell, New York 1988, s. 51.

115 Nicholas J. Wheeler, "Trust-Building in International Relations", *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding*, Cilt: 4, N: 2, 2012, s. 2.

116 Aaron M. Hoffman, "A Conceptualization of Trust in International Relations", *European Journal of International Relations*, Cilt: 8, N: 3, 2002, s. 377.

117 Nicholas J. Wheeler, "Trust-Building in International Relations", *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding*, Cilt: 4, N: 2, 2012, s. 2.

118 Russell Hardin, *Trust in Government*, içinde Valerie Braithwaite ve Margaret Levi (Ed.) *Trust and Governance*, Russell Sage Foundation, New York 1998, s. 12.

119 Deborah Welch Larson, "Trust and Missed Opportunities in International Relations", *Political Psychology*, Cilt: 18, N: 3, 1997, s. 703.

sonuçlar riske edilerek bir aktörün başka bir aktöre güvenmesinde rol oynayabilmektedir¹²⁰. Andrew Kydd, çalışmasında teorik olarak güvenin oluşması için dört unsurun dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir¹²¹. İlk olarak, devletlerarasında işbirliğinin gerçekleşmesi önemli bir güven gerektirmektedir. İşbirliği için gereken güven, devletin göreceli gücü ve çatışma maliyetleri dâhil olmak üzere bir dizi değişkene bağlıdır. İkinci olarak, güvenilir aktörler arasında çatışma olduğu zaman biri ya da ikisi de güvenilmez olarak görülebilir, bu yüzden çatışma içerisindeki aktörler birbirlerine güvenmediği gibi, diğer aktörler de onlara güvenmeyecektir. Üçüncü olarak, çok aktörlü sistemlerde hegemon aktörün bulunması işbirliğini ve güveni sağlayabilir, ancak güven vermeyen bir hegemonun mevcut olduğu durumlar sistemi daha da güvensizleştirecektir. Son olarak ise, eğer iki aktör de güvenilir aktörler ise birbirlerine güvence sağlayacak ve işbirliği gerçekleştireceklerdir.

Örneğin, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin savunma amaçlı güvenlik arayışları artıp bir çekişme ve güç rekabeti haline gelmiş ve bu devletler hem birbirlerince hem de diğer aktörler tarafından yayılmacı olarak algılanmışlardır. Bunun yanında, batılı güçlerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendilerini toplamaları ve özellikle Almanların çevrelerinde etkili olmaya başlaması, uluslararası ilişkilerde güvensiz bir ortam yaratmıştır. Yani yayılmacı güçlerin birbirlerini algılama biçimi ve rekabet ortamı güvensizlik durumunu oluşturmuştur.

Kydd'e göre, *güven*, bir aktörün diğer aktörün işbirliğini istismar etmek yerine karşılıklı işbirliğini tercih edeceğine duyulan inançken, güvensizlik ise karşı tarafın geri dönüş için işbirliği yapmayı tercih ettiği inançtır. Yani güven ve güvenilir olmak işbirliğinin istismar edilmesinden ziyade karşılıklı olmasıdır. Güvensizlik durumu ise aktörlerin zıt hareketler sergileyebilecek alanlarının mevcudiyetidir¹²².

Andrew Kydd, güven olgusunu daha iyi anlamak ve açıklamak için, Uluslararası İlişkiler oyun teorileri ile güven arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Andrew, Mahkûmun İkilemi oyun teorisi ekseninde aktörler arasındaki güven ilişkisini ele almış ve bu bağlamda aktörlerin karşı tarafın işbirliğini istismar edeceği inancıyla işbirliğinde

---

120 Deborah Welch Larson, a.g.e., s. 713.

121 Andrew H.Kydd, *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2005, s. 4.

122 Andrew H.Kydd, *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2005, s. 6.

bulunmadığını savunmuştur. Mahkûmun İkileminde işbirliğinin bulunmaması, bu oyunun aktörlerini güvenilmez kılmaktadır.

Güvence Oyununda ise, aktörlerin tercihleri burada farklılık gösterebilmektedir. Bir aktör diğerinin işbirliği yapacağına inanırsa, benzer şekilde davranacaktır. Ancak birbirlerini iyi tanıyan aktörler, birbirlerinin işbirliğini kendi çıkarına kullanmak yerine mütekabiliyete dayanarak hareket ederler. Başka bir deyişle, aktörler karşı tarafın işbirliğine gideceğini düşünürse bu durumda güven ve işbirliği oluşabilir. Bu durum da aktörler için güvenilirler diyebiliriz ve ayrıca güven olgusu burada karşılıklı işbirliğine dönüşür, bir tarafın çıkarına olan kısıtlı işbirliği haline gelmez.

Her ne kadar Güvence Oyunu modelinde aktörler güvenilir olarak tanımlansa da, aktörler arasında ileride oluşabilecek görüş ayrılıkları ve güvensizlik belirtileri, ilişkilerde güvensizliğe yol açabilmekte ve işbirliğinin oluşmayacağı durumların oluşma ihtimali vardır¹²³. Genel olarak baktığımızda her katılımcı tarafından güven eşiği sağlanıyorsa, ilişkilerde minimum güven ve işbirliği mümkündür diyebiliriz. Mahkûmun İkilemi modelinde güven ve işbirliği olasılığı daha azken, Güvence Oyunu modelinde güvensizlik ve işbirliğinin bozulması olası bir ihtimal olsa da, güven ve işbirliği daha yüksek olasılıklıdır.

1.8.1. Realist Paradigmada Güven ve Güvensizlik

Saldırgan realizme göre devletler güvenlik arayışındadırlar. Diğer aktörlere güvenmezler ve bu güvensizlik durumu da aktörleri güç odaklı ve güç yarıştıran politikalara yönlendirmektedir. Savunmacı realizm de saldırgan realizm gibi aktörlerin güvenlik arayışı içerisinde olduğunu belirtir, ancak ek olarak, aktörler birbirlerinin hareketlerinden çekinerek birbirlerine şüphe ile yaklaşmaktadırlar¹²⁴. Yani savunmacı realizmde aktörler, güvenlik arayışında güvensizlikten kaynaklanan korkak ve şüpheli tavırlar göstermektedir. Aktörler arasındaki güvensizlik, iki aktör arasında olduğu gibi birden fazla aktörün olduğu durumlarda yani uluslararası grupların etkileşimlerinde de var olursa, işbirliğini engelleyebilir¹²⁵. Kısaca, güven aktörler arasındaki işbirliğini kolaylaştırırken güvensizlik işbirliğini engelleyebilecek niteliğe sahiptir diyebiliriz.

---

123 Andrew H. Kydd, *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2005, s. 8.

124 Andrew H. Kydd, a.g.e., ss. 81-82.

125 A.g.e., s. 119.

Nicholas J. Wheeler güvensizliğin dört başlığını ortaya koymuştur: 1- güvenlik ikilemi, 2- barışçıl/savunmacı öz imge, 3- belirsiz sembolizm, 4- ideolojik köktencilik. Güvenlik ikilemi başlığını açtığımız zaman, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan, devletlerin hareketlerini kontrol edebilecek bir üst kurumun mevcut olmaması ve de aktörlerin hareketlerinin savunmacı veya saldırgan olacağı kesin olarak bilinemeyeceğinden dolayı, güvenlik ikileminden güvensizlik doğduğunu görebiliriz. Aktörlerin birbirlerine karşı olan yaklaşımları ve aktörlerin genel dış politika hareketleri, politika yapıcılar tarafından nasıl algılanırsa güven ya da güvensizlik ilişkisi o doğrultuda gelişir. Yani bir aktörün silahlanması savunma içinken bu başka bir aktör tarafından saldırganlık eğilimi olarak anlaşılabilir ve bu da aktörler arasında güvensizliğe yol açabilir. Devletlerin birbirlerine güvendiği durumlarda ise gelecekte bu durumun değişip değişmeyeceği yine devletlerin davranışlarıyla anlaşılabilir olacağı vurgulanmış, ancak geleceğin kesin olmayışından dolayı, belirsizliğin güvensizlik doğurma ihtimali ortaya çıkmıştır¹²⁶.

Kısaca güvenlik ikilemi, aktörlerin, birbirlerini ve birbirlerinin hareketlerini nasıl tanımladıkları, nasıl değerlendirdikleri ve nasıl tutum sergilediklerinin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan belirsizlikler durumundan, aktörler arasındaki bu belirsizliklerin de güvensizlik durumuna neden olduğunu düşünür.

İkinci başlık olan barışçıl/savunmacı öz imge başlığında ise, aktörlerin kendilerinin barışçıl ve güvenilir olduklarını düşündüklerinde aslında başka aktörlerin onları saldırgan ve düşman olarak görebilme durumu ve bu durumdan kaynaklanan güvensizlik durumu işlenmiştir. Bu başlıkta da aktörlerin birbirlerinin hareketlerinden çıkaracağı anlamların güven ya da güvensizlik oluşturacağı tartışılmıştır. Yani bir aktör kendisini savunmacı görse ve eylemleri bu yönde olsa dahi diğer aktörler bunu düşman ve tehdit içerikli olarak algılayabilir.

Üçüncü başlık belirsiz sembolizm, burada devletler silahlarının savunma için olduklarını belirtse bile bunun kesin olarak bilinemeyeceğinin belirsizliği ve bu belirsizliğin güvensizliğe yansması tartışılmıştır. Belirsiz sembolizm aktörlerin sahip olduğu silahların yanında sahip oldukları teknolojinin de tehdit olma durumunu tartışmış

---

126 Nicholas J. Wheeler, "Trust-Building in International Relations", Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding, Cilt: 4, N: 2, 2012, s. 3.

ve sadece enerji üretmek için kullanılan nükleer faaliyetlerin, silah üretme kapasitesi olduğunu ele alarak buradaki belirsizlik ve güvensizlik durumuna değinmiştir.

Dördüncü başlık olan ideolojik köktencilik, diğer aktörlerin politikalarındaki amaç ve eğilimlerindeki belirsizlik durumunu, politika yapıcılarının ideolojik çerçeveler kapsamında belirlediğini savunmaktadır. Yani ideolojik köktencilik, bir aktörün davranışlarından ziyade o aktörün kimliğinin ne olduğu ile ilgilenmekte ve aktörün kimliği üzerinden güven veya güvensizlik algısını oluşturmaktadır¹²⁷.

1.8.2. Bayesian Realism

Bayesian realizm, ismini İngiliz Matematikçi Thomas Bayes'in Bayes Teorisinden almaktadır. Bayes teorisi parametrelerdeki değişkenler göz önüne alınarak her seçeneğin ihtimali, maliyeti ve getirisinin hesaplanarak en az maliyetli ve en faydalı seçeneğin bulunmasını sağlayan matematiksel bir yöntemdir. Bayesian teori bir matematik teorisi olarak felsefecilerce Bilişsel Felsefe alanında varsayımsal çıkarım, akıl yürütme ve felsefi gerçekçilik kavramları bağlamında kullanılmıştır. Felsefeci Stathis Psillos, eleştiri olarak Bayez denkleminin öncüllerine atfedilen değer nesnel bir temele dayanmadığını iddia etmiştir. Bayez formüllerinin diğer varsayıma dayalı çıkarımlar gibi matematiksel denklemlerin sahip olduğu özelliklere sahip olmadığını ifade etmiştir.¹²⁸ Bu eleştiriye karşı Beni, Bilişsel Yapısal Realizm başlıklı kitabında, Bayesian mekanizmayı dünya gerçekliğini kesin ve nesnel olarak temsil eden bilimsel teorileri açıklamak için kullanılabileceğini göstermiştir.¹²⁹

Görüldüğü gibi Bayesian teori ve Bayesian realizm kavramı ağırlıklı olarak felsefe ve sayısal alanlarda kullanılmıştır. Bayezyan realizmi Uluslararası İlişkiler literatürüne uyarlayan ilk çalışma, Andrew Kydd'in "Trust and Mistrust in International Relations" kitabıdır. Princeton Üniversitesi Yayınlarının 2005 yılında bastığı bu çalışma 2006 yılında American Political Science Association tarafından Çatışma Süreçleri Alanında yılın en iyi

¹²⁷ Nicholas J. Wheeler, "Trust-Building in International Relations", *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding*, Cilt: 4, N: 2, 2012, s. 5.

¹²⁸ Stathis Psillos, "The Fine Structure of Interference to the Best Explanation", *Philosophy and Phenomenological Research*, 74 (2), 2007, ss: 441-448.

¹²⁹ Majid Davoody Beni, *Cognitive Structural Realism*, Switzerland: Springer, 2019.

kitabı ödülüne layık görülmüştür¹³⁰. Kydd'ın Uluslararası İlişkiler Teorisi: Oyun Teorisi Yaklaşımı (2015) gibi önemli eserleri de bulunmaktadır.

Bayesian teoriyi Uluslararası ilişkilere uyarladığımızda, her örnek olayda ve işbirliğinde aktörlerin birbirleri hakkındaki geçmiş bilgi ve deneyimlere dayanarak hangi inançlarla güven ve güvensizlik temelinde karar verdiklerini açıklamamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle bu çalışma Suriye krizinde Türk-Amerikan İlişkilerini analiz etmek için bu yaklaşımı temel almaktadır.

Bayesian realizm, diğer realist yaklaşımlarla aynı ön kabulleri paylaşmakla birlikte bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Hobbes'un yaklaşımı ile benzer olarak, devletlerin güvenlik arayışlarının ve anarşi sisteminden kaynaklanan hayatta kalma hedefinin, devletler için önemli bir amaç olduğunu kabul etmektedir. Kydd'in bayesian realist yaklaşımına göreyse, devletlerin, güvenlik arayışının dışında fethetme ve genişleme amaçları da mevcut olabilmektedir¹³¹. Yani bazı devletler sadece güvenlik odaklıyken, bazıları ise saldırgan amaçlara sahip olabilmektedir. Kısacası, diğer realist yaklaşımlardan ayrıldığı en temel nokta, devletlerin amaçlarının verili kabul edilmeyip çeşitlilik gösterebileceğidir.

Bununla birlikte, Bayesian analiz, savunmacı realizmin aksine, uluslararası ilişkilerde haksız bir güvensizlik eğiliminin hâkim olmadığını savunur. Aksine, aktörler geçmişteki olumsuz deneyimleri değil, olumlu deneyimleri referans alarak birbirlerine duydukları güvenme eğilimiyle yakınlaşmaktadırlar. Bayesian teoriye göre, devletlerin birbirlerine karşı şekillenen inançlarında doğru inançlar daha ağırlıklıdır. Yani, haksız güvensizlik ile ifade edilmek istenen durum devletlerin birbirlerinin niyetlerini bilmeden adeta onlara haksızlık ederek yersiz bir güvensizlik duygusuna bürünmeleridir. Sonuç olarak Bayesian yaklaşım uluslararası ilişkilerde haksız bir güvenlik yaklaşımı yoktur derken, savunmacı realizmde ise şüphe hâkimken Bayesian realizmde devletlerin yersiz yere şüpheli ve kaygılı durumda olmadığını savunur.

Kydd, devletlerin birbirlerinin hareketlerine karşı inançlarının nasıl şekillendiğini ve bu inançlar ekseninde bu davranışlara nasıl cevap verdiğini, Bayesian realizm ile

¹³⁰ Bu çalışmanın eleştirisi için bakınız: Jason D. Brozek, *Review Essay 'Trust and Mistrust in International Relations' ve 'Deterrence by Diplomacy'*, *Yale Journal of International Affairs*, 2007.

¹³¹ Andrew H. Kydd, *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2005, s. 18.

açıklamaktadır. Bayesian teori, devletlerin birlerine karşı olan inanç ve hareketlerin nasıl değerlendirildiği sorusunu cevaplamak için bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, karar vericilerin kendi inançlarına göre rasyonel davrandıklarını ve yeni bilgilere cevaben, rasyonel olarak inançlarını değiştirdiklerini varsayar.

Bayesian yapı, savunmacı realizmi destekler ve bu bağlamda, birbirlerinin iyi niyetli olduğuna inanan devletlerin iyi ilişkiler kuracağını belirtir ve böylece, iyi gerekçeli güven işbirliğini devam ettirebilir. Bunun tersine, kötü niyetli ve birbirlerinin bu kötü niyetinden haberdar olan devletler iyi anlaşamazlar ve iyi gerekçeli güvensizlik ortamı oluşur, bu da çatışma ve savaş olasılığı artırır.

Bayesian teoriye göre devletlerin güvenlik arayıcısı mı yoksa yayılmacı mı olduğu doğrultusunda birbirlerine karşı olan inançlarının şekillenmesi bir süreç içerisinde belirlenir, bu süreç içerisinde inançlar yanlış doğrultuda olsalar da zaman içerisinde düzelir ve taraflar göreceli olsa da birbirleri hakkındaki düşüncelerini belirler.

Bayesian realizm devletlerin birbirleri hakkındaki düşüncelerini ve birbirlerinin niyetlerini anlamanın kolay bir süreç olduğunu ve kesinlikle bilineceğini ileri sürmemektedir. Öğrenme sürecinin iyi analiz edilmesi gerekmez. Bir devletin hatalı bir güveni ikili ilişkilerde istismarı ortaya çıkarabileceği gibi, haksız bir güvensizlik durumu da yüksek maliyetli çatışmalara ve savaşlara neden olabilmektedir.

Bayesian teoriye göre devletlerin birbirlerinin niyetlerini öğrenmesi işbirliği ile gerçekleşir. İşbirliği durumunda devletlerin davranışları gözlemlenebilir ve böylece güvenlik arayışı içerisinde olan aktör mü yoksa saldırgan bir aktör mü sorusuna cevap verilebilir. Devletler işbirliği yoluyla niyetlerini ve kendilerini diğer devletlere kanıtlama şansı bulur ve doğru analizler neticesinde güven inşa edilebilir¹³².

Genel olarak, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan belirsizliğin getirdiği güvensizlik ve hayatta kalma arzusu devletlere birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların başında gelen güvenlik arayışı devletler için temel bir gereksinimdir. Güvenlik arayışının yanında bazı devletler yayılmacı ve saldırgan tavırlar sergileyebilir, bu noktada devletlerin birbirlerinin hareketlerini iyi analiz etmesi ve karşısındaki aktörü güvenlik arayıcısı mı ya da saldırgan mı diye sınıflandırabilmelidir.

---

132 Andrew H.Kydd, *Trust and Mistrust in International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2005, s. 19.

Bayesian realizm, devletlerin davranış ve tutumları karşısında bir başka devletin inanç ve düşüncelerinin nasıl şekillendiğini inceler ve karar alıcıların rasyonel inançlarına göre bu inançların nasıl şekillendiğini açıklar, ayrıca bu karar alıcıların rasyonel inanç ve düşünceleri yeni gelen bilgilere göre rasyonel değişim gösterebilmektedir. Yani karar alıcıların rasyonel inançları devletlerin diğer devletleri nitelendirmesinde etkili olmaktadır.

Bayesian realizme göre, devletler birbirlerine karşı olan inançlarına göre ilişkilerini şekillendirir, yani birbirlerine karşı iyi niyetli olan devletler işbirliği ve güven ortamına sahip olabilirken birbirlerine karşı kötü niyetli ve saldırgan yaklaşan devletler arasında kötü ilişki ve güvensizlik ortamı oluşur. Aslında bu kadar basit bir ikilem varken devletlerin tutum ve davranışlarını değiştirme olasılığı ve yine devletlerin güvenlik arayıcısı veya saldırgan olma niyetlerinin kesin olarak bilinemeyeceğinden dolayı, Bayesian realizm, devletlerin niyetlerini analiz ederken dikkatli olunması gerektiğini savunmaktadır. Devletlerin niyetlerinin, tutum ve davranışlarının incelenmesi o devletin nitelendirilmesinde en temel rolü aldığı Bayesian realizm, bir devletin niyetinin en iyi işbirliği ortamında ortaya çıkacağını savunur. Devletler işbirliği ile kendilerini diğer devletlere kanıtlamaya heveslidirler ve bu süreçteki doğru analizler devletin karakterini ifşa edebilir, böylece eğer devlet iyi niyetliyse güven ortamı oluşur, eğer kötü niyetli ise güvensizlik ortamı oluşacaktır.

Bayesian realizme yöneltilen temel eleştirilerden biri, bu yaklaşımın devletlerin hareketlerinin analizinden yola çıkması ve bu hareketlerin her an değişebilme ihtimalinin aktörler arasında güven veya güvensizlik kanısına ulaşmak isteyen süreci uzun ve belirsiz kılmasıdır¹³³. Bayesian realizm, bir devlet hakkında karar alıcıların aldığı rasyonel kararların ve yeni olayların da yorumlanmasıyla oluşan düşüncelerin, bu devlet hakkında güven ve güvensizlik durumlarını belirlediğini savunur. Bu bağlamda sürekli yeni bir gelişmenin meydana gelme ihtimali ve de karar alıcıların rasyonellikten ve objektiflikten uzak karar alma ihtimali, güven ve güvensizlik kanısının doğruluğunun sorgulanmasına sebep olmaktadır.

---

¹³³ Philip Arena, "Book Reviews, Andrew Kydd, Trust and Mistrust in International Relations", *Journal of Conflict Studies*, Cilt:29, 2009, ss. 199-201.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Osmanlı Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri

İki farklı coğrafyanın iki önemli aktörünün karşılaşması 18. Yüzyılda Akdeniz'de Osmanlıya bağı olan Cezayir Korsanlarının Amerikan ticaret gemilerine saldırması ile başlamıştır. Bu karşılaşmadan sonra Osmanlı ve ABD arasında ticari anlaşmalar gerçekleştirilmek istenmesine rağmen aktörlerin farklı önceliklerinden dolayı gerçekleşmemiştir. Daha sonraki yıllarda durum değişmiş ve Amerikan ticaret gemileri Osmanlı coğrafyasına yelken açmıştır. 1797 yılıyla beraber Amerikan gemileri önce İzmir'e daha sonra İstanbul'a gelmeye başlamışlardır. Ardından Kırım savaşı ile beraber İstanbul'a gelen Amerikan ticaret gemileri artmıştır. Yıllar geçtikçe ilerleyen ekonomik ilişkilerle beraber, Osmanlı Karadeniz'i Amerikan gemilerine açmış ve Amerikan ticaret gemilerine Avrupalı devletlerle eşit haklar vermiştir¹³⁴.

1827 Navarin Deniz Savaşı ile Osmanlı donanmasını kaybetmiştir. Donanmasını kaybeden Osmanlı yeniden bir donanma tahsis etmek için müttefik aramıştır. Avrupalı devletler karşısında Amerika bu donanmayı tahsis etmekte daha uygun bir müttefik olabilirdi ancak Amerika'nın da bu politik durumdan çıkarı, Osmanlı topraklarında en çok gözetilen ulus statüsü olmuştur. Ticari ilişkilerin resmiyet kazandığı ve Amerika Birleşik Devletleri'ne en fazla gözetilen devlet olma avantajını sağlayan antlaşma, 1830 Osmanlı-Amerikan Ticaret ve Seyr-ü-sefain Antlaşması olarak imzalanmıştır¹³⁵. Bu antlaşma ile Osmanlı toprakları üzerinde önemli ticaret noktalarına hızla Amerikan konsolosluklar açılmış ve ekonomik ilişkiler hızla gelişmiştir.

1876-1909 yılları Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin yoğunlaştığı dönem olmuştur. Bu dönemde Osmanlı, Amerika'dan silah ve cephane almaya başlamış bunun yanında Osmanlı topraklarında maden ve petrol aramak için uzmanlar getirilmiştir. Bu dönemde Amerikalılar tarafından kurulan Osmanlı-Amerikan Kalkınma Şirketinin 2000 kilometrelik bir demiryolu projesi vardı, bu proje 99 yıl boyunca demir yolunun her iki tarafında yirmişer kilometrelik alan içerisinde bulunan madenleri işleme ve çıkarma haklarını bu

¹³⁴ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa": Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 20-21.

¹³⁵ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara 2015, s. 127.

şirkete ait görüyordu¹³⁶. 99 yıl gibi uzun vadeli bir proje Amerika'nın bölgede kalıcı olmak istemesinin bir işareti olabilirdi ancak gerek birinci dünya savaşı öncesi belirsizlik ortamının olması gerek Avrupalı güçlerin ve Rusların bölgede böyle bir projeden rahatsızlık duyması projenin gerçekleşmemesineneden olmuştur. Daha sonra Musul ve Kerkük Osmanlı'nın elinden çıkınca, proje Amerikalılar için önemini kaybetmiştir. Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin yoğunlaşmasının etkileri, sadece bu iki ülke arasında kalmayacağı, bölgedeki diğer aktörler ve de bölgeye uzak olmasına rağmen bölge ile ilgili hedefi olan aktörlerin de ilgi alanı olduğunun ilk sinyalleri olmuştur.

Ekonomik olarak gelişen Türk Amerikan İlişkilerinin siyasi etkileri ilk dönemlerde ikinci planda kalmıştır. Amerikan misyonerleri 1820 yılında Osmanlı topraklarına gelmeye başlamışlardır. Bu misyonerlerin gerçek hedefleri Hıristiyan olmayanları Hıristiyan yapmaktır. Bölgeye gelen misyonerler kendileriyle beraber sadece dini değil kültürel bir yenilikte getirmiştir. Osmanlı imparatorluğunda İngilizce eğitim veren okullar 1830'lu yıllarda kurulmuştur¹³⁷. Misyonerlerin davranışları ve yaptıkları Osmanlı topraklarında hoş karşılanmaya başlanmış ve saygı bulmuştur ancak hoşnutlukla devam eden bu ilişkiler, Anadolu'da Ermeni ayaklanmaları başlayınca değişmiştir. Birçok Osmanlı arşiv belgesinde misyonerlerin, Ruslar ile iş birliği yapan Ermenilere yardım ettikleri yazmaktadır¹³⁸.

İstanbul'da Amerikan Büyükelçiliği 1831 yılında kurulmuş, Washington'daki Osmanlı Büyükelçiliği 1867 yılında kurulmuştur. Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki azınlık politikası Amerika'ya iki kaynaktan yansımıştır. Biri eski Amerikan İstanbul büyükelçisi Henry Morgenthau'nun anıları ve diğeri de Osmanlı topraklarından sınır dışı edilen misyonerlerin raporlarıdır. Bu iki kaynaktaki ortak tutum ise Ermenilerin lehine olmalarıdır. Bu iki kaynak doğrultusunda, Birinci Dünya Savaşı Türk-Ermeni olayları kapsamında, Ermeniler Amerikan basını tarafından tutulmuş, Türk tarafı ise ön yargı ile yaklaşıp suçlanmıştır. Sonunda Amerikan toplumunda Ermeni soy kırımını yapan ve azınlıklar ile ilgili problemi olan bir Osmanlı imajı yaratılmıştır. Bu ve benzeri durumlara ek olarak, Osmanlı-Amerikan ilişkilerinde devletlerin yanında devlet dışı birden

¹³⁶ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa": Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 26.

¹³⁷ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara 2015, s. 194.

¹³⁸ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa": Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 30-31.

fazla aktörün de mevcut olması, Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin çok boyutlu bir hal almasını ve de ilerlemesini engellemiştir¹³⁹.

2.2. M. Kemal Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri

Osmanlı savaşa girdiğinde toprakları üzerindeki Amerikan konsolos mahkemelerini kapatmamıştır. Ayrıca ABD, Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya'ya savaş ilan ettiğinde Osmanlı'ya savaş ilanında bulunmamıştır. Daha sonrasında Almanya'nın baskılarıyla Osmanlı ABD ile olan diplomatik ilişkilerini gönülsüzce kesmek zorunda kaldığını ABD'ye bildirmiş, ancak Amerikan Okullarını ve Misyon merkezlerini kapatmamıştır¹⁴⁰.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında ortaya çıkan Wilson İlkeleri ile Osmanlı Türkiye'sinde azınlıkların özerklikleri ve Boğazların Uluslararası olması fikirleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca Avrupalı devletlerin Osmanlı'yı bölme amaçlarının karşısında, daha barışçıl görünen Wilson ilkeleri Osmanlı'da olumlu yankılar bulmuş ve Wilson Prensipleri Cemiyeti kurulmuştur. Wilson ilkeleri ile Osmanlı da Amerikan himayesi konuşulmaya başlanmış ve Avrupa'nın tehdit olmasına karşı, ABD sığınılacak tek liman olarak görülmeye başlanmıştır. ABD bir dost olarak görülse de Amerika'daki Ermeni lobisinin bir baskısı olarak, Osmanlı topraklarında Ermenilere özerklik verilmesi ve Ermenilerin buldukları bölgeleri Amerikan himayesine bırakması fikirleri ortaya atılsa da gerçekleşmemiştir.

Atatürk, devletin iç ve dış işlerine karışmamak koşuluyla dışarıdan gelen yardımlara açık olduklarını bildirmesinin yanında, yükselen Amerikan sevdalılarının manda ve himaye teklif ve de önerilerini gündemine almamış, Erzurum Kongresinde de Manda ve Himaye kesinlikle söz konusu olamaz diye belirtmiştir. Atatürk, Manda ve Himayeye karşı olmasına rağmen ABD ile ilişkileri İngilizlere karşı kullanmak için, resmi yollar ile ABD'yi karşısına almamıştır. Lozan barış antlaşmasından sonra Türkiye ile ABD arasında ilişkiler normalleşme sürecine girmiş ve 1927'de Türkiye Cumhuriyeti'ne ilk Amerikan Büyükelçisi gelmiş ve aynı yılda da Türkiye Cumhuriyeti Washington'a ilk büyükelçisini göndermiştir¹⁴¹.

¹³⁹ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitapevi, Ankara 2015, s. 199.

¹⁴⁰ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 34.

¹⁴¹ Fahir Armaoğlu, *Türk-Amerikan İlişkileri 1919-1997*, Kronik, İstanbul, 2017, ss.45-59.

Amerikalıların Atatürk'e olan hayranlıkları Başkan Franklin Delano Roosevelt döneminde hızlanmış ve Atatürk ile Roosevelt arasında bir dostluk başlamıştır. Bu dostluk yanında ilerleyen ekonomik ve politik ilişkileri de getirmiştir. Amerikan yardımları ve yatırımları Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Birinci Dünya savaşı sırasında duraksayan Türk- Amerikan ilişkileri Atatürk dönemiyle beraber ilerlemiş ve gelecekte çok boyutlu olabileceğinin sinyallerini vermiştir¹⁴².

2.3. Türk-Amerikan Stratejik İttifakının Kuruluşu ve Türkiye'nin NATO Üyeliği

Hem Türkiye hem de ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan kaçınmak istemiştir. Türkiye bunu zorlukla yürüttüğü bir denge oyunuyla başarabilmiştir.¹⁴³ Savaş yıllarında ABD "Ödünç Verme ve Kiralama" yasasıyla beraber, 1941 Mart ayında Türkiye'ye yardım göndermeye başlamış, ancak Türkiye'nin Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalaması neticesinde ABD yardımlarını kesmiştir. Başkan Roosevelt'in talimatıyla Türkiye'ye yeniden yardım gönderilmiş ve Türkiye'nin etkili bir stratejik konumda olduğu ve önemli bir aktör olarak kaybedilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Nihayetinde 1945'te Ödünç Verme ve Kiralama Yardım Anlaşması Türkiye ile ABD arasında imzalanmıştır. Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşına çekmek isteyen İngilizlerin aksine ABD, Türkiye'nin savaşa girmeme tutumunu anlayışla karşılamış ve desteklemiştir.

İngiltere ve Sovyetler Birliği, Yalta Konferansı'nda Türk Boğazlarının yeniden konuşulmasını ileri sürmüşlerdir, ancak Başkan Roosevelt önderliğinde ABD bunu kabul etmemiş, boğazların mevcut statüsünün herkes için uygun olduğunu belirtmiştir. Roosevelt'in Türkiye'ye karşı tutarlı hareketleri Türk politikasında karşılık bulmuş ve ikili ilişkilerin ilerleyeceğinin belirtisi olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye yalnız kalmıştır ve bu yalnızlığı fırsat bilen Sovyetler Birliği, Türkiye'ye dört defa nota göndermiş ve Boğazların yeniden değerlendirilmesini istemiştir. Türkiye, Sovyetlerin taleplerine karşı olumsuz cevaplar

¹⁴² Fahir Armaoğlu, *Türk-Amerikan İlişkileri 1919-1997*, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s. 39.

¹⁴³ Selim Deringil, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.

vermiş ve bunun karşısında Sovyetler, Türk topraklarında hak ilan edecek kadar ileri gitmişlerdir¹⁴⁴.

Sovyetler'in Türkiye üzerindeki baskısı karşısında ilk tepkiyi İngilizler vermişve ayrıca ABD'yi de Sovyet tutumuna karşı tepkili olmaya İngilizler davet etmiştir. İlk başlarda ABD'nin Sovyet taleplerine kayıtsız kalması belki de savaştan sonra barış ortamına inanan ABD yönetiminden kaynaklanmıştır. Başkan Roosevelt'in Türkiye yanlısı sıcak tutumlarından sonra Truman'ın Türkiye'ye karşı yapılan bu tehditleri ve Türk hükümetinin elçiler aracılığıyla yardım bulma çabalarını görmezden gelmesi, Türk tarafında hayal kırıklığı yaratmıştır.

Doğu Avrupa'dan ve İran'dan çekilmeyen ve de Yunan İç savaşında komünist gerillaları destekleyen Sovyetler gittikçe ABD için bir tehdit olmuş ve Sovyet yayılcılığına karşı ABD Çevreleme Politikası oluşmuştur. ABD Çevreleme Politikası kapsamında Türkiye ile ilişkilerini yeniden hareketlendirmiş ve o dönem yapılan karşılıklı açıklamalar ve jestlerle ilişkiler ısınmıştır.

Sovyetler, Türkiye'ye yolladıkları üçüncü notada Boğazların ve Türkiye'nin kontrolünü çok net ve keskin bir şekilde istemiştir ve bu nota Türkiye'nin yanında ABD ve İngiltere'ye de verilmiştir. ABD bu durumda ya Sovyet yayılcılığını izleyecek ya da karşısında duracaktır. 19 Ağustos 1946 tarihinde ABD'nin Sovyetlere cevap notasında, ABD'nin Türkiye'yi kesinlikle destekleyeceği ve Türkiye'ye karşı bir saldırı ve ya tehdit durumunda konunun BM Güvenlik Konseyine taşınacağını bildirmiştir¹⁴⁵.

Ayrıca, Truman Doktrini ikili ilişkilerin yükselmesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Truman Doktrinin amacı, kısa dönemde Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı askeri ve ekonomik olarak güçlendirmek, uzun dönemde ise Sovyet büyümesini dünyanın neresinde olursa olsun engellemek ve Amerikan ekonomik siyasal anlayışının, yani kapitalizmin ve siyasal liberalizmin yayılmasını sağlamaktır¹⁴⁶. ABD'nin hedeflediği Sovyetlerin yayılmasını engelleme çabaları sonucunda Yunanistan ve Türkiye'ye para yardımı yapılması Amerikan Kongresinden geçmiştir.

¹⁴⁴ Füsün Türkmen, *Kırılgan İttifak'tan "Model Ortaklığa"* : Türkiye – ABD İlişkileri, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 55-57.

¹⁴⁵ Türkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, İleri Yayınları, İstanbul 2006, ss. 177-182.

¹⁴⁶ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 531.

12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye ile ABD arasında Türkiye'ye Yardım Hakkında Anlaşma imzalanmıştır, ancak bu anlaşma kapsamında yapılacak yardımların, ABD'nin onayı olmadan ve verdikleri amaç dışında kullanılmayacağını bildiren dördüncü maddesi, ileride ikili ilişkilerde önemli sonuçlar ortaya çıkaracaktır¹⁴⁷. Türk tarafında ise bu anlaşma ve Amerikan yardımlarıyla beraber yalnızlık hissi silinmiş, yerine Türkiye'ye karşı yapılan her hamle ABD'ye karşı yapılan bir hamle algısı yerleşmiş ve ABD bir güvence olarak karşılanmıştır.

1947 Haziranı'nda Marshall planı açıklanmış ancak Türkiye bu plana dâhil edilmemiştir, neden olarak Türkiye ekonomisinin iyi olduğu ileri sürülse de Türkiye pes etmemiş ve Marshall Planına dâhil olmuştur¹⁴⁸. Hem Truman Doktrini hem de Marshall Planıyla beraber Türkiye'ye gelen yardımların kullanım alanlarının ABD tarafından yönlendirilmesi neticesinde, Türkiye kendi istediği doğrultuda yatırımlar yapamamış ve her alanda dışa bağlı bir duruma gelmesine neden olabilecek bir yola girmiştir¹⁴⁹.

ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planına karşı Sovyetler, Kominform ile cevap vermeye çalışıp Avrupa'daki etkilerini attırmayı hedeflemiştir. Sovyetlerin gerek Avrupa gerekse dünyanın her yerindeki yayılma hareketine karşın, ABD özgür devletleri komünizmden koruyacağını belirtmiştir. Bu koruma bağlamında 1949 yılında NATO kurulmuştur¹⁵⁰.

Türkiye ilk başlarda NATO'ya katılmak için çok çaba sarf etmiş ancak sonuç alamamıştır, bunun nedeni olarak bazı Avrupalı devletlerin Sovyetlere sınıırı olan bir üye istememesi ve İngilizlerin Türkiye'yi Orta Doğu'da kurmayı hedeflediği bir paktın ana aktörü olarak düşünmesidir. Türkiye'nin çabalarına rağmen sonuç alınamayan bu süreç, BM'nin Kore savaşı çağırısıyla değişmiş ve Türkiye'nin Kore Savaşına asker göndermesi ile ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır¹⁵¹.

Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi bir süre tartışılmış ancak daha sonra Sovyetler ile sınır komşusu olmamız ve Sovyet tehlikesinin devam etmesi, ileride

¹⁴⁷ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 67.

¹⁴⁸ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 77.

¹⁴⁹ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 542.

¹⁵⁰ Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2014, ss. 91-93.

¹⁵¹ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 72.

gerçekleşebilecek bir saldırıda yardım bulabilme düşüncesiyle Türkiye, Kore'ye asker yollamıştır. Kuzey Yıldızı isimli Türk taburu Kore savaşında fark yaratacak ve ABD ordusunu imha olmaktan kurtaracak ve daha nice çarpışmadan galip gelerek savaşta önemli bir aktör haline gelmiştir. Kore'de etkili olmuş Türk ordusu ve Türk diplomasisinin çabalarının yanında Sovyetlerin Balkanlarda yoğun silahlanması sonucunda ABD, Atlantik İttifakının Güney Doğu cephesini güvence altına almak amacıyla Türkiye'ye Yunanistan'ın NATO'ya alınmasını teklif etmiştir. NATO Bakanlar Konseyi Eylül 1951'de Türkiye ve Yunanistan'ı oybirliği ile üyeliğe kabul etmiş ve 18 Şubat 1952'de Türkiye resmen NATO üyesi olmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi olmasının sadece Sovyet tehlikesine karşı alınmış bir tedbir değil, aynı zamanda Türkiye'nin Avrupalı devletlerle aynı düzeyde kabul edilmesinin de bir göstergesi olmuştur¹⁵².

2.4. Soğuk Savaş Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri

Türk Amerikan ikili ilişkileri 1950'li yıllarda çok yoğun bir statü kazanmış ve birçok ikili anlaşma imzalanmıştır. Yakınlaşan iki devlet Türkiye'nin NATO'ya katılmasından sonra sadece NATO çerçevesinde olan anlaşmalarla kalmayıp kendi aralarında yeni anlaşmalar imzalamışlardır. Bu anlaşmalar iktisadi, siyasi ve askeri diye üç başlıktan oluşur. Bütün ikili anlaşmaların temeli, Truman Doktrini döneminde imzalanan 12 Temmuz 1947 tarihli "Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma" anlaşmasıdır. Her ne kadar bu anlaşmalar ikili ilişkilerin geliştiğini gösterse de anlaşmanın dördüncü maddesi olan: Türkiye'ye yapılan yardımların ABD'nin onayı ve isteği dışında kullanılmayacağı koşulu, ilişkileri ileride zor duruma sokacaktır. Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla beraber NATO üyelik anlaşmasından doğan üye devletlerin birbirlerinin topraklarında tesis kurma hakkı, askeri veya sivil personel bulundurmamak ve bu personellere kendi yasalarını uygulamak gibi haklar tanımaktadır. Hem NATO'nun sağladığı bu haklardan hem de kendi aralarında imzaladıkları yardım anlaşmalarından yararlanan ABD ve Türkiye birçok anlaşma yapmıştır, 1970 yılında Başbakan Süleyman Demirel bir açıklamasında bu anlaşmaların toplam sayısını 91 olduğunu bildirmiştir¹⁵³.

İkili anlaşmalar arasında en önemli anlaşmalardan biri Askeri Kolaylıklar Anlaşmasıdır. Askeri Kolaylıklar Anlaşması: Türkiye'de bir Amerikan stratejik Havva üssü kurulması, Amerikan uçaklarının Esenboğa, Diyarbakır, Eskişehir ve de İzmir

¹⁵² Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 101.

¹⁵³ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye - ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 79.

havaalanlarından yararlanması ayrıca Amerikan gemilerinin Türk limanlarında tamir ve barınma kolaylıklarından yararlanması ve bunlar için ABD'ye karşılıksız arazi verilmesini sağlayan anlaşmadır. ABD, NATO'dan ve İkili Anlaşmalardan doğan haklarıyla Türkiye'ye dört ayrı kategoride üs kurma hakkına sahip olmuştur. Bu üsler: Hava üsleri, Stratejik Füze Üsleri, Radar ve Muharebe Tesisleri, bu üslerde görevli personel ve yakınlarının kaldığı tesislerdir¹⁵⁴. Üslerin kontrolü savaş zamanında NATO'da olacak diğer zamanlarda ise Türk Hava Kuvvetleri ve Altıncı Müttefik Taktik Hava Kuvvetleri tarafından sağlanacaktır. Yabancı personellerin hukuki statüsü ve sahip oldukları birtakım hakları istismar eden bazı askerlerden kaynaklanan rahatsızlıkların yanında, Türk halkının da üslerin gerekliliğini sorgulamasıyla Amerikan karşıtı tepkiler başlamıştır¹⁵⁵. Türk Amerikan ikili anlaşmaları ve üs anlaşmalarının yanında bu yıllarda ilişkilere etki eden bir diğer unsur Amerikan askeri ve ekonomik yardımları olmuştur¹⁵⁶. ABD bu yardımlarla kendi çıkarlarını gözetmiştir.

ABD ile Türkiye arasında devlet başkanları düzeyinde temaslar bu dönemde gelişmiş, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ABD'ye gezi düzenlemiş ve daha sonra da dönemin Başbakanı Adnan Menderes ABD'yi ziyaret etmiştir. Dönemin ABD Başkanı Eisenhower 1959 Aralık ayında Türkiye'yi ilk defa ziyaret eden ABD Başkanı olmuştur. Bu karşılıklı gezilerde taraflar birbirleriyle iş birliği içinde olmalarının gerekliliğini vurgulamış ve dönem durum değerlendirmeleri yapıp yakınlaşmışlardır. Türk -Amerikan ikili ilişkiler dönemi yapılan anlaşmalar neticesinde gelecekteki sorunların tohumlarının atılmasına rağmen ilişkilerin geliştiği bu dönem, her iki ülke içinde yoğun ilişkiler üretmiş ve bu iki aktörün dış politika parametrelerinin belirlenmesine etki etmiştir.

Sovyet tehlikesinin devam etmesi neticesinde ABD Başkanı Eisenhower, Eisenhower Doktrinini oluşturmuş ve buna *yeni bakış stratejisi* ismini vermiştir. Yeni bakış stratejisi kapsamında dört konu ele alınmıştır: 1- Sovyet askeri tehdidini caydırmak için, herhangi bir saldırıya nükleer silahlarda dâhil olmak üzere topyekûn mukabele anlamına gelen 'Kitlesele karşılık' stratejisinin geliştirilmesi. 2- Özellikle doğu Avrupa ülkelerinin SSCB ile ilişkilerini bozmak için, yoğun propagandaya dayalı bir psikolojik savaş yürütülmesi. 3- Psikolojik savaş faaliyetleriyle bağlantılı olarak, komünist tehdit altındaki ülkelerde CIA'nin gizli operasyonlar yürütmesi. 4- Truman döneminde başlatılan

¹⁵⁴ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 166.

¹⁵⁵ Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, İleri Yayınları, İstanbul 2006, ss. 204-209.

¹⁵⁶ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 85.

çevreleme politikasının genişletilerek devam ettirilmesi ve bu çerçevede Orta Doğu ve Asya-Pasifik bölgelerinde yeni ittifaklar kurulması. Yeni stratejinin ana hedeflerinden biri olan caydırıcılığın gerçekleştirilebilmesi için, Eisenhower döneminde taktik ve stratejik nükleer silahların geliştirilmesine ciddi bir hassasiyet gösterilmiştir. Bununla beraber, SSCB'ye yakın olan ülkelerde askeri üslerin inşa edilmesi hız kazanmış ve Türkiye'de ki Amerikan üsleri bu bağlamda açılmıştır. ABD o dönemde Bağlantısızlara ılımlı yaklaşmıştır, neticede Bağlantısızları Sovyetlere itmek istemiyordu ve bunun yanında, Bağlantısız olmayan ülkelerle de komünizm karşıtı ittifaklar kurmaya önem vermiştir. Bu ittifaklar çerçevesinde Asya-Pasifikte 1954 yılında Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kurulmuştur¹⁵⁷.

SEATO ile Asya-Pasifik güvence altına alınınca ABD'de gözler Orta Doğu'ya dönmüştür. Orta Doğu'da ABD'nin yakın ikili ilişkilere sahip olduğu Türkiye'nin yardımlarıyla Bağdat Paktının kurulması ABD'nin bölgedeki çıkarlarını koruyacaktır, bu bağlamda ABD ve Türkiye'nin çalışmalarıyla 1955 yılında Bağdat Paktı kurulmuştur¹⁵⁸. Böylece ABD, Orta Doğu'da Sovyetlerin ve komünizmin Araplar arasında yer bulmasına engel olmaya çalışmıştır.

Türkiye'nin Bağdat Paktından bazı kazanımları olmuştur: 1- ABD'nin bölgedeki hareketi için Türkiye'ye duyduğu ihtiyaç artmış ve bu ihtiyaçtan dolayı Türkiye'deki Amerikan üsleri geliştirilmiş iyileştirilmiştir. 2- Türkiye'nin stratejik önemi bir kere daha gündeme gelmiş ve Türkiye'ye verilen ekonomik yardımlar arttırılmıştır. 3- Sadece ekonomik yardımlar değil aynı zamanda askeri yardımlarda da artış yaşanmıştır. 4- Türkiye'nin bölgede ABD ile bu kadar yakınlaşması bazı Arap devletlerinin tepkisini çekmiş ve Türkiye karşıtlığı ortaya çıkmıştır, bu karşıtlık aslında daha fazla Amerikan yardımı getireceği düşüncesiyle Türkiye için istenilen bir durumdur¹⁵⁹.

Sonuç olarak ABD, çevreleme politikası ve yeni bakış stratejisi ile bölgesel ittifaklar projesini hayata geçirmiş, kendisine tehdit olan komünizm ve Sovyet yayılmacılığını engellemeyi hedeflemiş, gerek bağlantısız ülkeler gerek bağlantısız

¹⁵⁷ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 563.

¹⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *Türk-Amerikan İlişkileri 1919-1997*, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s. 170.

¹⁵⁹ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 568.

olmayan ülkeler olsun potansiyel sahibi aktörleri Sovyetler karşısında ittifak oluşturmaya sevk etmiş ve belirli bölgelerde başarılı olmuştur.

2.4.1. Jüpiter Füzeleri ve Küba Krizi

Teknolojilerini geliştiren Sovyetlerin, önce Sputnik I ve sonra Sputnik II uydularını yörüngeye göndermeleri, aynı zamanda orta ve uzun menzilli füzelere sahip olmaları, Sovyetlerin ABD'den teknolojik olarak çokta geride olmadığını göstermiş ve bu gelişmeler, ABD'de yoğun bir tehdit etkisi yaratmıştır.

ABD'nin yanında Sovyetlerin de uzun menzilli kıtalar arası balistik füzelere sahip olması, olası bir nükleer savaş durumunda ABD kıtasını doğrudan etkileyeceği için uzmanlar avantaj sağlamak ve önlem almak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu önlem ve avantajlar çerçevesinde ABD Başkanı Eisenhower, ilk vuruş avantajına ve caydırıcılığa sahip olmak için NATO'ya üye ülkelere nükleer başlıklı orta menzilli Jüpiter füzelерinin yerleştirilmesini önermiştir. NATO'nun Eisenhower'ın füze yerleştirme önerisini kabul etmesiyle, ABD füzeleri Sovyetlere karşı stratejik konumlara yerleştirmek için arayışa girdi ancak füzeleri yerleştirmeleri durumunda, Sovyetlerin açık hedefi olacaklarını bilen ülkeler bu füzeleri yerleştirmekten kaçınmışlardır. ABD'nin konum aramalarına İngiltere İtalya ve Türkiye cevap vererek kendi topraklarına Jüpiter Füze sistemlerinin kurulmasına müsaade etmişlerdir. Jüpiterlerin Türkiye'ye kurulmasına olanak sağlayan gizli anlaşma Paris'te 1959 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma diğer ikili anlaşmalar gibi teknik işbirliği anlaşması şeklinde gösterilmiş ve TBMM'nin onayına sunulmadan faaliyete geçmiştir¹⁶⁰. Füzelерin Türkiye'ye yerleştirilmesiyle, Türkiye kendisini Sovyet tehdidine karşı güvende hissetmiş ancak 1962 son baharında Küba Krizi meydana geldiğinde işler değişmiş, kendisini güvende hisseden Türkiye'nin bir anda Sovyetlerle karşı karşıya kalma ihtimali doğmuştur.

1962 Küba Krizi olarak adlandırılan olaylar, ABD istihbaratının Sovyetlerin Küba adasına Jüpiter benzeri orta menzilli füzeler yerleştirdiğini keşfetmesiyle başlamış, ABD bu keşiften sonra Küba'yı abluka altına almış ve gemilerin Küba adasına girmesini engellemiştir. ABD'nin abluka kararı ve Küba'ya doğru gelen Sovyet gemilerinin bu abluka ile karşılaşması, Soğuk Savaş döneminin en sıcak karşılaşması olmuştur. Karşı karşıya gelen ABD Donanması ve Sovyet Donanması olası bir nükleer savaşa neden

¹⁶⁰ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 573.

olabilirdi. Muhtemel bir nükleer savaş tüm dünyayı peşinden sürükleyebilme potansiyeline sahip olduğu için iki tarafta karar almada acele etmemiş ve Küba krizini diplomasi ile atlattıklarıdır¹⁶¹.

Küba krizinin çözüm sürecinde Türkiye'yi ilgilendiren konu ise Türkiye'nin Jüpiter Füzelere kaldırılması ile konuya taraf olmasıdır. İzmir'e yerleştirilen Jüpiter Füzelere kaldırılması karşılığında Sovyetlerin de Küba'daki füzeleri kaldıracağını bildirmeleri, Türkiye'deki Jüpiter Füzelere pazarlık konusu etmiştir. ABD başta Türkiye ile bu konuda görüşmüş ancak füzelerin kaldırılması konusunda Türkiye'yi ikna edememiştir. Daha sonra ABD ile Sovyetler kendi aralarında anlaşarak Türkiye'deki Jüpiter füzelerini ileri bir tarihte kaldırılacağını ABD'nin temin etmesiyle bu sorun çözülmüştür. Türk tarafında Jüpiter füzelerinin sökülmesinin bahsi geçmesi halkı huzursuz etmiş ve ABD'ye olan güvende sarsıntı yaşanmıştır. Daha sonra ABD, Türkiye'ye Jüpiter füzeleri yerine Akdeniz'de bulundurulacak deniz altılarla Polaris Füzelere gönderileceğini bildirmiş ve Jüpiter füzeleri sökülmüştür¹⁶².

Küba Krizi ve Jüpiter Füzelere bunalımının sonunda Türkiye'yi etkileyen gelişmeler meydana gelmiştir. 1- ABD Jüpiterlerin çekilmesinden sonra Türkiye'ye F-104 ve F-100 savaş uçaklarının teslim edilme sürecini hızlandırmış ve bununla beraber daha esnek karşılık verme stratejisini amaçlayarak, Türkiye'nin konvansiyonel kapasitesini arttırmaya özen göstermiştir. 2- Küba krizi, ABD'nin aldığı kararların Türkiye'nin güvenliğine ve çıkarlarına zarar verebileceğini göstermiş ve Türkiye ABD ilişkileri yara almıştır. 3- Türkiye tek taraflı politika izlemenin sıkıntısını yaşamış ve dünyanın diğer devletleriyle de ilişkiler kurmanın gerekliliğini düşüncesi taraftar kazanmıştır. 4- Türkiye önce kendi çıkarlarını koruyup sonra müttefiklerine danışma politikasını benimsemiş ve ulusal çıkar kavramı önem kazanmıştır¹⁶³.

2.4.2. U-2 Casus Uçak Krizi

Mayıs 1960'da SSCB tarafından bir Amerikan U-2 casus uçağının düşürülmesi bu krizin temelini oluşturmuştur. Krizin Türkiye'yi ilgilendiren boyutu ise düşürülen Amerikan casus uçağının Türkiye'deki İncirlik üssünden kalkmış olmasıdır. Hali hazırdaki soğuk savaş dolayısıyla Sovyetler de kendisine komşu ülkelerin Amerikan üssü

¹⁶¹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 289.

¹⁶² Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, ss. 681-683-684.

¹⁶³ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, ss. 290-291.

barındırmasından rahatsızdır ve olası bir çatışma durumunda ilk önce bu üsleri vuracağını belirtmiştir. Sovyetlerin Amerikan üsünü vurma açıklamaları Türkiye'yi Sovyetler için hedef haline getirmiştir. Türkiye, ABD'nin Sovyetleri hedef alan kontrolsüz ve bilinçsiz hareketleriyle Sovyetlerin tehdidine maruz kalmış ve kendisini bu krizin içinde bulmuştur¹⁶⁴.

2.4.3. Kıbrıs Sorunu ve Johnson Mektubu

Johnson mektubu, Türk Amerikan ilişkileri için bir kırılma noktası olmuş ve Türkiye'deki Amerikan karşıtı hareketi hızlandırmıştır. 1960 yılında özgürlüğünü duyuran Kıbrıs Cumhuriyeti kısa süre içinde adadaki Türkler ve Rumların sürtüşmelerine ve kavgalarına şahit olmuştur. Kıbrıs'ta kamusal alanlardan doğan çatışmalar zamanla ilerlemiş ve BM'nin bölgeye barış gücü göndermesine rağmen bu tartışmalar dinmemiştir. Rumların, Türklerin sayıca daha az olduğu köylere yaptıkları baskınlar ve katliamlar Türkiye'de kriz yaratmış ve adaya müdahale söz konusu olmuştur¹⁶⁵.

Kıbrıs'ta artan çatışmalar ve Türk tarafının adada mağdur olması Ankara'yı harekete geçirmiş ve bu hareketlenme çerçevesinde ABD'ye mektup gönderilmiş, ABD'den adaya müdahale etmesi ve barışı sağlaması için destek istenmiştir. ABD'nin bu mektuba yanıtı ise adadaki garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin bu meseleyi kendi aralarında halletmesi gerektiği olmuştur. Bu süreçte, Türkiye diplomatik yollardan zafer elde etmeye çalışmıştır, ancak olaylar istediği gibi gelişmemiştir. Türkiye diplomaside istediği desteği bulamayınca son çare olarak adaya askeri müdahale gündeme gelmiştir ve İnönü hükümetinin 16 Mart 1964'te TBMM'nin tam yetkisini almasıyla Türkiye müdahale hazırlıklarına girişecektir¹⁶⁶.

Türkiye, Kıbrıs'a müdahaleye hazırlanırken 5 Haziran 1964'te Johnson mektubu ile sarsılmış ve ABD ile bir kriz dönemi başlamıştır. Johnson mektubu, Türkiye'nin ABD'yi böylesine önemli bir durum gerçekleşirken neden son anda haber vermesini eleştirmiştir. Türkiye'nin diğer garantör devletlerle görüşmeden müdahalede bulunmasının hukuk dışı davranış olacağına değinmiş ve Kıbrıs'a Türk ordusunun çıkarılmasının, iki NATO üyesi Yunanistan-Türkiye savaşına neden olabileceği ve de bu savaşın Sovyetlerin çıkar

¹⁶⁴ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, ss. 573-574.

¹⁶⁵ Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 98-99.

¹⁶⁶ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, ss. 304-305.

sağlayabileceği durumlara sebep olabileceğini bildirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin NATO içerisinde savaş çıkararak bir krize sebep olacağından dolayı, Türkiye'nin daha sonra Sovyetler karşısında desteklenmeyeceğini belirtmiştir. Mektubun en önemli kısmıysa, 12 Temmuz 1947 tarihli Türkiye-ABD İkili Anlaşması'nın 4. Maddesi gereğince Türkiye'ye yapılan askeri yardımların ve malzemelerin ABD'nin onayı alınmadan verilmiş amacı dışında kullanılması mümkün olmadığından, eğer Türkiye Kıbrıs'a müdahale ederse bu silah ve malzemelerin kullanılmasına izin verilmeyeceğinin bildirildiği kısımdır¹⁶⁷. Bu mektupla beraber Türkiye'de dost ve müttefik ABD algısı yıpranmış ve ABD'nin hareketleri sorgulanmaya başlanmıştır.

Johnson mektubuna cevap maiyetinde bir mektup yazan İnönü, ABD'nin isteği doğrultusunda askeri operasyon yapılmayacağını bildirmiş ve de Türkiye'nin tüm ilkelere uymasına rağmen ABD'nin Türkiye'ye olan yaklaşımını kaygılandırıcı olduğunu dile getirmiştir¹⁶⁸. Buna karşılık, ABD, Johnson mektubunun Türk-Amerikan ilişkilerindeki tahribatını fark edip daha sonra İnönü'yü ABD'ye davet etmiş, ardından Yunanistan Başbakanı ile bir takım görüşmeler yapmış olsa da istediği sonucu alamamıştır. ABD Kıbrıs sorununda hem Türkiye'yi hem Yunanistan'ı Sovyetlerin etkisine bırakmamak için, Acheson Planı olarak yeni bir girişim önermiş ancak bu plan etrafında da taraflar anlaşamamıştır. ABD'nin arabuluculuk çalışmaları çabası kalınca Türkiye'de ABD karşıtı hareketlenmeler artmış hatta Ankara'da ABD büyükelçiliği taşlanmış, aynı dönemde İzmir'de Amerikan pavyonu da tahrip edilmiştir¹⁶⁹.

Johnson mektubunun sonuçları olarak, Türkiye'ye kalıcı olarak Amerikan karşıtlığı düşüncesi yerleşmiş ve NATO'ya duyulan güven azalmıştır. NATO'ya bağlı olan yeni askeri yapılanmalara karşı mesafeli durulması ve katılmaktan çekinilmesi kararlaştırılmıştır. ABD'nin hareketlerinin artık körü körüne desteklenmemesi gerektiği düşünülmüş ve ABD'nin Vietnam politikalarına karşı çıkmıştır, bunun yanında boğazlardan Amerikan gemilerinin geçişleri zorlaştırılmıştır. ABD ile yapılan ikili anlaşmalar gözden geçirilmiş 1969 yılında Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması adı altında toplanmış ve bu yeni anlaşmada tesislerin yönetimi ve kontrolü Türk egemenliğine

¹⁶⁷ Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 101.

¹⁶⁸ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 311.

¹⁶⁹ Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 104.

bırakılmıştır. Türkiye, ABD odaklı dış politikasından sıyrılıp bölgesel unsurlara yönelmiştir¹⁷⁰.

ABD'nin Johnson mektubu ile Türkiye'ye destek çıkmamasından cesaret bulan Yunanlar ve Kıbrıslı Rumlar adada saldırganlıklarını attırmıştır. Bu saldırılar karşısında adadaki Türk tarafı da Türk Mukavemet Teşkilatı altında toplanmaya başlamışlardır.¹⁷¹1967'de Kıbrıs'ta Yunan ve Rum tarafının başlattığı saldırılar 1967 Krizini başlatmıştır.Bu saldırılarda daha önceki garantör anlaşmaları ihlal edilmiş ve Rum tarafının adanın tamamının egemenliğini istediği, saldırgan hareketleriyle belli olmuştur. Türkiye'nin artık tahammülünün kalmadığı bu noktada, ABD'li yöneticiler başta Johnson olmak üzere Türkiye'ye sabırlı ve soğukkanlı olmalarını temkinlerken, Rum tarafına da ele geçirdikleri yerlerden geri çekilmelerini bildirmiştir. Yunanistan'ın ve Rum tarafının bu saldırgan tavırları karşısında, ABD ve Türkiye tarafından ortak yazılmış beş maddelik bir bildiri Yunanistan'a yollanmıştır, ancak Yunanistan bu bildiriye kabul etmemiş ve kendi kararları doğrultusunda hareket etmiştir. Yunanistan'ın bu anlaşmaya yanaşmayan tavırları sonucunda ABD gündeminde, Türkiye-Yunanistan savaşı algısı oluşmuş ve bunun önüne geçilebilmesi için Türkiye'ye eski savunma bakanı yardımcısı olan Cyrus Vance ABD tarafından gönderilmiştir.

Cyrus Vance, Ankara ve Atina arasında mekik dokumuş ilişkilerin düzeltilmesi için elinden geleni yapmıştır. Her iki tarafında sürecin başından geri adım atmamasından kaynaklı bu çatışma ortamı, Cyrus Vance'in çabalarıyla durulmuş ayrıca BM Genel Sekreteri U-Thant'ın katılımlarıyla ilişkilerdeki gerginlik azalmış ve adadaki 10.000'e yakın Yunan askeri Kıbrıs'tan çekilmiştir. Vance'in Türkiye'nin faydasına en büyük katkısı Yunan askerlerinin çekilmesini sağlamak ve Türkiye'ye ileride yapılacak bir harekât için zaman kazandırması olmuştur.

2.4.4. Afyon Sorunu

Gerek Osmanlı gerek Türkiye tarımında haşhaşın önemli bir payı olmuştur. Haşhaş kullanım alanının çeşitliliğinin yanında, sağlık ve ilaç alanındaki kullanımıyla yaygındır. Zamanla haşhaş kullanımının tedavi ve ilaç amacından ziyade uyuşturucu olarak kullanılmaya başlamasıyla, haşhaş üreten ülkelerle bu durum görüşülmüş hatta 1923 Lozan

¹⁷⁰ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, ss. 319-321.

¹⁷¹ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim, İstanbul 2002, ss.230-234.

Barış Antlaşması'nda konu olmuştur. ABD'nin haşhaş ile verdiği bu mücadeleye, Türkiye ilk olarak 1930'da Londra Konferansına katılmayı kabul etmiş ve daha sonra iç düzenlemelerle beraber, haşhaş üretim ve ihracatı Toprak Mahsulleri Ofisi vasıtasıyla devlet kontrolüne ve tekeline alınmıştır.

1970'lere kadar Türkiye ve ABD arasında haşhaş bir problem olmuş ancak 1970'ten sonra ciddi bir kriz haline gelmiştir.¹⁷² 1970'lerde krizin büyümesinin sebebi Vietnam savaşıdır. Vietnam'da bol miktarda bulunan eroin ABD askerlerinin evlerine uyuşturucu bağımlısı olarak dönmesine neden olmuş bunun yanında 1960-1970 ABD gençleri arasında savaş karşıtı dalga akımı başlamıştır ve bu dalga, özgürlüklerin yanında uyuşturucu kullanımının da artmasına neden olmuştur. Hem Vietnam'ın askerler üzerindeki uyuşturucu etkisi hem de ABD'li gençlerin uyuşturucu bağımlılığının yanında, Sovyetlerin de Bulgaristan üzerinden uyuşturucu kaçakçılığı yapması dönemin ABD başkanı Nixon'u harekete geçirmiştir¹⁷³.

Nixon sorunu kaynağında çözmek için büyük miktarda haşhaş üreticisi olan ve aynı zamanda ABD ile müttefik olan Türkiye'de haşhaş üretiminin durdurulması için baskılar yapmıştır. Türkiye'de haşhaş üretiminin durması karşılığında yıllık tazminat ve kaçakçılıkla ilgili yardım teklif etmiştir. Türkiye, ABD'nin bu baskıları neticesinde haşhaş ekilen illerin sayısını yediye düşürmüştür. Daha sonra 12 Mart 1971 askeri muhtırasıyla hükümet değişmiş ve Türkiye'de askeri yönetim iktidara geçmiş ve bu askeri yönetim önce afyona verdiği fiyata %66 zam yapmış daha sonra Nixon'un baskılarıyla Türkiye'de haşhaş ekimi ve afyon üretimini tamamen yasaklamıştır. 1973 Yerel seçimlerinde afyon üretimi ve haşhaş ekimi bir seçim propagandası haline gelmiş ve seçimlerden sonra kurulan yeni hükümet haşhaş ekimi yasağını kaldırmıştır. ABD'nin tepkisi sert olmuş, Türkiye'ye yapılan ekonomik ve askeri yardımların kesilmesi ve silah ambargosu uygulanması söz konusu olmuştur. Ancak kısa sürede yeni hükümetin afyon üretimini sıkı denetim altına alması ve büyük oranda kontrol etmesi hem ABD hem de BM tarafından takdir edilmiştir¹⁷⁴.

¹⁷² Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş: Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Altınbaş Üni. Yayınları, İstanbul, 2018.

¹⁷³ Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2014, s. 135.

¹⁷⁴ Füsun Türkmen, *Kırılgan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 120.

Haşhaş sorunu Türk-Amerikan ilişkilerinde uzun bir süreç almıştır, zaman zaman her iki devlet için de iç politika unsuru olmuş, ABD’de Türkiye karşıtlığını, ekonomik ve askeri yardımların kesilmesini ve ambargo uygulanmasını gündeme getirecek kadar yükseltmiştir. Türkiye’de ise ABD karşıtlığını yükseltmiş, ABD’nin Türkiye’nin iç işlerine karışması söylemleri ile haşhaş sorunu, iç politika unsuru haline gelmiş ve Amerikan karşıtlığı yükselmiştir.

2.4.5. Amerikan Karşıtlığının Yükselişi ve Siyasi Sonuçları

1964 Johnson mektubundan sonra Türk-Amerikan ilişkileri derinden yara almış ve kamuoyunda ABD’ye karşı güvensizlik algısı oluşmuştur. Öğrenciler, hukukçular, akademisyenler ve siyasi partilerin de baskılarıyla Adalet Partisi ve sağ görüş Amerikancı ilan edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye İşçi Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi de NATO üslerinin kapatılması için faaliyetlerde bulunmuştur. Artan Amerikan karşıtlığı 1961 yılında kurulan Amerikan Barış Gönüllüleri projesini de etkilemiş, tarım danışmanlığı yapan ve de İngilizce öğretmeni olarak Doğu Anadolu’da bulunan Amerikalı gönüllüler hem Kürtlerden istihbarat toplamak iddiaları hem de eğitimle Amerikan emperyalizmini yayma iddialarından etkilenmiş ve ülkede tek bir tane bile Amerikan Barış Gönüllüsü kalmamıştır. Türkiye’deki Amerikan askeri sayısında da önemli miktarda azalma yaşanmış ve aynı zamanda ortak üslerde yaşanan sürtüşmelerden dolayı, 24 Eylül 1968 imzalanan Resmi Vazife Sırasında İşlenen Suçlarla İlgili Anlaşmayla Amerikan askerlerinin yargılanmasında Türk makamlarının kısıtlamaları hafifletilmiştir¹⁷⁵.

Diğer tarafta yükselen kamuoyu baskılarıyla Demirel yönetimi o tarihe kadar imzalanmış olan 55 anlaşmayı tek bir anlaşma haline getirmeye çalışmış ve bu çalışmalar sonucunda 3 Temmuz 1969 Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla beraber Türkiye’de Amerikan savunma tesisleri artık sadece NATO kapsamında kullanılabilirdi ve bundan sonra Türkiye üzerindeki tesislerde hak sahibi ve kontrol Türkiye olacaktır. Türk Amerikan ilişkileri burada ikili ilişkilerden çok NATO ekseninde ilişkilere kaymıştır¹⁷⁶.

Amerikan karşıtlığının şiddete dönüştüğü olaylar da yaşanmıştır, bu olaylar: 1- İstanbul’u ziyaret eden Amerikan 6. Filosu mensubu askerlerin öğrenciler tarafından

¹⁷⁵ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak’tan “Model Ortaklığa” : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 125.

¹⁷⁶ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, ss. 160-163.

tartaklanıp denize atılmaları. 2- Eski CIA üyesi olmakla suçlanan ABD Büyükelçisi Komer'in arabasının yakılması. 3- Ankara civarlarındaki bir üste görevli Amerikalı bir çavuşun rehin alınması. 4- Dört Amerikan hava subayının kaçırılması olayları yaşanmıştır¹⁷⁷.

Jüpiter füzeleri ve Küba krizi ile kamuoyunda hafifçe oluşan Amerikan güvensizliği Johnson mektubu ile ülkeye tamamen yerleşmiş ve bir ABD karşıtlığı başlamıştır. Sol ideolojinin yükselişe geçmesi ve bunun yanında Türkiye iç politikasında artan demokrasi ve de basının da dolaylı olarak Amerikan karşıtlığını desteklemesi, belki de bir daha hiç kazanmayacak olan Amerikan karşıtlığı ve güvensizliği Türkiye'de taraftar kazanmıştır.

2.4.6. 1974 Silah Ambargosu

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinden sonra Yunanistan ve Rum tarafı saldırgan tavırlarını bırakıp lobcilik faaliyetlerine başlamış ve bu iki aktör Amerika'daki lobcilik faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Bu lobilerin baskısıyla beraber Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisi harekete geçmiştir, her ne kadar Başkan Ford ve Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger ambargo taraftarı olmasa da Senatonun ve Temsilciler Meclisinin oylamalarıyla 17 Aralık 1974 tarihinde Türkiye'ye ambargo uygulanması kararı alınmıştır.¹⁷⁸ Ambargo kararı sonrasında Süleyman Demirel 1969 Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşmasını ve bu bağlamdaki diğer ikili anlaşmaları feshetmiştir. Bu bağlamda İncirlik üssünün NATO kapsamındaki çalışmaları dışında Türkiye'deki tüm ortak savunma tesislerin kontrolü 26 Temmuz tarihiyle durdurulmuş ve tesisler Türk Silahlı Kuvvetlerinin tamamen kontrolüne bırakılmıştır¹⁷⁹.

ABD Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger Türkiye'nin stratejik konumunun farkındaydı, önce Başkan Ford sonra Başkan Jimmy Carter ile çalışan Henry Kissinger Türkiye ile ilişkilerin yapıcı olmasından yanaydı ve aynı zamanda NATO içerisinde dengeli durup Türk-Yunan çatışmasına ortam yaratmamak istemiştir. Sonunda Başkan Jimmy Carter'ın çalışmalarıyla ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargo kaldırılmış ancak

¹⁷⁷ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa"* : Türkiye – ABD İlişkileri, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 126.

¹⁷⁸ Burcu Bostanoğlu, Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitabevi, Ankara 2008, ss.494-501.

¹⁷⁹ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa"* : Türkiye – ABD İlişkileri, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 136-138.

Yunan lobisinin etkisiyle daha sonra Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak olan yardımlarda Türkiye, Yunanistan'dan 7/10 gibi bir oranda daha az faydalanabilecektir¹⁸⁰.

Özetle Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi ve sergilediği kararlılık ABD'nin tepkisini çekmiş, ABD önce silah ambargosu uygulamış ancak daha sonra Türk-Amerikan ilişkileri yeniden yakınlaşma sürecine girmiştir¹⁸¹.

2.5. Yeniden Yakınlaşma Dönemi (1980-2003)

Başkan Jimmy Carter'ın silah ambargosunu kaldırması Türk-Amerikan ilişkilerindeki yumuşamanın sinyallerini vermiştir, bu yumuşamanın arkasından 1980'de Türkiye de gerçekleşen askeri müdahale ve sonrasında kurulacak olan Özal hükümetiyle, Türk-Amerikan ilişkileri bir nebze de olsa Johnson mektubunun etkilerini ve de silah ambargosunun tahribatını atlatmıştır.

Ambargo döneminde feshedilen ve anlamını yitiren ikili anlaşmaların yerini alacak yeni bir anlaşma düşünülmüştür ve bu bağlamda yeni bir Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 1980'de imzalanmıştır. Yeni anlaşmanın en önemli özelliği ise Türkiye'deki ortak askeri tesislerin Türkiye'ye ait olduğunu belirtip, ABD askerlerinin bu tesislerdeki faaliyetleri Türkiye'nin izni ile gerçekleştiğini belirtmesidir. ABD yeni anlaşma ile Türkiye'nin savunma alanında en çok gözetilen ulus olmasını kabul etmiştir, bununla beraber Türk-Amerikan askerlerinin ortak hareket etmesi koşuluyla Türkiye birtakım üslerin ve tesislerin ABD tarafından kullanılmasına izin vermiştir¹⁸².

Ayrıca, Türkiye'de gerçekleşen 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi sonucunda ABD bir bildiri yayınlarak, yönetimlerin demokrasi ile değişmesinin taraftarı olduklarını belirtmiş ancak son yıllarda Türkiye'deki siyasi istikrarsızlık, ekonomik belirsizlik ve kaos ortamının Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından son bulacağına ve yeni kurulacak olan hükümetin demokratik sorumlulukları yerini getirebileceğine olan inancını belirtmiş, Türkiye'ye hem ABD hem NATO müttefikleriyle ekonomik ve savunma desteğinin

¹⁸⁰ Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 143.

¹⁸¹ Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 21, 2012, ss. 104-107.

¹⁸² Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 145.

süreceğini bildirmiştir¹⁸³. Bu dönemde NATO ile olan ilişkiler ilerlemiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesini eleştirip NATO'nun askeri kanadından ayrılan Yunanistan'ın tekrar NATO'ya dönmesine Kenan Evren onay vermiştir¹⁸⁴.

İran'da gerçekleşen darbe ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ABD'nin ilgisini bu bölgeye çekmiş ve ABD bu bölgelere yakın olmak için Türkiye'den üs aramışsa da hem Demirel hem de Evren yönetimlerinden olumsuz cevap almıştır¹⁸⁵. ABD'nin çalışmalarıyla Türkiye'nin doğuda savunma açığının olduğu Türkiye'ye gösterilmiş ve bu bölgeye Amerikan Çevik Kuvvetlerinin belirli şartlarla yerleştirilmesi görüşülmüş, NATO anlaşması hükümleriyle sınırlı kalacak şekilde Çevik Kuvvetlerin Türkiye'de varlığına izin verilmiştir.

Türk-Amerikan yakınlaşması devam ederken 1982'de Brüksel'de imzalanan Mutabakat Muhtırası ile Türkiye'deki birkaç havaalanının yenileme çalışmaları ve yeni iki havaalanının yapılması üzerinde anlaşılmıştır. Bu mutabakatın dikkat edilmesi gereken yönleri ise: 1- Söz konusu tesislerin NATO sorumluluğu dışında kullanılmaması. 2- Bu üslerden yapılacak olan operasyonların NATO'nun onayını almış olması. 3- Malzeme, silah ve yakıtın Türkiye'nin onayıyla ihraç edilmesi.

Türkiye geçmişte yapılan anlaşmalara kıyasla bu dönemde hem askeri üs ve tesislerde hem de tesislerdeki personel üzerinde ABD'ye daha kısıtlı hareket alanı bırakmıştır. Bu yeni dönemde ilişkiler NATO çatısında gelişmiş ve Türkiye eskiye kıyasla bu dönemde yapılan anlaşmalarda daha güçlü durmuştur.

1982 Lübnan'da çıkan olaylarla ilgili Türkiye Lübnan'a müdahale için Çok Uluslu Barış Gücüne katılmayı reddetmiş ve aynı zamanda Lübnan'a müdahale için ABD'nin İncirlik üssü üzerinden Lübnan'a asker personel ve teçhizat göndermesine müsaade etmemiştir. Türkiye'nin bu hareketi ABD için hayal kırıklığı olmuştur.

Lübnan krizinden sonra bir diğer gelişme de Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan etmeleri olmuştur. KKTC'nin ilanından sonra ABD bir bildiri yayınlamış şaşkınlığını belirtmiş ve KKTC'den bu ilanı geri çekmesini istemiştir. KKTC'nin yanında olan Türkiye ise yeniden bir Kıbrıs olayı ile karşı karşıya gelmiş ve

¹⁸³ Murat Özata, *Türkiye-ABD İlişkileri (1971-1984)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul 2016, ss. 318-319.

¹⁸⁴ Murat Özata, a.g.e., s. 332.

¹⁸⁵ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 151.

ABD'nin doğrudan muhatabı olmuştur. ABD, KKTC'nin ilanına karşı çıkmış ve diğer Avrupalı devletlerin ve BM'nin de bu ilanı desteklememesini talep etmiştir¹⁸⁶. Kıbrıs belirsizliği devam etmesine rağmen yeniden gelişen ilişkiler neticesinde ABD, Türkiye ile ilişkilerinin KKTC üzerinden yıpratmamayı tercih etmiştir¹⁸⁷.

12 Eylül dönemi Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında, ABD sürekli Türkiye'nin demokrasiye dönmesini temenni etmiş ve ilişkiler ılımlı seyretmiştir. Zaman zaman anlaşmazlıklar olsa da, 12 Eylül yönetimi ABD karşısında tamamen boyun eğen bir politika izlememiştir. Turgut Özal'ın 1983 seçimleriyle yönetime gelmesi ile Türkiye'nin dış politikası değişmiştir. Özal'ın kişisel özellikleri ve tecrübeleriyle yeniden şekillenen Türk Dış Politikası, hem diplomatik ilişkilerini hem de ekonomik ilişkilerini çeşitlendirmiş, gerek komşularla olan ilişkilerde gerek ABD ile olan ilişkilerde iyileşmeler yaşanmıştır¹⁸⁸. Özal döneminde ilişkiler her ne kadar iyileşmiş olsa da ABD'nin siyasal yönetim sistemi ve lobi faaliyetleri Kıbrıs ve Ermeni sorunları üzerinden Türkiye'ye karşı çalışmalarda bulunmuş ve ilişkilerin en üst düzeyde ilerlemesine zarar vermiştir. Her ne kadar Türkiye'ye karşı lobi faaliyetleri olsa da yeni düzenlemeler ile beraber Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması uzatılmış ve Türkiye-ABD ilişkileri hem ekonomik hem de savunma alanında daha kapsamlı bir şekil almıştır¹⁸⁹. Türk-Amerikan ilişkilerinin iyileştiği bu günlerde Irak-İran Savaşı yaşanmaktadır. Savaşın sonra Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e yönelmesi ile ABD, Saddam'a karşı harekete geçmiş ve bu bağlamda Türkiye'den uçuş izni istemiş, sınıra yakın uçuş şartıyla uçuş iznini almıştır.

Kuveyt krizinde Türkiye, ABD'nin yanında olmuş ve ABD'nin talepleri doğrultusunda, Türkiye'de ki hava üslerinin ABD tarafından kullanılmasına müsaade etmiş ve de Irak sınırına 180.000 Türk askerini yerleştirmiştir. Bir başka talep olan Türkiye'nin Suudi Arabistan'da koalisyon güçlerine katılma talebi, TSK tarafından kabul edilmemiştir. Bununla birlikte, Saddam'ın Kuzey Irak'ta isyancı Kürtleri bastırma için attığı adımlar karşısında Türkiye sınırını Kürtlere açmıştır. Kuzey Irak'a müdahale etmek amacıyla ABD önderliğinde koalisyon kurulmuş, Silopi ve İncirlikte kamplar kurulmuştur. Koalisyon

¹⁸⁶ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 153-154.

¹⁸⁷ Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 21, 2012, ss. 107-109.

¹⁸⁸ Ali Balcı ve Elif Madakbaş Güleler, "Turgut Özal Dış Politikası: Amerikan Düzeninde Yeniden Konumlanma ve Otonomi Arayışı", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, N:55, 2019, ss. 93-95.

¹⁸⁹ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 157.

güçlerinin yerine Birleşmiş Milletler güçlerinin getirilmesi planlanmış ancak çok sayıda koalisyon askerinin yanında Birleşmiş Milletlerin bölgede görevlendirdiği personel sayısının azlığı karşılaştırıldığında koalisyon güçleri bölgeden ayrılmama kararı almış ve yeniden ABD önderliğinde Çekiç Güç adı verilen askeri kuvvetlerin, Türk askeriyle beraber İncirlik ve Batman'daki üslerde barınmaları kararlaştırılmıştır.

Turgut Özal'ın ABD lobilerindeki Kıbrıs sorununu, Rumları ve Ermenileri göz ardı edip, Türk-Amerikan ilişkilerine çıkar çerçevesinde odaklanması ve de ABD'nin Orta Doğu operasyonlarında en büyük işbirlikçisi olma girişimleriyle, Türk-Amerikan ilişkileri en parlak dönemini yaşamıştır¹⁹⁰. Bu dönemde yapılan-yenilenen anlaşmalar, hem ekonomik hem de savunma bağlamında ilişkilerin gelişmesi, Johnson mektubundan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinde adeta bir yenilenme dönemi olmuştur.

Özellikle Başkan Clinton'ın Türkiye'nin stratejik konumunun ve öneminin farkında olması, Türkiye'ye olan yaklaşımlarıyla beraber, Özal döneminden sonra ilişkiler sıcaklığını korumuştur. Clinton ekonominin gelişmesinin demokrasinin gelişmesiyle paralel olarak görmüş ve Türkiye'nin daha demokratikleşmesi için ekonomik girişimlerini arttırmıştır. Bu girişimler çerçevesinde Clinton-Çiller görüşmesi, Ekonomik İşbirliği Ortak Komitesi kurulması kararı ile sonuçlanmıştır. Yoğunlaştırılması planlanan Türk-Amerikan ekonomik ilişkileri çerçevesinde, Amerikan Ticaret Bakanlığı bazı önlemlerde bulunmuş ve iki ülke arasında ticaret hacmi %70 artmış, Türkiye'deki yatırımlar açısından ABD üçüncü sıraya yerleşmiştir. Uluslararası meselelerde Türkiye ABD'nin desteğini Clinton döneminde belirgin bir şekilde hissetmiştir. O dönemde gelişen başta Kardak krizi daha sonra devam eden Kıbrıs sorununda ABD arabuluculuk ve çözüm için çaba sarf etmiştir¹⁹¹. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda da ABD tam destek vermiştir.

Türk-Amerikan ikili ilişkilerinde Başbakan Mesut Yılmaz'ın ABD ziyaretinden sonra, Türkiye için ABD tarafından 'beş bölümlük gündem' başlığı altında proje üretmiştir. Bu proje enerji, ekonomi, güvenlik iş birliği, bölgesel iş birliği ve Ege/Kıbrıs başlıklarından oluşmuş ancak bu başlıklardan en çok enerji başlığı gündeme gelmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra oluşan hareket alanları ve de Türkiye'nin Orta Asya devletleri için bir köprü görebileceği düşüncesi kapsamında ABD, bölgedeki

¹⁹⁰ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2: 1980-2001*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 50.

¹⁹¹ Füsun Türkmen, *Kırılgan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye - ABD İlişkileri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 168.

hedefleri için Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Türkiye'nin Orta Asya enerji kaynaklarına ulaşması ve bu kaynakları batıya doğru dağıtması için ABD çeşitli yardımlarda bulunmuş ve Bakü-Ceyhan boru hattının kurulmasında hem maddi hem de politik destekte bulunmuştur. Türkiye'nin güvenlik meselelerinden biri olan PKK sorununda, Clinton Türkiye'nin yanında olmuş ve Amerikan istihbaratı Türkiye'ye yardımcı olmuştur. Abdullah Öcalan'ın kullandığı uydu telefonunun sinyalleri ABD tarafından tespit edilmiş ve Türkiye'ye bildirilmiştir. Türkiye bu doğrultuda Abdullah Öcalan'ı yakalamıştır.

Clinton döneminde Avrupa'da meydana gelen Bosna ve Kosova Krizlerinde, ABD'nin ve Türkiye'nin çözüm için girişimlerde bulunması bu iki ülkenin ortak kaygılarını göstermiştir. Clinton, Türk-Amerikan ilişkilerini Stratejik Ortaklık olarak belirlemiş ve Clinton döneminde Türkiye ABD'den sadece ekonomik ve askeri destek değil aynı zamanda uluslararası meselelerde ABD'nin politik desteğini de almıştır.

2.6. 11 Eylül Saldırıları Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri

Clinton'dan sonra gelen Bush yönetimi ile Türkiye ilişkileri pek değişmemiştir ancak ilk sınavını Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi ile vermiştir. Bu ekonomik sınavda ABD, IMF/Dünya Bankası tarafından hazırlanan 31 milyar dolarlık yardım bütçesine destek vermiştir. Öte yandan, 11 Eylül'de ABD'ye yapılan terör saldırılarının ardından Türkiye bir açıklama yapmış ve gerek müttefik olarak gerekse bir dost olarak ABD'nin yanında olduğunu bildirmiştir. Afganistan operasyonu için İncirlik Üssünü Amerikan askerinin kullanmasına izin veren Türkiye, aynı zamanda Afganistan'a asker göndermiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye'nin ABD yanlısı tutumu, gerek Afganistan'da faaliyet göstermesi gerekse İncirlik Üssünü kullanımına müsaade göstermesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde her ne kadar olumlu adımlar olsa da ABD'nin Irak'ı hedef alması ve 2003 Irak müdahalesinde ABD'nin Türkiye'den istediği desteği görememesi, ilişkilerde bir kırılma meydana getirmiştir¹⁹².

Clinton yönetiminden sonra 2000 yılında başkan olan W. Bush döneminde Yeni Muhafazakârlar ve söylemleri yönetimde ve ABD'nin dış politika adımlarında etkili olmuştur. Yeni Muhafazakârların katı tutumları 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler ve Pentagon saldırıları ile zemin bulmuş ve ABD Dış Politikasının gittikçe katı bir tutum izlemesine yol

¹⁹² Füsun Türkmen, *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa"* : Türkiye – ABD İlişkileri, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 176.

açmıştır. 11 Eylül saldırıları ABD'yi çok sarsmış ve ABD dış politikada “terörizme karşı küresel savaş” argümanını parola edinmiş ve bu doğrultuda ilk adım olarak 11 Eylül saldırılarından sorumlu tuttuğu Bin Ladin'in yaşadığı gerekçesiyle Afganistan'ı işgal edip, Taliban'ı devirmiştir¹⁹³.

11 Eylül saldırılarıyla beraber ABD dış politikası bazı değişimler geçirmiştir. Tek taraflılık politikası, güvenlik ve jeopolitiğe geri dönülmesi, terörizme karşı olan savaşta ABD'den taraf olmayan ülkelerin ABD karşıtı olduğunun ilan edilmesi gibi politikalar izlenmiş ve bütün bu politikalar “Bush Doktrini” olarak da adlandırılan “Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi” çatısında toplanmış, Eylül 2002'de yayınlanmıştır¹⁹⁴. Bu doktrin terörizmi ABD'ye tehdit olarak görmüş ve terörizme karşı, 1- Önleyici vuruş 2- Önalcı vuruş kavramlarını içermiştir.

Kısaca W. Bush döneminde ABD politikası yeni muhafazakâr düşünce akımı ve 11 Eylül terör saldırıları sonucunda katılaşmaya gitmiş ve küresellikten daha çok tek taraflı bir hal izlemiştir. Bu katılaştıran ABD politikasının gölgesinde Türk-Amerikan ilişkileri inişli çıkışlı dönemler yaşamıştır. Aynı dönemde başbakan olan Bülent Ecevit döneminde Türkiye ile ABD arasındaki en büyük etkileşim Afganistan'ın işgalinde Türkiye'nin ABD'ye verdiği destek olmuştur. Afganistan'ın işgalinde Türkiye, ABD'ye El Kaide hakkında istihbarat bildirmiş, incirlik üssünün kullanılmasına izin vermiş ve işgal sürecinde ABD'yi desteklemiştir. Ancak konu Irak'ın işgali olduğunda Ecevit hükümeti ABD'nin Irak'a tek yanlı askeri müdahalesine karşı çıkmış, komşusunun toprak bütünlüğünün önemini farkında olmuş ve Irak sorununun diplomatik yollarla çözülmesini savunmuştur¹⁹⁵.

2001'de Türkiye ekonomik kriz ile karşı karşıya gelmiştir. Bu kriz döneminde IMF'den alınan krediler mevcuttur¹⁹⁶. 2002 Türkiye genel seçimlerinde hükümet kuran Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yeni Türk Dış Politikası yaklaşımlarıyla, Türk-Amerikan ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. 2002 Kasımı'nda AKP'nin Türkiye'de tek başına iktidar olmasıyla beraber Türk Dış Politikasında yeni adımlar atılmış ve özellikle ABD ile

¹⁹³ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 249.

¹⁹⁴ Baskın Oran(Ed.), a.g.e., s. 252.

¹⁹⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, ss. 553-554.

¹⁹⁶ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 258.

ilişkiler çeşitlenmiştir. Önceleri Soğuk Savaş eksenli gelişen Türk-Amerikan ilişkileri daha sonra Sovyetlerden kalan güç boşluk alanlarını doldurmak, İran ve Irak'ı çevrelemek gibi boyutlansa da 2000'li yıllarda Türkiye, ABD için daha başka bir stratejik boyut kazanmıştır. Bu stratejik boyut Türkiye'nin kültürünü, siyasal yapısını, kimliğini ve rejimini içermektedir.

ABD için Türkiye, hem Müslüman olup hem de ABD ve İsrail ile iyi ilişkiler kurmaktan çekinmeyen, insan haklarında bir takım reformlar yapan, Avrupa Birliği üyeliğini hedefleyen bir aktördür. Bunun yanında, küreselleşme sürecini ve serbest piyasa ekonomisini destekleyen, Kürt sorununa barışçıl yaklaşan, hem muhafazakâr hem de ilişkilere açık bir hale gelmiş bir Türkiye olarak tanımlanmıştır. ABD bu yeni Türkiye için AKP ile iyi ilişkiler kurmuştur¹⁹⁷.

11 Eylül sonrası dönemde Türkiye kimliğinin İlmli İslam görüntüsü ABD ve Batı dünyasında önemli hale gelmiştir¹⁹⁸. Bu değerlendirmelerin yanında aslında AKP iktidarı ile ABD ilişkileri 1 Mart Tezkeresi ile sorunlu başlamıştır. ABD, Irak'ın işgali için Türkiye'den askeri yardım istemiştir ancak TBMM'den tezkere kararı çıkmayınca Türkiye'ye olan güven sarsılmış ve Amerikan medyasında Türkiye bir hayli eleştirilmiştir.

1 Mart Tezkere olayı ABD ile olan ilişkileri sarsmışken, Recep Tayyip Erdoğan'ın 2004'te Filistin'e olan hareketlerinden dolayı İsrail'i devlet terörü yapmakla suçlaması ve AKP'li milletvekillerinin Irak'ta Amerikan askerlerinin yaptıklarını soy kırım olarak yorumlaması, bunlara ek olarak 2005'te Süleymaniye'de Türk askerlerinin başına çuval geçirmesi ilişkilerde sıkıntılara neden olmuştur¹⁹⁹.

2004 Amerikan başkanlık seçimlerinden tekrar W. Bush zaferle çıkmıştır. Ancak Bush dış politikada katı adımlar izleme taraftarı olan yeni muhafazakârları yönetiminden uzaklaştırmıştır. Yeni dışişleri bakanı 2005 Şubat ayında Türkiye'yi ziyaret etmesiyle Türk-Amerikan ilişkilerinde yumuşama gerçekleşmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerindeki yumuşamanın belgelendirilmesi Stratejik Vizyon Belgesi ile gerçekleştirilmiştir. Tam adı Türkiye-ABD Stratejik Ortaklığının İlerletilmesi için Ortak Vizyon ve Planlı Diyalog

¹⁹⁷ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 253-255.

¹⁹⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 500.

¹⁹⁹ Ömer Kurtbağ, "Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıktılar ve Ayrışan Çıkarlar", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, N: 2, 2015, s. 190.

Belgesi olan bu belge iki ülkenin dışişleri bakanlarınca tasarlanmış ama imzalanmamış ve de meclise sunulmayan bu belgenin hukuki geçerliliği yoktur. Belgenin amacı Türk-Amerikan ilişkilerine genel bir kalıp oluşturmak ve hem bölgesel hem de küresel çapta ortaklık içerisinde aynı amaç ve hedeflere sahip olduklarını belli etmektir. Bu belge ile planlananları sıralarsak, Irak'ta istikrar ve düzenin sağlanması ve İran'a karşı yaptırılan nükleer program girişimlerinin desteklenmesi yönünde hareketlerdir. Ayrıca, Karadeniz-Kafkaslar- Orta Asya ve Afganistan'da düzenin ve güvenliğin sağlanmasında katkıda bulunmak bu planların bir parçasıdır. Kıbrıs sorunundaysa, BM gözetiminde adil ve istikrarlı bir çözümün gerçekleşmesini amaçlamak bu planın bir parçasıdır. NATO'nun dönüştürülmesi ve Türkiye'nin AB üyelik sürecine ABD'nin destek vermesi ve de Türk-Amerikan ilişkilerinde ekonominin, ticaretin ve askeri işbirliğinin sürdürülmesi gibi geniş çapta idealleri olan bu belge, ilişkilerin hem ortak paydasını hem de ilgilendiği alan genişliğini göstermektedir²⁰⁰.

AKP iktidarı ABD ile ilişkiler sürecinde zaman zaman ABD ile paralel hareket etse de bazen bu paralelliğin dışına çıktığı zamanlar olmuştur. Bu hareketler de Türk-Amerikan ilişkilerinin inişli çıkışlı devam etmesine sebep olmuştur²⁰¹. AKP ile ABD ilişkileri her ne kadar inişli çıkışlı olsa da AKP'nin kapatılma davasında ABD gerek yönetimi gerekse kamuoyu ile açık bir şekilde parti kapatılmasına karşı olduğunu belirtmiş ve ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice Türkiye-ABD ilişkilerinin çok iyi olduğunu bildirmiştir²⁰². Türkiye için bir diğer önemli adım ise Tayyip Erdoğan'ın 5 Kasım 2007'de Bush ile yaptığı görüşmeden sonra Bush'un, Türkiye'nin önemli bir sorunu olan PKK'yı kendi düşmanları olarak ilan etmesi ilişkilerin pozitif yanını göstermektedir. Ahmet Davutoğlu'nun ve Condoleezza Rice'm iki ülke arasındaki ilişkilerin ne kadar iyi olduğunu vurgulayan demeçleri de ikili ilişkilerin durumunu bildirir vaziyettedir²⁰³.

Bush döneminde Irak'ın işgali kriziyle başlayan sorunlu ilişkiler zamanla yumuşamış ve Bush yerini 2008 başkanlık seçimlerinde Barack Obama'ya bırakmıştır. Obama'nın ABD başkanı olmasından sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin daha pozitif bir

²⁰⁰ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 262.

²⁰¹ Muharrem Ekşi, "Ak Parti Döneminde Ortadoğu'da Türk-Amerikan İlişkilerinin Jeokültürel Eksen: İslami Kimlik", *Akademik Bakış*, Cilt: 9, N: 19, 2016, s. 69.

²⁰² Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 507.

²⁰³ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 263.

durum aldığı görülmektedir²⁰⁴. Obama başkan olduktan sonra önce dış işleri bakanı Hillary Clinton daha sonra kendisi bizzat Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türk-Amerikan ilişkilerini “Model Ortaklık” tanımını ile tanımlamıştır²⁰⁵. Obama bu Türkiye ziyaretinde TBMM’de konuşma yapmış ve bu konuşmada, iki ülke arasındaki dostluğu yeniden arttırmaktan, İslam ile bir çatışma durumunda olmadıklarından bahsetmiş, Türkiye’nin Avrupa Birliği çalışmalarını desteklediğini belirtmiş ve hem Irak’ın bütünlüğü hem de PKK ile mücadelede Türkiye ile aynı saflarda aynı düşünceleri paylaştıklarını belirtmiştir. Obama’nın buradaki amacı Türkiye gibi İslam dünyasında popülerliği olan bir ülkeden verdiği mesajla İslam dünyasındaki ABD imajını düzeltmektir ve bu imaj düzeltme operasyonunda Türkiye Obama’nın ilk durağı olmuştur²⁰⁶.

Obama’nın Türkiye’ye olan girişimleri Türkiye tarafından olumlu karşılanmış, akabinde 6-9 Aralık 2009 tarihinde Erdoğan’ın Obama ziyareti ve bu ziyaretin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında, Türkiye’nin Ortadoğu’da “Irak-Afganistan-İran” başlıklarında ABD ile paralel hareket edeceği mesajı verilmiştir. Obama bu toplantı sonrasında yaptığı açıklamada Türkiye’nin NATO üyesi olduğuna değinmiş ve Türk-Amerikan ilişkilerinin en iyi halini alması için elinden geleni yapacağını bildirmiştir²⁰⁷.

AKP döneminde, diğer iktidardönemlerine kıyasla Ortadoğu politikaları daha çok ağırlık kazanmış ve Türk dış politikasında önemli bir mesele haline gelmiş, merkez unsuru olmuştur²⁰⁸. Türkiye’nin bu dönemde izlediği komşularla sıfır sorun politikası Ortadoğu ile ilişkileri daha etkili hale getirmiştir²⁰⁹.

Türkiye Ortadoğu’da sürekli ABD çizgisine bağlı kalmadan “yumuşak dengeleme” politikası uyguladığını AKP’nin çok çeşitli politikalarından çıkarabiliriz. Türkiye bu dönemdeki hamleleriyle hem doğu ülkeleriyle hem de Batı ülkeleriyle

²⁰⁴ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 507.

²⁰⁵ Muharrem Ekşi, “Ak Parti Döneminde Ortadoğu’da Türk-Amerikan İlişkilerinin Jeokültürel Eksen: İslami Kimlik”, *Akademik Bakış*, Cilt: 9, N: 19, 2016, s. 69.

²⁰⁶ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 508.

²⁰⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 509.

²⁰⁸ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3: 2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 264.

²⁰⁹ Ömer Kurtbağ, “Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıktılar ve Ayrışan Çıkarlar”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, N: 2, 2015, ss. 188-190.

etkileşimlerde bulunmuştur²¹⁰. Türkiye Ortadoğu’da zaman zaman aynı hizada olurken zaman zaman da özerk hareket edip çok farklı tutumlar sergilemiştir²¹¹.

ABD, Türkiye’nin Ortadoğu’da iyi ilişkiler kurmasından hoşnut kalmış ancak İran ile Türkiye’nin yakınlaşmasından memnuniyetsizlik duymuştur²¹². Ortadoğu’daki potansiyel güç alanlarını İran’dan ziyade Türkiye’nin doldurmasını ABD istemiş ve Türkiye’yi bu yolda desteklemiştir. Bu destek bağlamında, ABD’li görevliler ve üst düzey aktörler Türkiye’nin Ortadoğu’da diğer ülkelere bir örnek olmasını ve de Türkiye’nin hem liderlik göstermesinden hem de bölgesel bir güç olarak boy göstermesinden memnun olduklarını dile getirmişlerdir.

ABD’nin, Türkiye’nin Ortadoğu politikasında hoşlanmadığı bir unsur İran politikalarıdır. Özellikle 2010 yılında Türkiye’nin Brezilya ile beraber İran uranyumunun takas edilmesini ön gören anlaşmayı gerçekleştirilmesi ve de BM Güvenlik Konseyinde İran’a yönelik yaptırım kararına olumsuz oy kullanması o dönemde ABD’de hoş karşılanmamıştır²¹³.

Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi, yani Türkiye’de bilinen adıyla Büyük Orta Doğu Projesi, ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik hedeflerini içeren bir programdır. Bu projenin amaçları, Ortadoğulu devletlerin karşılaştıkları her sıkıntılarda Batı dünyasını sorumlu tutmasının önüne geçilmesi, Ortadoğu’da radikal İslamcı örgütlerin ve oluşumların önünün kesilmesi ve de bu coğrafya ülkelerinin demokratikleşmesidir²¹⁴.

Büyük Ortadoğu projesinde Türkiye’nin önemi AKP iktidarı ile alakalıdır. AKP, Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül gibi geçmişlerinde İslamcı hareketler bulunan iki şahsın yenilikçi hareketleriyle hem Milli ve İslamcı unsurlara sahip olup hem de batılılarla ilişkiler kurabilen bir parti haline gelmiştir. AKP’nin bu çok taraflı özelliği ABD için önemli olup Türkiye’nin Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Ortadoğulu devletler için bir örnek temsil edebileceği fikri ortaya çıkmış ve Türkiye Ortadoğulu ülkeler için model bir

²¹⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, ss. 504-505.

²¹¹ Muharrem Ekşi, “Ak Parti Döneminde Ortadoğu’da Türk-Amerikan İlişkilerinin Jeokültürel Eksen: İslami Kimlik”, *Akademik Bakış*, Cilt: 9, N: 19, 2016, ss. 69-71.

²¹² Ali Şevket Ovalı, “Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçeveden Bakmak”, *International Journal of Social Inquiry*, Cilt: 12, N: 1, 2019, ss. 170-171.

²¹³ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3: 2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 265.

²¹⁴ Baskın Oran(Ed.), a.g.e., s. 267.

ülke haline gelmiştir. ABD, Türkiye iktidarında geçmişte İslami modelden gelen şahısların yenilikçi bir model benimsemesinin ve yumuşamasının diğer Ortadoğu ülkelerinde çağrışım yapacağını düşünmüş ve Ortadoğu ülkelerinde batı karşıtlığını azaltma ve bu toplulukları demokratikleştirme amacı gütmüştür²¹⁵.

ABD'nin amacı Türkiye'yi Ortadoğu'da bir örnek bir model olarak göstermekti ve bu amacıyla bir nebze de olsa başarılı olmuştur. Ancak Türk kamuoyunda Büyük Ortadoğu Projesi farklı algılamalara neden olmuştur. Bu farklı algılamaların başında Türkiye'nin istikrarını yitireceği ve rejim değişikliğine gidecek kadar çeşitli söylemler yer almıştır.

2.7. ABD'nin Irak Müdahalesinin Türk-Amerikan İlişkileri Üzerindeki Etkileri

Afganistan'ın işgalinden sonra gözünü Irak'a çeviren ABD'nin hedefi Irak lideri Saddam Hüseyin olmuştur. ABD'nin Irak işgalinde Türkiye'den yardım istemesi ilk kez Bülent Ecevit döneminde olmuş, Ecevit bu görüşmeler sırasında ABD'nin Türkiye'nin hava sahasından geçmesine ve belirli sayıda özel kuvvetlerin Türkiye'den geçmesine müsaade etmekten yana olmuştur²¹⁶. Türk hükümetinin Irak'ın işgali hakkında aklında yatan kararsızlık aslında Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasıyla ilgilidir. ABD, Ecevit hükümetiyle pek de etkileşimde bulunamadan Türkiye seçimlere gitmiş ve 2002 Kasım'da AKP tek başına iktidar olmuştur.

Irak'ın işgali için son hazırlıklarını yapan ABD, Türkiye ile görüşmelere başlamış ve işgalde Türkiye'den yardım almak istediklerini belirtmiştir. Bu yardım kapsamında ABD, Türkiye'nin 12 limanını kullanmak, askeri donanımını ve 60,000 civarında askerini Türkiye'ye getirmek ve bu askerlerin yarısını Türkiye'de konuşlandırmak diğer yarısını da işgalde kullanmak için Türkiye'den izin istemiştir. İki taraf arasında yapılan görüşmelerden sonra 8 Ocak 2003'te imzalanan belge neticesinde Türkiye'deki limanların ve havaalanlarının modernizasyonu için 6 Şubat 2003'de Meclisten izin çıkmıştır. ABD'li yetkililer bu çıkan izinin asıl istedikleri izinin de çıkmasında olumlu yönde etkili olacağını düşünmüştür.

²¹⁵ Muharrem Ekşi, "Ak Parti Döneminde Ortadoğu'da Türk-Amerikan İlişkilerinin Jeokültürel Eksen: İslami Kimlik", *Akademik Bakış*, Cilt: 9, N: 19, 2016, ss. 67-69.

²¹⁶ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3: 2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 270.

Türkiye ABD'ye operasyon için izin verme sürecini uzatırken bir yandan da bu durumdan doğan fırsatları değerlendirmek istemiştir. Türkiye, ABD ile Kuzey Irak'ta Türk askerinin bulunması ve Iraklı Türkmenlerin durumu gibi konular üzerinde ABD ile bir nevi pazarlık içerisine girmiştir. ABD, Türkiye'ye askeri birtakım isteklerini kabul ettirmiş ve aynı zamanda Türkiye'ye ekonomik fayda sağlamak girişimlerinde bulunduysa da istediği miktarda desteğe ulaşamamıştır. Bu sırada Türkiye ile ABD 8 Şubat 2003'te Mutabakat Muhtırası imzalamış ve bu doğrultuda ABD birliklerinin Türkiye'de kalacakları yerlerde gerekli alt yapı çalışmaları başlamış, ABD Türkiye'nin güneyinde de kullanacağı depo ve arazileri satın alıp Irak müdahalesi için hazırlıklarını ilerletmiştir.

Bütün bu gelişmelerin ardından TBMM'ye oylamaya sunulacak olan 1 Mart Tezkeresi hazırlanmış ve Türk askerlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı askerlerin Türkiye'de bulunmasına izin verilmesi, TBMM'de yapılan oylama ile kabul edilmemiştir²¹⁷. Tezkerenin meclisten geçmemesi hem ABD'yi hem de AKP'yi şaşırtmıştır ancak kamuoyu, ABD'yi reddetmekten dolayı hoşnutluk duymuştur. Tezkerenin kabul edilmediği diye ABD'nin Türkiye'den vazgeçtiği düşünülse de öyle olmamıştır, 19 Mart 2003'te meclisten geçen 763 sayılı kararla Türk hava sahasının savaş amacıyla açılmasına ve Türk askeri birliklerinin Kuzey Irak'a gönderilmesine izin verilmiştir. ABD bu izinden sonra zaman kaybetmeden Türkiye üzerinden Irak'a operasyonlar gerçekleştirmiştir. ABD ile yapılan anlaşmaya göre, ABD Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesine müsaade gösterecektir ancak daha sonra ABD bunu Kürt grupların onayına bırakınca güven konusunda yeniden bir rahatsızlık baş göstermeye başlamıştır.

Tezkerenin reddi beraberinde birtakım sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçların başında Türkiye'nin coğrafi özelliğinin pazarlık değerinin yitirildiği gözlemlenmiştir. ABD, Irak'a yaptığı ilk saldırılarda Türkiye coğrafyasını kullanmadan gerçekleştirmiştir. Tezkerenin reddi iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerinde zedelemiş, Bush ve bazı bakanların yaptığı açıklamalarda bu zedelenme net bir şekilde anlaşılmıştır. Bir başka sonuç, Irak'ta ABD Türkiye'den istediği desteği göremeyince Kürtlere yönelmiş ve Kürtlere yakınlaşarak Türkiye'nin kırmızı çizgi olarak gördüğü değerleri görmezden gelmiştir²¹⁸.

²¹⁷ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 273.

²¹⁸ Baskın Oran(Ed.), a.g.e., s. 276.

Özetle 1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesiyle beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde kısa süreli bir kriz oluşmuş, bu kriz sürecinde ABD Irak'ta kendi istediği gibi hareket etmiş, Türkiye'nin değerlerini ve anlaşma unsurlarını dikkate almamış, özellikle Kürt gruplarla yeni ilişkiler kurmuştur. Tezkerenin reddiyle beraber bölgedeki Kürt varlığı ABD için önem kazanmıştır.

ABD'nin Irak müdahalesinden sonra, 1995'den beri Irak'ta bulunan Türk askeri varlığından rahatsız oluşunun sesleri duyulmaya başlamıştır. İlk olarak 2003 Nisan ayında Türk Özel Kuvvetlerine ait bir araç durdurulmuş ve askerler Türkiye'ye sınırdan gönderilirken araçtaki silahlara ABD el koymuştur. Bu olayın ardından 4 Temmuz 2003'te ABD askerleri eş zamanlı bir operasyonla Süleymaniye'deki Türk Özel Kuvvetler irtibat ofisini, Irak Türkmen Cephesi Süleymaniye Temsilciliğini ve Türkmen Kültür Merkezini basmışlardır. Bu baskınlarda Türk tarafının karşılık vermemesiyle çatışma çıkmamış ancak operasyonda ABD'nin ele geçirdiği Türk Özel Kuvvetleri askerlerine teröristlere uygulanan bir uygulama olan kafaya çuval geçirme eylemini gerçekleştirdiler ve Türk Özel Kuvvetlerini kafalarında çuvalarla Bağdat'a sorgulamaya götürmüşler.

Operasyonun 4 Temmuz tarihinde yapılması bilinçli olarak kararlaştırılmıştır çünkü 4 Temmuz ABD'de Ulusal Bayram günü ve resmi tatil olduğundan dolayı Türkiye Washington'da görüşecek bir yetkili bulamayacaktır. Dönemin başbakanı Erdoğan daha sonra ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney ile irtibat kurmuş ve 55 saat sonra Türk Özel Kuvvetleri askerlerinin serbest kalmasını sağlamıştır²¹⁹. Bu olay bu dönemdeki en büyük kriz olmuş ve 1964 Johnson Mektubu Krizi ile ortak etkileri olduğundan bahsedilmiştir²²⁰.

ABD bu operasyona gerekçe olarak, bizzat ABD'nin atadığı Kürt valisine Türk Özel Kuvvetlerinin suikast düzenlemeyi planladığını göstermiştir. Türkiye bunu tezkerenin geçmemesinin etkisi olduğunu düşünmüş ve ne hükümet ne de TSK olayı üstelememiştir. Bush bir mektup yazıp üzüntülerini dile getirirse de bir özür dileme durumu söz konusu olmamıştır.

²¹⁹ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 278.

²²⁰ Faruk Sönmezoglu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 561.

ABD'nin Irak'a girmesi ve tezkerenin geçmemesiyle beraber Türk-Amerikan ilişkileri değişime uğramış²²¹ ve özellikle ABD'nin Türk Özel Kuvvetlerine müdahaleleriyle anlaşılmalıdır. Türkiye, ABD işgali altındaki Irak'ta istediği gibi hareket edemeyecektir. ABD'nin Irak'ta Kürtlerle yaklaşması ve Türkmen ofislerinin basılması, Irak'ta yeni sorunların yeşereceğinin göstergesi olmuştur. ABD'nin Irak'taki Türk ve Türkmen karşıtlığının belirginleşmesi, Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve Türk kamuoyundaki Amerikan karşıtlığını arttırmıştır. İşgalden sonra Kerkük gibi azınlık çeşitliliği fazla olan bir şehirde Türkmenler ABD tarafından görmezden gelinmiş, hem şehir yönetiminde hem de devlet kademesinde Türkmenler neredeyse yok sayılmıştır. Bazı bölgelerin ve binaların isimlerinin Kürtçe ile değiştirilmeleri ve bölgelerde Kürt nüfusunu artırma girişimleri, Türkmenlerin görmezden gelinmesi ve Kürt odaklı ABD politikaları, birtakım rahatsızlıklar oluşturmuştur²²².

ABD 1950'lerden sonra Sovyetlere karşı İran ve İsrail aracılığı ile Irak'taki Kürt varlığına destek olmuş ve 1992'den sonra da Saddam Yönetimine karşı Kürtleri desteklemiştir. Irak'ın işgal sürecinde ABD ile en çok etkileşime giren Kürtler olmuştur ve ABD'nin işbirliğini kazanmışlardır. Ancak ABD ve Kürtler arasındaki bu yaklaşma Türkiye'yi endişelendirmiştir²²³. Irak'ın işgalinden sonra Türkiye'nin Kürt sorunu Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir yer almıştır. AKP'nin iktidara gelmesiyle Kürt politikasını değiştirmesi, iç politikada daha demokratik daha ılımlı ve bazı cemaat-tarikatları kullanarak, İslami bir algı ile Kürtlerin toplumla bütünleşmesini amaçlamıştır²²⁴. Türkiye bu toplumsal bütünleşmeyi amaçlarken, Kürtçenin kullanımının bir sorun oluşturmamasının önünü açmış ve Kürt sorununda yumuşama politikalarını takip etmiştir²²⁵. ABD'nin Kürtlerle olan yakınlığı Türkiye'yi rahatsız etmiştir²²⁶.

Saddam sonrası kurulan geçici hükümette Barzani ve Talabani gibi isimler yer almış ve Kürt Bölgesel Yönetimi kurulmuştur. ABD'nin amacı merkez bir Irak

²²¹ Gürol Baba ve Soner Karagül, "Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, N: 1, 2012, s. 29.

²²² Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3: 2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 278-281.

²²³ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 563.

²²⁴ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3: 2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 282.

²²⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 567.

²²⁶ Gürol Baba ve Soner Karagül, "Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, N: 1, 2012, s. 31.

hükümetindense federal bir yapıyı desteklemektir ve bu doğrultuda ABD, Irak'ın bölgelere bölünmesine tepki göstermemiştir²²⁷. Ayrıca ABD, Irak'ın çatışma dolu coğrafyasına göre nispeten daha az çatışmasız ve istikrarlı olan Kürt bölgesinin özerk bir yapı haline gelmesine izin vermiştir²²⁸. Türkiye, Irak'ın bütünlüğünün bozulmasından ve PKK'nın destek bulabileceği Kürt grupların Irak'ta varlığını genişletmesinden hoşnut kalmamıştır. 2005 Yılında Celal Talabani Irak'a cumhurbaşkanı olurken Mesut Barzani ise Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin başkanı ilan edilmiştir. ABD, Kürtlerin Irak yönetiminde nüfus sahibi rolünden hoşnut kaldığı için 2005 yılında Barzani'yi "Başkan" sıfatıyla Beyaz Saray'da misafir etmiştir. ABD'nin Kürtlerle bu denli yaklaşması ve Kürtlerin giderek Irak'ta nüfus sahibi olması, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini azaltmıştır²²⁹. Türkiye'nin azalan etkisinin yanında bölgedeki aktörlerin PKK ile ilgili aksi yöndeki söylemlerine rağmen, PKK'nın bölgede etkinliğini devam ettirmesi, Türk-Amerikan ilişkileri için önemli bir soruna işaret etmiştir²³⁰. Türkiye, ABD'nin Kürt politikalarından dolayı kaygı duymuştur²³¹.

Kürtler Irak'ta güçlendikçe Türkiye'deki terör sorunları artmaya başlamıştır. PKK ABD'nin terörist örgütler listesinde olduğu için ismini değiştirmiş ancak yeni ismi olan Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi de ABD'nin terör örgütü listesinde yer almıştır. PKK, ABD'nin terörist örgüt listesinde yer alsa da o dönemde ABD'nin PKK ya yönelik bir operasyonu gündeme gelmemiştir²³².

Türkiye PKK'nın Irak'taki varlığından rahatsızdır ve özellikle Kuzey Irak bölgesinde Mahmur Kampında, İran sınırında ise Kandil dağında PKK yapılanması mevcuttur. Türkiye, Abdullah Öcalan bayrakları asılı Mahmur kampının kapatılmasını Birleşmiş Milletlerden talep etmiş ancak cevap alamamıştır.

²²⁷ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 282-283.

²²⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 568.

²²⁹ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 283.

²³⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 566.

²³¹ Gürol Baba ve Soner Karagül, "Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, N: 1, 2012, s. 34.

²³² Ali Şevket Ovalı, "Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçveden Bakmak", *International Journal of Social Inquiry*, Cilt: 12, N: 1, 2019, s. 172.

ABD, Türkiye'nin Kürt sorununa barışçıl ve ılımlı-anlaşmaya dayalı yaklaşmasını desteklemiş ancak bu barışçıl politika sürecinde, PKK'nın Türkiye'ye yönelik saldırılarını arttırması Türkiye kamuoyunun da tepkisini çekmeye başlamış, hem ABD karşıtlığı hem de PKK'ya duyulan öfke yükselmiştir²³³. ABD artan PKK terörizmi karşısında Türkiye'nin Kuzey Irak'a girerek bölgedeki göreceli istikrarı etkileyeceğinden çekinip, Türkiye ile ilişkileri düzeltme çabalarına girişmiştir²³⁴. Bu düzeltme çabaları neticesinde ABD, Türkiye ile ortak bir mekanizma kurarak bölge de iş birliği yapmaya çalışmış ancak başarılı olmamıştır.

ABD, Irak'ta Şii'leri ve Sünnileri dışlayıp Kürtlerle yoğun ilişkiler girmiş, Irak'ın ayrışmasına ve bu ayrışmanın da daha çok çatışma ve daha çok Amerikan askeri kaybı anlamına gelmesine ortam hazırlamıştır. ABD, 2006 yılında Irak'ın ayrışması politikasından vaz geçmiş ve bölgedeki Şii, Sünni gruplarla ve aşiretlerle işbirliği içerisine girişmiştir. İşbirliğinin istikrar doğurduğunu gören ABD bunu Türkiye'nin Kürt sorunu üzerinde de uygulamak istemiştir.

Obama göreve gelip Irak'tan ABD'nin çekileceğini açıkladığı zaman ABD, bölgede Kürtlerle anlaşabilecek tek ülke olarak Türkiye'yi görmüş ve bu iki yapıyı yakınlaştırmak için girişimlerde bulunmuştur. Irak'taki Kürtlerle Türkiye'yi yakınlaştırmak isteyen ABD, PKK'nın ateşkes ilan etmesi ve örgütün dağıtılmasının yanında, Türkiye'den de demokratik birtakım reformların gerçekleşmesini istemiş, Türkiye'nin Kürt sorununu silahsız çözmesinden yana olmuştur²³⁵.

Artan PKK terörist saldırıları sonrasında, Türkiye kamuoyunda sınır ötesi operasyon ve PKK'ya müdahale sesleri çıkmaya başlamış ve Türkiye meclisinden 17 Ekim 2007'de Kuzey Irak'a tezkere geçmiştir²³⁶. Bu bağlamda Türkiye'nin kendisinden bağımsız hareket etmesinden endişelenen ABD, Erdoğan'ı Washington'a davet etmiştir²³⁷. Erdoğan ile Bush arasında Beyaz Saray'da yapılan görüşmeden sonra Bush, PKK'nın Türkiye-Irak-ABD devletlerinin ortak düşmanı olduğunu açıklamıştır. Erdoğan-Bush

²³³ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 284-286.

²³⁴ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 569.

²³⁵ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 287-288.

²³⁶ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 569.

²³⁷ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 570.

görüşmesinden sonra ABD, PKK konusunda Türkiye'ye yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşmanın sonucunda ABD bir takım kararlar alarak Türkiye'yi desteklemiştir. Bu kararlar:

- 1- ABD, PKK'yı terörist örgüt ilan etse de ilk defa kendisinin düşmanı olarak tanımlamıştır.
- 2- ABD ve İsrail, Türkiye'ye anlık istihbarat sağlayacak ve kiralık olan Heron insansız hava gözetleme araçlarından yararlanacaktır.
- 3- ABD, Türkiye'ye Kuzey Irak hava sahasını açmıştır.
- 4- ABD, Türkiye'nin Kuzey Irak'a kara harekâtı yapmasına müsaade göstermiştir.
- 5- ABD, Avrupa'da PKK'ya finans ve yardım sağlayan aktörlere baskı yaparak Avrupa'da da PKK'nın kısıtılmasına katkıda bulunacaktır²³⁸.

Bu gelişmelerle beraber Türkiye, Barzani, Talabani ve ABD ile bölgesel bir üçlü organizma oluşturup, PKK'yı hem içeride hem de dışarıda sıkıştırmıştır. 2008 Kasım ayında Türkiye, Irak ve ABD, Terörizmle Mücadele Üçlü Mekanizmasını kurmuştur. ABD, Türkiye'nin talebi üzerine Irak'tan çekilmeden önce insansız hava aracı olan silahsız Predatorları incirlik üssüne yollamış ve bu araçlar bedelsiz olarak, bir yıllık süre ile Türkiye'ye anlık istihbarat sağlamıştır²³⁹. Bunların yanında ABD, Türkiye'nin Irak'taki tüm aktörlerle iletişim içerisinde bulunması gerektiğini düşünmüş ve bu doğrultuda, Türkiye'nin bölgedeki aktörlerle ilişkileri karşılıklı resmi ziyaretlerle iyileşmiş ve farklılaşmıştır²⁴⁰. Artan Türkiye-Erbil ilişkilerinden ve istikrarından, ABD memnun kalmıştır²⁴¹.

ABD'nin Kürt politikalarını özetleyecek olursak, 1 Mart tezkeresinde Türkiye'den istediği desteği alamayan ABD, Irak işgalinde daha önceden de bağı olan Kürtlerle beraber çalışmış ve adeta 1 Mart tezkeresinin intikamını alırcasına hem Türk Özel Kuvvetlerine hem de bölgedeki Türkmenlere karşı operasyonlar düzenlemiş ve de Kürtlerin bölgede etkinliklerini arttırmalarına olanak sağlamıştır. Bir süre sonra Kürtleri gözetip diğer grupları kaybettiğini anlayan ABD, artan çatışma ortamı ve artan askeri kayıpları neticesinde, Irak'taki diğer aktörlerin önemini kavramış, ayrıştırılmış bir Irak'ın istikrar getirmeyeceği sonucuna varmıştır. Bu farkındalığın akabinde ABD, Şiiiler, Sünniler ve Türkiye ile iş birliği yolunu seçmiştir. ABD, Irak'tan çekilirken Kuzey Irak Kürtleri ile

²³⁸ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 289-290.

²³⁹ Baskın Oran(Ed.), a.g.e., s. 293.

²⁴⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, ss. 572-573.

²⁴¹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 575.

Türkiye'nin sorunlarında çözücü aktör rolü oynamış ve çekilirken bölgenin istikrarını bu iki aktör üzerine kurarak Irak'tan çekilmiştir²⁴².

Irak Sorunu, Türkiye-ABD ilişkilerini NATO ekseninde de etkilemiştir. NATO'nun 2002 Prag zirvesinde ABD, NATO üyelerinin savunma güçlerini arttırmalarını istemiş ve bu doğrultuda Türkiye ABD'nin fikirlerini desteklemiş, ABD ile paralel hareket etmiştir. ABD'nin Irak operasyonu konusundaysa Türkiye, Irak'tan gelebilecek bir tehdide karşı NATO'dan destek talep etmiş ve ABD bu talebi desteklemiştir. Aynı zamanda bu desteğe karşı çıkan Fransa ve Almanya'yı ABD karşısına almış ve diplomatik kriz yaşanmıştır. Daha sonra Avrupalı bu iki güç de Türkiye'ye destek sağlamaya ikna olmuştur.

2004 NATO İstanbul zirvesinde ise NATO'nun Irak'ta aktif olmasını ABD istemiş, Avrupalı devletlerin buna karşı çıkmasına rağmen Türkiye, stratejik önemi artar düşüncesiyle bu konuda ABD'yi desteklemiş ve hem Irak'ta hem Türkiye'de Irak eğitim görevine destek vermiştir. 2008'den sonra sık sık gündeme gelen Füze Kalkan projesi NATO tarafından belirlenmiş ve Malatya'ya Radar sisteminin konuşlandırılmasına Türkiye onay vermiştir. Bu onay Türk-Amerikan ilişkilerini derinleştirmiştir²⁴³.

2.8. Komşularla Sıfır Sorun Politikasının Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi

AKP hükümetinin Türk Dış Politikası'nda *komşularla sıfır sorun* anlayışı çerçevesinde İran'la geliştirdiği ilişkiler, Türk-Amerikan ilişkilerinde etkiye neden olmuştur. İran'ın İsrail'i tehdit etmesi ve Ortadoğu'daki Şiiiler üzerinde etkiye sahip olması İran'ı ABD için hedef aktör yapmıştır²⁴⁴. Obama döneminde ABD'nin İran ile diyalog çabaları önem kazanmıştır. Bu diyalog politikası kapsamında, İran'ın nükleer çalışmalarını kısıtlamak isteyen ABD, İran ile iletişime sahip Türkiye'yi bu yönde aracı olarak desteklemiştir. İran'da artan ABD karşıtlığı nedeniyle ABD'nin diyalog politikası başarısız olsa da Türkiye ile İran ilişkilerini devam ettirmiştir. Devam eden Türkiye-İran ilişkilerine Brezilya katılmış ve bu üçlünün aralarında imzaladıkları Tahran Anlaşmasının, uluslararası aktörlere İran'la olan nükleer problemlerin çözüldüğü yönünde yansıtılması, ABD'yi rahatsız etmiştir. Türk tarafından İran nükleer sorunun çözülmesi ve diplomatik başarı

²⁴² Gürol Baba ve Soner Karagül, "Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, N: 1, 2012, s. 34.

²⁴³ Bu konu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bakınız: Mustafa Gün, "2003 Irak Krizi Sonrasında ABD-Türkiye İlişkileri", *Bilge Strateji*, Cilt:2, N:2, 2010.

²⁴⁴ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3: 2001-2012, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 294.

olarak duyurulan Tahran Anlaşması, Amerikan tarafındaysa herhangi bir çözüm ya da başarı anlamına gelmemiş ve İran ile ilgili sorun devam etmiştir.

Türkiye, İran ile sorunların diplomatik yönden çözülmesinden taraftarken ABD ise İran üzerinde yaptırımlar uygulamaktan taraf olmuştur. İkili arasında çıkan bu anlaşmazlık BM Güvenlik Konseyinde, İran'a yönelik yaptırımlar konusunda Türkiye'nin olumsuz yönde oy kullanmasıyla iyice belirginleşmiştir²⁴⁵. Hem Tahran Anlaşması hem de BM Güvenlik Konseyinde Türkiye'nin olumsuz oy kullanması ABD'yi rahatsız etmiştir.

Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yaklaşımıyla bu dönemde Ermenistan'la da ilişkilerde tarihi adımlar atılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, Amerika'daki Ermeni lobisi, ABD'nin Ermeni Soykırımını kabul etmesi ve Türkiye'nin bu durum karşısında zorda kalmasını istemektedir. Bu lobi, W. Bush döneminde çok etkili olmasa da Türk-Amerikan ilişkilerinde zaman zaman etkili olmuştur. Aslında seçim döneminde Ermeni lobisiyle ilişkileri bulunan Bush, seçimden sonra "soy kırım" ifadesini kullanmamış ve bunun yerine "katliam-trajik, ıstırap-dehşet verici" gibi terimleri kullanmıştır²⁴⁶. Bush döneminde ABD daha çok stratejik hamleler yapmış, enerji yollarının güvenliği, terör ve Ortadoğu gibi konularla daha yoğun ilgilenmiş Ermeni lobisine istediğini vermemiştir²⁴⁷. ABD, Ermenistan'ın Moskova'ya olan bağlılığının karşısında hamle yaparak, Türk-Ermeni ilişkilerini iyileştirmek istemiştir. Böylece Ermenilerin Rusya'ya olan bağımlılıkları azalacaktır. ABD'nin finansal destekleriyle ve de girişimleriyle 2001'de Türk-Ermeni Uzlaştırma Komisyonu kurulmuştur.

Ermeni lobisiyle beraber seçim ve siyaset malzemesi haline gelen Ermeni Soykırım Karar Tasarısı zaman zaman ABD Temsilciler Meclisinde kendisine önemli yer bulmuştur. Temsilciler meclisinden geçmeye birçok kez yaklaşan soykırım karar tasarısı Bush yönetiminin müdahaleleriyle engellenmiştir. Bush yönetiminin stratejik planlamaları ve devam eden Irak olayları ve bunun yanında, Türkiye ile ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan şirketler de lobicilik faaliyetlerinde bulunmuş ve Ermeni Soykırım Karar Tasarısının kabul edilmesine engel olmuşlardır. Ermeniler Bush döneminde ne kadar deneseler de istediklerini alamamışlardır.

²⁴⁵ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 295.

²⁴⁶ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 502.

²⁴⁷ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 297.

Bush'tan sonra gelen Obama'nın da Ermeni lobileriyle bağlantıları olmuştur. Obama iki ülke arasında yaşanan olaylar için büyük felaket terimini kullanmış böylece hem Türklerin hem de Ermenilerin tepkisini çekmemeye çalışmış, orta yollu bir strateji izlemiştir²⁴⁸. Ayrıca Obama, Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesini ve Türkiye'nin Ermenistan sınırını açmasını umut etmiştir²⁴⁹.

AKP hükümetinin diğer sorunlarda olduğu gibi Kıbrıs sorununda da çözümden yana olması ABD tarafından olumlu karşılanmıştır. 1964 Johnson mektubu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ABD Ambargosuyla beraber Türk-Amerikan ilişkilerine tarihi bir iz bırakan Kıbrıs sorunu, 2000'li yıllara gelindiğinde enerji güvenliği alanının artarak önem kazanmasıyla stratejik açıdan yeni boyutlar kazanmıştır.

ABD, adanın ikiye bölünmüş olmasını onaylamadığını belirtirken, iki taraf arasındaki çözüm ve iş birliğinden taraf olduğunu belirtmiştir. ABD bir yandan adanın bütün sayılıp Rum tarafının AB'ye girme sürecini desteklerken, Türkiye'nin de Kıbrıs meselesi yüzünden AB ile ilişkilerinin kötü olmasını istememiştir. Kıbrıs konusunda ABD barış ve müzakereden yana olmuş ve bu süreçte Annan Planı'nı desteklemiştir. Nihayetinde 2004'te hem Rum hem Türk tarafında yapılan Annan Planı'nın kabulü referandumunda Rumlar olumsuz karşılık verirken Türkler Annan Planına evet demiştir.

Annan Planı'nın Rumlar tarafından kabul görmemesi ABD'nin tepkisini çekmiş ve daha sonrasında gelişen sonuçlar ABD'nin Rumlara tepkisini gösterir nitelikte olmuştur. Referandumdan sonra Kıbrıs Türk tarafına 30.000.000 dolarlık ABD yardımı öngörülmüştür ve Türk kesimi ile ABD arasında küçük çaplı da olsa diplomatik ilişkiler baş göstermiştir. Bahsettiğimiz bir takım diplomatik ilişkiler ziyaretler halini alıp ilk defa Türk kesimine doğrudan giriş yapan ABD'li ticaret ataşesi ve bazı diplomatlarla beraber ABD, Rum kesiminin tepkisiyle karşılaşmış ancak Türk kesimi ile ilişkilerini devam ettirmiştir²⁵⁰.

ABD, 2000 yılında geçmişte yaptığı gibi Kıbrıs konusunda Türkiye'yi karşısına almamış, aksine yanında durmuştur. Annan planı ile çözüm taraftarı olan ABD, adada

²⁴⁸ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 300.

²⁴⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyillarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 509.

²⁵⁰ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 304.

çatışma ortamı olmadığı için çözümsüzlükten de şikâyetçi değildir. Rumların Rusya ile birtakım bağlarının bulunması ABD için soru işaretleri oluşturmuş ve ABD, adada iki tarafında varlığını kabul eden bir politika izlemiştir.

2.9. Türk-Amerikan İlişkileri Ekseninde Arap Ayaklanmaları

2010 Yılında Tunus'ta başlayıp Arap coğrafyasına yayılan protestolar ve ayaklanmalar bu coğrafyada yönetimlerin değişiminde rol almıştır. Türkiye, başlangıçta genel olarak Arap Ayaklanmaları ve Suriye krizi konusunda ABD ile aynı tarafta yer almış²⁵¹ ancak çok boyutlu ve çok aktörlü uluslararası ilişkiler zemininde bu ikili farklı politika ve aktör seçimleri yapmıştır. Bölgede değişen güç dengeleri üzerinde zaman zaman Türkiye ve ABD'nin ortak çıkarları oluşmuştur²⁵². Bu ortak çıkarların yanında ABD'nin Türkiye'ye biçtiği Ortadoğu'da model ülke olma politikası için uygun ortam meydana gelmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulduğu ve Türkiye'nin alternatif ilişkiler aradığı iddia edildiği bir dönemde meydana gelen Arap ayaklanmaları ile Türkiye'nin ABD ile yana durduğu gözlenmiştir. Ama bu yana yana durma tavırlarının zaman zaman değişimi de görülmüştür. Örnek olarak Türkiye Kaddafi'ye yapılan protestolara önce karşı çıkmış ancak daha sonradesteklemiştir²⁵³. Ayaklanmaların Suriye ayağında Türkiye'nin tavırlarında ABD etkili olmuştur. Bu doğrultuda ABD kendisinin direkt olarak müdahale edemediği Suriye konusunda Türkiye'nin desteğini beklemiştir. Türkiye diplomatik yoldan Esad'ı reform yapmaya ikna etmeye çalışsa da başarılı olamamış ve sonrasında Suriyeli muhaliflere Türkiye sınırlarını açmış ve onlara desteklerini esirgememiştir.

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik kaygıları, bölgedeki yönetimlerin radikallerin ya da diktatörlerin eline geçmesidir. Bölgede en küçük bir olaydan bile sorumlu tutulan ABD doğrudan bölgeye müdahale edememiş, eylemlerini ve hamlelerini başka aktörler üzerinden gerçekleştirmiştir. Hem ABD'nin bölgede doğrudan hareket edememiş olması hem de Türkiye'nin Araplar içerisinde örnek-model olması, Türkiye'nin önemini

²⁵¹ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 511.

²⁵² Ömer Kurtbağ, "Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıkışlar ve Ayrışan Çıkarlar", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, N: 2, 2015, s. 193.

²⁵³ Ömer Kurtbağ, a.g.e., s. 193.

arttırmıştır. ABD’li yetkililerin, Türkiye’nin örnek-model yapısını destekler şeklindeki demeçleri, Türkiye’nin bölgedeki etkinliğini destekler nitelikte olmuştur²⁵⁴.

ABD’nin Türkiye destekli tavırlarının yanında 2011’de bu ikili arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Suriye’de Esad’ın dirençli çıkması ve Rusya-İran desteğini arkasına almasıyla, Türkiye Esad’a yönelik karadan operasyon yapılmasını isterken ABD direkt çatışmaya girmekten kaçınmıştır ve karadan bir müdahaleden uzak durmuştur. Hem Türkiye’nin hem de ABD’nin ortak hedefi Esad olmuşken ABD’nin doğrudan müdahaleye yaklaşmaması ve bölgedeki Kürtleri PYD- Partiya Yekitiya Demokrat(Demokratik Birlik Partisi) aracı olarak kullanması, Türk-Amerikan politikalarının ayrıştığı yer olmuştur. Bir diğer ayrışma konusu ise Mısır’da seçimle iktidara gelen Muhammed Mursi’nin daha sonra 2013’de Mısır genelkurmay başkanı olan Abdülfettah el Sisi tarafından darbe ile düşürülmesine, Türkiye ile ABD aynı tavırları sergilememiştir. Türkiye darbe karşısında çok keskin açıklamalarla karşı durmuş ve Müslüman kardeşleri desteklemiş, ABD’den farklı politikalar izlemiştir²⁵⁵.

2.10. 2013-2018 Dönemi Türk-Amerikan İlişkilerindeki Sorunlar

Ortadoğu için rol-model biçilmiş ve bölgesel lider konumuyla istikrarlı ilerleyen Türkiye, 2013’te önce Gezi Parkı protestolarıyla karşılaşmış daha sonra 17-25 Aralık operasyonlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Gezi parkı eylemlerinde Erdoğan’ın Faiz Lobisi ve Dış Mihraklar söylemi, Türkiye’de Batı ve ABD karşıtlığına adeta tuz biber ekmiştir²⁵⁶.

ABD karşıtlığının bir diğer nedeni ise 17-25 Aralık operasyonlarının mimarı olan FETÖ elebaşı olan Fetullah Gülen’in ABD’de yaşıyor olmasıdır²⁵⁷. Daha sonra 2015 Rojava Krizinde ABD’nin PYD ve YPG’ye silah yardımı yapması, Türk-Amerikan ilişkilerinin kırılmasının nedenlerinden biri olmuştur²⁵⁸.

IŞİD karşısında her ne kadar ortak bir izlenim bırakılsa ve ortak operasyonlar gerçekleştirilse de ABD’nin bölgede Türkiye’nin terörist olarak değerlendirdiği gruplarla

²⁵⁴ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 333-334.

²⁵⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul 2016, s. 514.

²⁵⁶ BBC Türkçe Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140531_gezi_dispolitika (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁵⁷ BBC Türkçe Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141224_turkiye_abd_yilsonu (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁵⁸ Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/pyd-ile-feto-turk-amerikan-iliskilerini-2016da-cikmaza-soktu/717504> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

iş birliği içerisinde olması, Türk-Amerikan ilişkilerini yıpratmıştır²⁵⁹. Suriye’de Türkiye’nin Özgür Suriye Ordusuna destek vermesi, ABD’nin ise Suriyeli Kürtleri desteklemesi iki ülke arasındaki ayrışmanın temel örneklerinden olmuştur. Ayrıca Türkiye’nin Rusya ve İran ile yakınlaşmasından da ABD hoşnut değildir²⁶⁰.

15 Temmuz 2016’da seçilmişleri darbe ile devirmeye çalışan FETÖ, Türk-Amerikan ilişkilerinde gelebileceği nihai seviyede öneme gelmiş ve Türkiye ABD’den Fetullah Gülen’in Türkiye’ye teslim edilmesini istemiştir. Bu teslimiyet konusunda adım atmayan ABD hem AKP’li yetkililerin hem de Türk kamuoyunun hedefi olmuş ve ABD karşıtlığı Türkiye’de bir kere daha artmıştır²⁶¹.

2017 yılına gelindiğinde kısa süreli olsa da Türk-Amerikan ilişkileri vize krizi ile karşılaşmış ve karşılıklı olarak vize verilmemesi kararı alınmış ancak bu kriz kısa sürede aşılmıştır²⁶². 2018 yılının önemli krizi Türkiye’de tutuklu bulunan ABD’li rahip Andrew Brunson krizi olmuş ve bunun yanında ABD’nin, ABD’de varlığı bulunmayan iki Türk Bakanın varlıklarını dondurduklarını belirten sembolik açıklamaları, Türk-Amerikan ilişkilerinin eski olumlu ve ılımlı halinden uzakta olduğunu gösterir niteliktedir²⁶³. Yine bu dönemde Türkiye’nin almak istediği F-35 uçaklarının Amerikan Kongresinin onayına takılması ve ABD başkanı Donald Trump’ın Türk ürünlerine ekstra vergi koyması 2018 yılı itibarıyla Türk-Amerikan ilişkilerini gerçekten yıpratmıştır²⁶⁴.

2013-2018 arasındaki bu 5 yıllık süreçte Suriye krizi farklı boyutlara ulaşmış, 15 Temmuz gibi önemli olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylar neticesinde, Türk-Amerikan İlişkilerinin inişli-çıkışlı önemli bir sınavdan geçtiği ortadadır. Bir sonraki bölüm Türk-Amerikan ilişkilerinin Suriye krizi sınavını ayrıntılı biçimde ele almaktadır.

²⁵⁹ Al Jazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turk-amerikan-iliskileri-stratejik-muammasuruyor-mu?> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁶⁰ Deutsche Welle Türkiye, <https://www.dw.com/tr/bat%C4%B1-t%C3%BCrkiye-rusya-yak%C4%B1nla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-izliyor/a-41671014> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁶¹ Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/15temmuz/fetullah-gulenin-iade-sureci-olay-detay> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁶² BBC Türkçe Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42505444> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁶³ SETA, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, <https://www.setav.org/turk-amerikan-iliskilerinde-hasar-kontrol-donemi/> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

²⁶⁴ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201808041034605416-abd-turk-urunleri-vergi/> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN SURİYE KRİZİ SINAVI

3.1. Suriye Krizinin Nedenleri ve Gelişimi

Suriye, 1946 yılında Fransa'dan bağımsızlığını almış ancak sonrasında askeri darbeler ile istikrarsız bir durum kazanmıştır. 1971 yılında başkan seçilen Hafız Esad ile Suriye anti demokratik bir yönetime dönüşmüştür²⁶⁵. Hafız Esad'ın ölmesinin ardından oğlu Beşar Esad 2000 yılında yapılan bir referandumla başkan seçilmiş ve günümüzde halen görevdedir. Baba Hafız Esad ve de oğul Beşar Esad'ın yönetimleri incelendiği zaman anti-demokratik hareketler ve halkın beklentilerinin karşılanmadığını görmek mümkündür, daha sonra Arap Baharı süreciyle beraber halkın demokrasi talebi Beşar Esad'ın sert müdahaleleriyle Suriye iç savaşına dönüşecektir.

Suriye krizinin ortaya çıkmasında Suriye'nin sosyolojik yapısının önemli bir payı vardır. Hem ulusal kimlik olarak hem de dini inanç olarak farklı kimlikte ve inançta

²⁶⁵ Yağmur Şen, "Suriye'de Arap Baharı", *Yasama Dergisi*, N:23, 2013, s. 57.

insanları barındıran Suriye, kozmopolit bir yapıdadır. Nüfusun hemen hemen %90'ı Arap, %9 Kürt ve kalan %1 de Türkmen, Çerkez ve de Ermenilerden oluşmaktadır. İnanç dağılımına bakıldığında ise %74 Sünni Müslüman, %13 Nusayrilik, %10 Hristiyanlık ve %3 Dürzilik, şeklinde bir dağılım mevcuttur²⁶⁶. Suriye'nin kozmopolit yapısı ülke içerisinde kutuplaşmalara neden olmuş, bazı gruplar rejim tarafından kayılırken bazı gruplar ise ötekileştirilmiş, birtakım insanlar getirim kazanıp zenginleşirken birtakım insanlarsa fakirleşmiştir. Kozmopolit yapının etkisiyle toplumdaki bu tür kutuplaşmalar Suriye krizinin oluşmasında etkili olmuştur.

Beşar Esad'ın bir zamanlar göreceli başarılı olan ekonomi politikaları zamanla negatif sonuç vermiş, yandaşların zengin edilmesi, işsizliğin artması ve halkın alım gücünün azalması Suriyeli halkı, rejime karşı hareketlendirmiştir. Ayrıca Suriye'de eğitim olanaklarının ve okuryazarlık oranının artmasıyla beraber sosyal medyanın da etkisiyle siyasi farkındalık artmış ve siyasi beklentiler yükselmiştir. Artan siyasi farkındalık, halkın anti demokratik olaylar karşısında tepki göstermesini sağlayarak Suriye krizinin bir başka nedeni olmuştur²⁶⁷.

Suriye'de iç politika, her zaman rejimin devam etmesi ve hayatta kalması olmuştur. Rejimin her koşulda gözetilmesi ve öncelikli olması, Suriye'yi anti demokratik ve otoriter bir hale getirmiştir. Hem baba Esad hem de oğul Esad, rejimin güçlenmesi ve istikrarını devam ettirmesi yönünde politikalar izlemiştir²⁶⁸. Beşar Esad bir takım reformlar yapsa da yine bu reformların amacı rejimin devamını ve güçlenmesini amaçlamıştır. Halkın beklentilerine karşılık veremeyen rejim, tepkilere ve protestolara maruz kalınca halka şiddet uygulamış ve halk bastırılmak istenmiştir.

Halk tabanında Esad rejimine karşı yerleşik bir muhalefet olmasına rağmen Arap Baharının etkisiyle Suriye'de muhalif gruplar çoğalmış ve muhalefet dağınık bir görünüm almıştır. Yerel Koordinasyon Komiteleri, Demokratik Değişim Koordinasyon Komitesi, Suriye Devrim Genel Komisyonu, Özgür Suriye Ordusu, Suriye Ulusal Konseyi, Ulusal Eşgüdüm Komitesi, Kürt Yüksek Komitesi, Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu gibi birden fazla grup Suriye muhalefetini oluşturmaktadır²⁶⁹. Suriyeli

²⁶⁶ Yağmur Şen, a.g.e., s. 60.

²⁶⁷ Yağmur Şen, "Suriye'de Arap Baharı", *Yasama Dergisi*, N:23, 2013, ss. 61-62.

²⁶⁸ Yağmur Şen, a.g.e., s. 63.

²⁶⁹ A.g.e., s. 65.

muhafif gruplar dağınıklıkları ve ortak hareket edememelerinin yanında zamanla radikal İslamcı grupların da katılımıyla daha da dağınık bir hal almıştır.

Suriye muhalefetinin dağınıklığının yanında Özgür Suriye Ordusu ve Suriyeli Kürtlerden oluşan Demokratik Birlik Partisi (PYD), muhalefetin uluslararası pozisyonunu üstlenmişlerdir. Özgür Suriye Ordusu Türkiye tarafından desteklenirken PYD ise ABD tarafından desteklenmiştir. Özgür Suriye Ordusu ve PYD, diğer muhalif gruplara göre ön plana çıksa da yine de Suriye’de muhalefet bütünleşememiştir.

Arap ayaklanmalarının da etkisiyle Esad’ın baskıcı rejimine karşı gösteriler başlamış, bu gösteriler tutuklamalarla sonuçlanmıştır. Krizin ilk başında tutuklamalarla ve sert güçle protestoları bastırmaya çalışan Esad, ilerleyen süreçte memurların maaşını iyileştirmiş, sosyal yardımlaşmayı arttırmış, genel af çıkarıp anayasal düzenlemelerde bulunmuştur. Ancak bunlara rağmen muhaliflerin rejim değişmesi ısrarı karşısında, sert güç kullanımını artmış hatta Esad kimyasal silah kullanmıştır²⁷⁰. Suriye’nin demokrasi arayışında rejimin değişmesi talebi, Arap baharını Suriye iç savaşına çevirmiştir. Ayrıca, ABD’nin Ortadoğu’daki hareketleri ve istekleri, dünya genelinde silahlanmanın yaygınlaşması, Türkiye’nin bölgesel liderlik politikaları ve de Suriye’nin sahip olduğu enerji potansiyeli, Suriye krizinin nedenleri arasında gösterilebilecek uluslararası etkenlerdir²⁷¹.

Suriye sahip olduğu bölgesel önem ve stratejik pozisyonu nedeniyle önemli dengelere sahiptir, İran ile olan işbirliğinin yanında Hamas ve Hizbullah ilişkileri Suriye’yi daha hassas duruma getirmiştir. Ortadoğu’da stratejik bir noktada olan Suriye’nin bu hassas durumunun bozulmasıyla kriz sadece Suriye ile sınırlı kalmayıp uluslararası bir durum almış, Ortadoğu ülkelerinin yanında Türkiye, ABD, Rusya, Çin ve Birleşmiş Milletler gibi aktörler Suriye krizinde rol almıştır²⁷².

Hem Suriye’nin kendi içyapısından hem de dış faktörlerden ortaya çıkan Suriye krizi günümüzde halen devam etmektedir. Esad rejimi sivillere sert müdahalelerde bulunmuş ve hatta kimyasal silah kullanmıştır. Suriye krizi neticesinde milyonlarca Suriyeli evini terk edip başta Türkiye gibi çevre ülkelere sonra da Avrupalı devletlere

²⁷⁰ A.g.e., ss. 69-71.

²⁷¹ Ömer Göksel İşyar, “Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası, Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düşümü”, Sayda, Bursa, 2018, ss. 26-36.

²⁷² Yağmur Şen, “Suriye’de Arap Baharı”, *Yasama Dergisi*, N:23, 2013, s. 72.

sığınmışlardır. Suriye’de şiddetin son bulması ve barışın sağlanması için girişimler gerçekleştirilmiş ancak sonuç alınamamıştır. Bu kriz günümüzde halan devam etmektedir.

3.2. Suriye Krizinde Uluslararası Güç Rekabeti ve Vekâlet Savaşları

Suriye’de gösteriler arttıkça bölge ülkeleri ve uluslararası aktörler bu gösterilere farklı yaklaşmaya başlamış, hem bölgesel aktörlerin hem de uluslararası aktörlerin krize taraf olması, Suriye krizinin etkilerini genişletmiş ve kriz dünya çapında güç dengelerini etkileyen bir kriz haline gelmiştir.

Dünya çapında bir kriz haline gelen Suriye krizinden en çok etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Türkiye hem Ortadoğu ülkelerine model aktör olma eğilimleriyle hem de bölgedeki liderlik hedefleriyle kendisini bu sorunun içinde bulmuştur. Suriye ile Arap baharına kadar ekonomik ve politik iyi ilişkiler mevcut olsa da Esad’ın halkına karşı gösterdiği şiddetten sonra, Türkiye önce Esad’ı reformlar yapmaya davet etmiş ancak beklenen reformlar gerçekleşmeyince Esad karşıtı politikalar izlemiştir²⁷³. Türkiye’nin bölgesel güç rekabeti ve liderlik arayışları bölgesel ve uluslararası bir kriz haline gelen Suriye’de, aktif rol oynamasını gerektirmiştir.

Obama’nın ılımlı Ortadoğu politikalarının yanında Suriye’nin ABD için olan stratejik önemi, ABD’nin Suriye politikalarını etkilemiştir. Geçmişte problemlili olan Suriye-ABD ilişkileri Obama dönemi ile beraber iyileştirilmek istenmiş, Suriye’yi İran ile olan bağlantılardan uzaklaştırıp İran yalnız bırakılmak istenmiştir. Bunun yanında Suriye-İsrail ilişkileriyle beraber Filistin-İsrail sorununda pozitif adımlar atmak isteyen ABD, Esad’ın protestolara karşı tutumu ve anti demokratik hareketleri neticesinde Suriye politikasında değişikliğe gitmiş ve Esad’ın görevini bırakması gerektiğini savunmuştur.

Bir başka uluslararası aktör olan Rusya, Ortadoğu’da yaşanan gelişmelerle, NATO’nun bölgesel gücünü arttırdığı kaygısı duymuş ve bu kaygılar çerçevesinde Esad’dan taraf olup aynı zamanda batılı devletlere karşı tutumunu belirtmiştir. Rusya, Esad’a hem askeri destek olmuş hem de Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulundaki pozisyonu sayesinde, Esad’a yaptırılacak olan yaptırımları kabul etmeyerek engellemiştir. 2015’de aktif olarak Suriye’de askeri pozisyon alan Rusya S-300 füzeleriyle beraber önemli bir askeri varlık göstermiştir. Daha sonra Suriye için yapılan barış görüşmelerinde,

²⁷³ Ufuk Ulutaş ve Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, ‘‘Sınırları Aşan Kriz Suriye’’, *Seta*, N:120, Mart, 2015, ss. 13-14.

Esad'ın diplomatik destekçisi rolünü almış ve de kimyasal silahların kullanımı meselesi için, ABD ile Esad arasında ABD'nin olası müdahalesini önleyici ve de arabulucu bir rol almıştır. Ortadoğu'da ve Suriye'de güç rekabetinde, Rusya bölgeyi tamamen rakiplerinin eline bırakmamak için Esad'a hem askeri hem politik destek olmuştur.

Bölgesel güç olan İran, Suriye krizi ile bölgedeki etkinliğini artırma fırsatı bulmuştur. Esad rejimine doğrudan politik destek veren İran, aynı zamanda bölgedeki vekilleri olan hem Kudüs Güçleri hem de Hizbullah ile Suriye'de Esad'a askeri destek sağlamıştır²⁷⁴. Yıllarca ABD ambargolarına maruz kalan İran, Obama döneminde bulunduğu rahat ortamla beraber Suriye krizinde aktif bir rol almıştır.

Uluslararası bir rekabet sahası haline gelen Suriye'de aktörlerin hem ortak hem de farklı hedefleri olmuştur. Aktörlerin hedefleri doğrultusunda Suriye'deki rekabet ortamı gruplara ayrılmış, İsrail-ABD-Ürdün grubu, Türkiye-Katar-Fransa grubu ve Rusya-İran-Hizbullah grubu, uluslararası rekabet ve güç mücadelesinde öne çıkan aktör gruplar olmuştur²⁷⁵.

İsrail-ABD-Ürdün grubunun alt üyeleri olarak Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Mısır ve bazı özel ilişkileriyle Suudi Arabistan değerlendirilebilir. Bu eksenin temel odağı Esad ile Suriyeli İslamcılar arasında tercih yapmaları ve bu tercih doğrultusunda, her ne kadar krizin başlarında ABD Esad karşıtı bir pozisyonda olsa da Esad'lı bir geçiş dönemi düşünceleri olmuştur.

ABD ve İsrail, İslamcı grupların Suriye'de geniş alan bulmasından rahatsızlık duymuş ve bu grupların gelişmesini gruplara askeri yardımlarının iletilmesini engelleyerek, askeri olarak zayıflatma yoluyla ve de Suriye'de batı yanlısı seküler grupların desteklenmesi yoluyla, bu grupları zayıflatmak istemektedir. Esad'dan sonra Suriye'nin geleceğinin hangi gruplarla belirleneceği sorunu ve de Esad ile İslamcılar arasında kalma problemi, ABD-İsrail-Ürdün grubunu her ne kadar krizin başlarında Esad karşıtı ve de Esad'ın gitmesi gerektiği yönünde düşünceleri olmuşsa da daha sonraki süreçte Esad ile ilgili düşünceleri değişmiş, Esad İslamcılara karşı tercih edilmiştir²⁷⁶. Bölgede beliren IŞİD

²⁷⁴ Ufuk Ulutaş ve Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, "Sınırları Aşan Kriz Suriye", *Seta*, N:120, Mart, 2015, s. 16.

²⁷⁵ Ufuk Ulutaş ve Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, "Sınırları Aşan Kriz Suriye", *Seta*, N:120, Mart, 2015, s. 17.

²⁷⁶ Ufuk Ulutaş ve Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, a.g.e., s. 18.

terör örgütüne karşı hem İran'ın hem Esad'ın mücadele etmesi, bu iki aktöre karşı tahammül gösterilmesine neden olmuştur.

Türkiye-Katar grubuna zaman zaman Fransa taraf olmuştur. Türkiye ve Katar bölgepolitikalarında istikrarlı ve ısrarlı bir şekilde devam etmiş ancak bu duruşları uluslararası bir saha haline gelen Suriye'de sonuç getirmemiştir. Bu grup Suriye krizinin başlarında Esad'a reform çağrılarında bulunmuş ve diplomatik çözümlerden taraf olmuş ancak Esad'ın artan şiddet eylemleri ve sertleşen rejim karşısında, Suriyeli muhalif güçler Türkiye-Katar grubu tarafından desteklenmiş ve de nihai sonuç olarak, Esad'ın görevden ayrılması gerektiği kanısı oluşmuştur²⁷⁷.

Türkiye, hem Suriyeli muhaliflerin Türkiye'de toplanmasına yardımcı olmuş hem de ülkesine sığınan milyonlarca Suriyeli ile bu grubun krizden en çok etkilenen aktörü olmuştur. Türkiye özellikle Özgür Suriye ordusuna büyük destek vermiş ve Suriye muhalefetinin birlikte hareket etmesi için teşvik edici bir rol almıştır. Bunların yanında Türkiye-Katar-Fransa grubu, Suriye'nin kuzeyinde uçuşa yasak ve de güvenli bir bölge oluşturulmasını dillendirmiş ancak uluslararası alanda gereken desteği görmemiştir.

Rusya-İran-Hizbullah grubu Suriye'de yaşanan olaylar karşısında politik ve askeri destekleriyle Esad'a taraf olmuşlardır. Bu gruptan Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulundaki etkileriyle Esad'ı korumuş aynı zamanda diplomatik çözümler içinde aracılık rolü almış, hepsinin yanında Rusya askeri varlığı ile Suriye'de boy göstermiş, gerek Suriye'deki askeri üssü ile gerek S-300 füzeleri ile batılı güçler karşısında Suriye'de Esad'dan yana pozisyon almıştır. İran ve Hizbullah ise daha çok askeri ve müdahaleci pozisyonları ile Esad'ın yanında olmuştur. İran askeri danışmanlarını Esad'a destek için Suriye'ye göndermiş ve aynı zamanda Hizbullah'ta Esad saflarında mücadele etmiştir.

Suudi Arabistan bu grupların arasında kimi zaman İslamcılarla olan problemleri yüzünden ABD-İsrail-Ürdün grubuna yaklaşmış kimi zaman ise Türkiye-Katar grubundan taraf olmuş, bunların yanında İran'ın bölgedeki aktifliğinden rahatsız olan Suudi Arabistan, İran ile güç rekabetinden dolayı da bölgeye kayıtsız kalmamıştır²⁷⁸.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, Arap baharı öncesinde mevcut olan iç dinamiklerin Arap baharıyla canlanması ve de IŞİD'in bölgede belirmesine ek olarak

²⁷⁷ A.g.e., s. 19.

²⁷⁸ Ufuk Ulutaş ve Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, "Sınırları Aşan Kriz Suriye", Seta, N:120, Mart, 2015, ss. 20-21.

Suriye'nin stratejik konumu, Suriye krizini uluslararası bir kriz haline getirmiştir. Hem bölgesel hem de uluslararası aktörlerin bölgedeki çıkar çatışmaları ve güç rekabeti, bu aktörlerin bölgesel işbirlikçi bulmalarıyla birlikte, Suriye krizini vekâlet savaşlarına sürüklemiştir.

3.3. Türk Dış Politikasında Suriye Krizi

3.3.1. Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası ve Suriye Krizi

AKP iktidarıyla beraber Türk dış politikasının eksenini değiştirmiş, ulusal güvenlikçi ve batı merkezli olan dış politika, yerini “Yeni Osmanlıcılık” ve “Stratejik Derinlik” politikalarına bırakmıştır. Bu yeni politikalar doğrultusunda Türkiye, Ortadoğu ile ilişkilerini arttırmış ve bölgesel güç olma yönünde politikalar geliştirmiştir. Türk dış politikasındaki bu değişimin fikir babası olan Ahmet Davutoğlu, Uluslararası İlişkiler profesörüdür. Davutoğlu, Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlık döneminde özel danışmanlığını üstlenmiş, 2009-2014 yılları arasında Dışişleri Bakanı olarak görev almış daha sonra da 2014-2016 yıllarında Başbakanlık yapmıştır.

Erdoğan'ın öncülüğü ve Davutoğlu'nun danışmanlığıyla Türk dış politikası, Avrupa ve Amerika arasında sıkışıp kalmaktan öte, potansiyel etki alanını genişletmeyi ve de çok fonksiyonlu dış politika üretmeyi amaçlamıştır. Davutoğlu Türkiye'nin birden fazla bölgesel kimliğe sahip olduğunu düşünmektedir, bu düşüncüyü 2001'de yayınlanan “Stratejik Derinlik” kitabında görmek mümkündür. Davutoğlu, Stratejik Derinlik doktrini ile Türkiye'nin jeopolitik konumunu Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası ile birleştirmeyi hedeflemektedir. Hem Davutoğlu'na göre hem de Tayyip Erdoğan'a göre, Osmanlı mirasının tarihsel ve kültürel yönleri ile Türkiye, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Hazar, Akdeniz, Körfez ve Karadeniz ülkesidir. Davutoğlu'na göre, Türkiye sahip olduğu bu potansiyel etkisiyle yeni bir rol kazanmaktadır ve bu rol sadece kendisi için değil bölgesel komşuları için de güvenlik ve istikrar sağlamayı amaçlamaktadır. Osmanlı mirası ile çok geniş bir tarihsel arka plana sahip olan Türkiye'nin, yine Osmanlı mirasını kullanarak dış politikada potansiyel etki alanlarını genişletmesi, Davutoğlu tarafından amaçlanmıştır. Stratejik derinlik doktrininin en önemli özelliği “Komşularla Sıfır Sorun” politikasıdır, bu politika ile eskiden soğuk olan komşularla ilişkiler iyileştirmek ve

ekonomik, güvenlik, politik alanlarda geliştirmek amacındadır, dahası bu politikaların asıl amacı Türkiye’yi çevreleyen istikrarlı bir alan oluşturma isteğidir²⁷⁹.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin tarihine baktığımız zaman iki ülke arasında ‘‘PKK Terör Örgütü’’²⁸⁰ve ‘‘Su Sorunu’’²⁸¹ gibi anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Ancak 2000 yılından sonra iki ülke arasındaki ilişkiler gelişme göstermiş, sorunların çözülmesi ve ekonomik iş birlikleri gibi adımlar gerçekleştirilmek istenmiştir²⁸². ‘‘Komşularla Sıfır Sorun Stratejisi’’ ve ‘‘Stratejik Derinlik Doktrini’’ politikalarıyla Türkiye, Suriye’ye diplomatik ve ekonomik açıdan yönelmiş²⁸³, AKP iktidarı ve Davutoğlu politikalarıyla beraber Türkiye-Suriye ilişkileri hız kazanmış ve gerek ekonomi alanında gerek güvenlik alanında Suriye krizi patlak verene kadar, Türkiye-Suriye ilişkileri olumlu olmuştur²⁸⁴.

Suriye’deyerel aktörlerin demokrasi taleplerinin Arap baharı ile bütünleşmesi, Suriye’de özgürlük taleplerini iç savaşa dönüştürmüştür. Bu iç savaş, Arap baharının başından beri Ortadoğu’ya model aktör olma hedefiyle Arap uyanışını ve demokrasi taleplerini destekleyen Türkiye’nin, Esad ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

Suriye’de yaygınlaşan gösteriler ve protestolar neticesinde Türkiye, Esad’a reformlar yapması konusunda söylemlerde bulunmuş ve bu doğrultuda Ahmet Davutoğlu ve Hakan Fidan Suriye’yi ziyaret etmiş, demokratikleşme doğrultusunda reformlar için Esad teşvik edilmek istenmiştir. Türkiye’nin Esad’ı demokratikleştirme çabaları sonuç vermemiş ve Esad rejimi şiddet kullanımına devam etmiştir. Esad’ın reform karşıtı ve şiddet yanlısı tavırlarından sonra Türkiye, Esad’a karşı tutum sergilemiş ve açıkça Esad’ı karşısına almıştır.Esad’ı karşısına alan Türkiye ilerleyen süreçte Suriye muhalefetini Esad’a alternatif görmüş ve bu doğrultuda Türkiye, Suriye muhalefetinin Türkiye topraklarında organize olmasına olanak sağlamış ve muhalefeti desteklemiştir. Türkiye, Mısır’da Müslüman Kardeşlerin zaferi ve de hem Libya hem de Tunus’ta yaşanan

²⁷⁹ Francesco D’Alema, ‘‘The Evolution of Turkey’s Syria Policy’’, Istituto Affari Internazionali, C: 17 N: 28, October, 2017, s. 3.

²⁸⁰ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2: 1980-2001*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 137.

²⁸¹ Baskın Oran(Ed.), 2001, a.g.e., s. 140.

²⁸² Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 402.

²⁸³ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 449.

²⁸⁴ Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 421-423.

muhalefet zaferlerinden yola çıkarak Suriye’de de muhalefetin kazanacağını düşünmüş ve bu düşünce Türkiye’nin Suriye politikasını şekillenmiştir²⁸⁵.

Türkiye Suriyeli muhalefeti desteklemenin yanında Esad’a karşı yaptırımlar uygulamış, Türkiye’nin hava sahasından Suriye’ye askeri malzeme taşıyan uçaklara uçuş yasağı getirmiş ve yaptırımlar şöyle devam etmiştir:

1.Suriye’de halkıyla barışık meşru bir yönetim işbaşına gelene kadar Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi mekanizmasının askıya alınması.

2. Suriye’de temel liderlik kadrosu mensubu olup, haklarında halka karşı şiddete ve hukuk dışı yöntemlere başvurduklarına dair iddialar bulunan bazı yetkililere seyahat yasağı konulması ve bu kişilerin Türkiye’deki mal varlıklarının dondurulması. Suriye rejiminin kuvvetli destekçisi konumundaki bazı işinsanlarına da benzer tedbirlerin getirilmesi.

3. Suriye ordusuna her türlü silah ve askeri malzemenin satış ve tedarikinin durdurulması.

4. Türkiye toprakları, hava sahası ve karasuları kullanılmak suretiyle üçüncü ülkelerden Suriye’ye silah ve askeri malzeme transferi yapılmasının uluslararası hukuka uygun olarak engellenmesi.

5. Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulması.

6. Suriye hükümetinin Türkiye’deki finansal mal varlıklarının dondurulması.

7. Suriye hükümeti ile kredi ilişkilerinin durdurulması.

8. Mevcut işlemler hariç Suriye Ticaret Bankası ile işlemlerin durdurulması.

9. Suriye’deki altyapı projelerinin finansmanı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alınması²⁸⁶.

Türkiye’nin bu yaptırımlarına Esadkarşılık vermiş ve Türkiye’ye yaptırımlar uygulamıştır. Türkiye’nin Suriyeli diplomatları sınır dışı etmesiyle²⁸⁷, Esad ile ilişkiler müzakereci yaklaşımdan sert yaklaşıma dönmüştür. Türkiye’nin Esad’ı karşısına alması ve Suriyeli muhalefeti desteklemesinin yanında, bölgesel ve uluslararası iş birlikleri

²⁸⁵ Atilla Sandıklı ve Ali Semin, “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, *Bilgesam*, N:52, Kasım, 2012, s. 42.

²⁸⁶ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 453.

²⁸⁷ Hasret Çomak vd.(Ed), a.g.e., s. 454.

aracılığıyla da Esad'ı sıkıştırmıştır. Esad'a baskı uygulamak isteyen Türkiye, ABD, Suudi Arabistan ve Katar'la daha sıkı ilişkiler geliştirirken, Esad ise Rusya ve İran ile işbirliğine gitmiştir. Reform yapmayı reddeden ve tek hedefi rejimini devam ettirmek olan Esad, Türkiye ile tamamen zıt kutuplara çekilmiş ve de Esad'ın 2012'de Türk uçağını düşürmesinin ardından, Türkiye'nin NATO'ya başvurması ve Patriot füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi talebi Suriye krizinin boyutunu genişletmiştir²⁸⁸.

Türk uçağının düşürülmesinin ardından Türkiye, Suriye ile olan angajman kurallarını değiştirmiş ve Türk kara ve hava sınırlarına yaklaşan Suriye'ye ait araçların hedef alınacağını duyurmuştur. Suriye topçu birliğinden Türkiye sınırına atılan top mermilerinin Akçakale'de 5 Türk vatandaşının hayatına kaybetmesine neden olması Türkiye'nin fazlasıyla cevap vermesi ile sonuçlanmış, Türkiye-Suriye sınırı güvenliksiz bir hal almıştır.

Suriye krizinin iç savaşa dönüşmesi neticesinde Suriyeliler ülkelerini terk etmeye başlamış ve Türkiye'ye sığınmışlardır. Giderek artan sığınmacı sayısı karşısında Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde güvenli bir tampon bölge kurma fikrini hem NATO'ya hem de BM'ye taşımış ancak sonuç alamamıştır²⁸⁹.

Krizin ilerleyen sürecinde Suriye'deki şiddet olaylarının artması, Türkiye'ye sığınan sığınmacı sayısının artması ve de Esad'ın PKK ile bağlantılı olan PYD/YPG örgütlerine karşı yaklaşımı, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını arttırmış ve Esad ile olan krizi derinleştirmiştir.

3.3.1.1. Türkiye'nin Ortadoğu Kimliği

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidar olmasıyla beraber Türk dış politikasında da 21. yüz yılın hareketli dönemleri yaşanmaya başlamıştır. AKP döneminin dikkat çeken yönü diğer kurulan hükümetlere göre Orta Doğu'da daha aktif bir dış politika izlemesi olmuştur. Türkiye'nin dış politikasındaki etkin rolünde Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye tanımlaması ve politikaları vardır²⁹⁰. Türkiye, AKP ile beraber Orta Doğu'da adeta bir açılım yapmış ve komşularıyla iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır. AKP iktidarının ilk

²⁸⁸ Francesco D'Alema, "The Evolution of Turkey's Syria Policy", *Istituto Affari Internazionali*, C: 17 N: 28, October, 2017, ss. 7-8.

²⁸⁹ Atilla Sandıklı ve Ali Semin, "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", *Bilgesam*, N:52, Kasım, 2012, s. 44.

²⁹⁰ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 470.

yıllarında Suriye ile var olan birtakım problemler bir kenara bırakılıp çözüme yönelik adımlar atılmıştır²⁹¹.

Türkiye Irak ilişkilerine bakıldığında terör örgütü DAESH tehlikesine karşı ortak adımlar atılmış, Türkiye Uluslararası Koalisyon güçlerinde bulunmuş ve uzun vadede Irak'ın iyileştirilmesinde rol sahibi olmak istemiştir²⁹². Türkiye İran ilişkilerine bakıldığında ekonomik olarak ilişkilerin önemsendiği ikili birliğin mekanizmalarının varlığının²⁹³ yanında karşılıklı politik ziyaretlerin²⁹⁴ mevcut olmasına ek olarak, Suriye Krizi hakkında Tahran Zirvesinde²⁹⁵buluşan Türkiye-Rusya-İran üçlüsünün bir araya gelmesi, Türkiye İran ilişkilerinin ılımlı havasını yansıtmaktadır.

Mısır'daki demokratik seçimlerden sonra askeri darbe ile yönetime el koyan Sisi'ye, Türkiye karşı tavrı almış ve demokrasiye çağrı yapmıştır²⁹⁶. Darbe sonrası Türkiye, Mısır ile ilişkilerini maslahatgüzar seviyesinde devam ettirmiştir²⁹⁷. Türkiye, Sisi'ye karşı tavrı sergileyerek demokrasi savunuculuğu²⁹⁸rolü üstlenmiştir, bu rol Türkiye'nin hem bölgesel güç olma çabaları hem de model aktör olma çabaları için önemli bir duruş olmuştur.

Ortadoğu'nun önemli sorunları arasında yer alan Filistin meselesinde, Türkiye Filistin'in Birleşmiş Milletlerde gözlemci statüsüne kazanması için evet oyu kullanmış²⁹⁹ve aynı zamanda Erdoğan, Filistin ile ilgili krizlerde uluslararası camiaya seslenmiştir³⁰⁰. Türkiye'nin Ortadoğu'da hem komşularıyla hem de komşusu olmayan Ortadoğu ülkeleri ve de Ortadoğu halkları ile ilgili bu davranışlarını değerlendirdiğimizde,

²⁹¹ Nuri Salık, "Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye Suriye İlişkilerinin Geleceği", Ortadoğu Analiz Dergisi, C:3, N: 35, 2011, s. 24.

²⁹²T.C DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹³ T.C DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, <http://www.mfa.gov.tr/iran-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹⁴ T.C DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-iran_siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹⁵ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201809071035097621-turkiye-iran-rusya-zirvesinde-bildirge-yayinlandi/> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹⁶ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/politika/201506161016030376/> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹⁷ T.C DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir_siyasi-iliskileri-.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹⁸ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201604141022153215-erdogan-misir-tesekkur/> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

²⁹⁹ BBC Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121130_palestinian_vote_analysis (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

³⁰⁰ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44179953> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).

“Bölgesel Güç” olma hedefini gözlemleyebiliriz. Türkiye’nin Arap coğrafyasındaki merkez aktör hareketleri, bölgesel güç olma politikaları ve de Arap coğrafyasında, göreceli olsa da “Rol Model” olarak kabul görmesi³⁰¹, Türkiye’nin Ortadoğu kimliğini oluşturan önemli parçalardır.

Ahmet Davutoğlu’nun Dışişleri Bakanı görevine gelmesi Türkiye’nin kimliği ve rolü üzerinde etkili olmuştur. Bizzat Ahmet Davutoğlu’nun Ortadoğu’daki Osmanlı bakiyesine vurgu yapması ve Türkiye’nin bölgeden ayrı düşünülmemeyeceği yönündeki stratejileri, Türkiye’nin Ortadoğu’da ki aktif rolünü hızlandırmıştır. Türkiye’nin “Komşularla Sıfır Problem” ve “Yeni Osmanlılık” politikaları³⁰², Orta Doğu’da Türk kimliği oluşturmada araç olmuşlardır.

AKP iktidarı ve Davutoğlu politikalarıyla beraber Türkiye, Ortadoğu’da bölgesel bir güç ve aynı zamanda Ortadoğu ülkelerine model olmak istemiş ve bu istek doğrultusunda yumuşak güç politikaları uygulamıştır³⁰³. Sonuç olarak, Davutoğlu ile başlayan Türk dış politikasında Türk kimliğinin yeniden tanımlanması ve Türkiye’nin dış politika araçlarının Osmanlı mirası ile birleştirilip, Türkiye’nin etki alanlarının genişletilmesi hedefleri, komşularla sıfır problem politikası aracılığıyla Türkiye’yi dış politikada daha aktif bir karaktere büründürmüştür. Bölgesel güç, model ülke ve arabulucu sıfatlarıyla Türkiye, Ortadoğu kimliğini inşa etmiş ve bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Aktif bir dış politika izleyen ve bölgesel hedefleri olan Türkiye’nin Suriye krizinden etkilenmesi ve bu krize taraf olması kaçınılmazdır.

Dış politika idealleri olan bir yönetim, sınırlarında yaşanan ve bir iç krizden uluslararası mesele haline gelen Suriye sorununda tabi ki rol oynamak isteyecektir. Suriye krizi bağlamında Davutoğlu politikaları Esad’ı reform yapmaya davet eden ve sorun çözücü yaklaşımlarla şekillense de Esad’ın bu reform çağrılarına cevap vermemesi ve Ankara ile ilişkileri hiçe sayarak kendi rejimi için her şeyi göze alması, Türkiye’nin reformcu yaklaşımlarını bırakmasına ve de Suriyeli muhalefeti desteklemesine neden olmuştur. Yumuşak güç politikalarıyla şekillenen Davutoğlu politikaları, Suriye’de değişen dengelerden sonra yerini, müdahaleci ve güvenlikçi politikalara bırakmıştır.

³⁰¹ Abdulgani Bozkurt, “Ortadoğu’da Değişen Hükümetlerin Mevcut Dünya Düzenine Angaje Olması: Rol Model Türkiye”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C: 4, N: 41, 2012, s.72.

³⁰² Hatice Kamalı, “Türk’ün Yüğü “Yeni Osmanlılık mı” Yeni Bir “Osmanlı Oryantalizmi” mi?”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C: 5, N: 4, 2018, s. 42.

³⁰³ Talha Köse, “Türkiye’nin Ortadoğu’da Zorlayıcı Olmayan Dış Politika Araçları”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C: 6, N: 62, 2014, s. 17.

3.3.2 Davutoğlu Sonrası Dönemde Türkiye'nin Değişen Suriye Politikaları

Davutoğlu'nun hem AKP genel başkanlığından hem de Başbakanlık görevinden istifa etmesinden sonra Türk politikasının merkez belirleyicisi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. 2016'da FETÖ terör örgütünün darbe girişimi, PKK ile yürütülen barış görüşmelerinin çökmesi, Suriye'de PYD/YPG örgütlerinin Türkiye'nin güvenliğine tehdit olabilecek girişimlerde bulunması, bütün bunların yanında bir de IŞİD'in Türkiye'yi tehdit etmesi sonucunda Türk dış politikası daha realist, güvenlikçi ve savunmacı bir politika izlemiştir.

Türkiye, Suriye krizin başlarında beraber hareket ettiği ABD ile krizin ileri aşamalarında farklı aktör tercihlerinde bulunmuş, bunun yanında bölgedeki Rusya-İran-Esad yakınlaşması, Mısır-Suudi Arabistan-Birleşik Arap Emirlikleri yakınlaşması sonucunda Türkiye kendisini yalnız hissetmiş³⁰⁴ ve Suriyeli muhaliflerin bekleneni karşılamadığını fark etmiştir.

Yalnız hisseden Türkiye dış politika tercihlerini yeniden gözden geçirmiş, artan IŞİD ve PYD/YPG örgütlerinin tehditlerini göz önünde bulundurarak, Esad'ın görevi bırakması önceliğinden vaz geçmiş, Rusya ve İran ile Suriye krizinin çözümü için görüşmeler düzenlenmesine olumlu yaklaşmıştır. Türkiye, Suriye krizinin başında farklı tarafta olduğu Rusya ve İran ile yakınlaşmış ve de Türkiye'nin Rus savunma sistemi olan S-400 sistemini satın alması gündem olmuştur³⁰⁵. Astana görüşmeleri³⁰⁶ ile de Suriye'de çözüm için görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Türkiye'nin Esad karşıtı katı tutumu yerini realist politikalara bırakmıştır. Davutoğlu sonrası dönemde Türkiye, Suriye'de aktör ve politika değişimleri göstermiştir.

Krizin başında önce Esad'ı referandum yapmaya ikna etmeye çalışan Türkiye daha sonra Esad karşıtı politikalar izlemiş ve Esad'ın görevi bırakması birinci önceliği olmuştur ancak Suriye'de değişen dengelerden sonra Türkiye, Davutoğlu'nun idealizminden sonra Suriye krizine pragmatist, gerçekçi ve güvenlikçi yaklaşmıştır. Türkiye bu aşamada kendi güvenliği için politikalar geliştirmiştir.

³⁰⁴ Francesco D'Alema, "The Evolution of Turkey's Syria Policy", *Istituto Affari Internazionali*, C: 17 N: 28, October, 2017, s. 12.

³⁰⁵ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/trend/rusya-turkiye-s-400-hava-savunma-sistemi/> (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

³⁰⁶ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38741741> (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

3.3.2.1. Suriye’de Terörist Gruplar ve Türkiye’nin Güvenlik Kaygıları

Suriye’nin ağırlıklı olarak kuzeyinde bulunan Kürtler, ülkenin nüfusunun %10’luk kısmını oluşturmaktadırlar. Kürt nüfus Suriye’nin kuzeyinde Türkiye ile sınır olan bölgelerde daha ağırlıktadır. Esad ve Suriyeli Kürtler arasındaki ilişkilerde iç savaş sonrasında bir değişim görülmüştür. İç savaş dolayısıyla birçok bölgede farklı farklı aktörlerle mücadele içinde olan Esad, Kürt bölgelerinde de zaman zaman çatışmalar yaşanmasına rağmen Esad-Kürt ilişkileri farklı bir boyuta taşınmıştır. İç savaştan önce bazı Suriyeli Kürtlere kimlik bile verilmezken iç savaştan sonra Esad, Kürtler için reformlar yapacağını, memurluklar ve vatandaşlıklar vereceğini ileri sürmüştür³⁰⁷.

Suriyeli Kürtler nüfus olarak kalabalık oldukları bölgelerde PYD çatısı altında birleşmiş ve YPG silahlı kuvvetleriyle IŞİD’e karşı mücadele etmişlerdir. Özellikle Kobani’de, PYD ve YPG’nin IŞİD’e karşı mücadelesinden³⁰⁸ sonra PYD ön plana çıkmıştır. PYD ve YPG örgütlerini terörist yapılanma olarak gören Türkiye³⁰⁹, bu grupların öne çıkmasından kaygılanmıştır. Türkiye’nin PYD ve YPG örgütlerinden rahatsızlık duymasının sebebi, Türkiye’de yıllarca terörist eylemler gerçekleştirmiş olan PKK’nın bu örgütlerle ilişkilerinin olması³¹⁰ ve Türkiye perspektifinde bu örgütlerin birbirinin eşi olduğu kabul edilmesidir³¹¹.

Türkiye’nin kuzeyinde Esad’la iyi anlaşan ve IŞİD ile mücadele ettikleri gerekçesiyle batıdan destek alan PYD-YPG örgütlerinin PKK ile ilişkilerinin olması ve hepsinin yanında Türkiye’nin kuzeyinde, Suriye sınırları içerisinde bir “Kürt Koridoru”³¹² oluşturma fikri Türkiye’nin ulusal güvenliğini ve çıkarlarını tehdit etmektedir. Realizm çerçevesinde hiçbir ülke kendisine tehlike arz eden ve geçmişte terörist saldırılar düzenleyen bir terörist örgütün kollarının, kendi ülke sınırlarında özerk bir bölge kurmasından hoşlanmayacaktır.

³⁰⁷ BBC Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110407_assad_kurds (Erişim Tarihi: 04.12.2018).

³⁰⁸ Oytun Orhan, “Suriye’de Kürt Kuşağı Mümkün mü?”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 7, N: 39, 2015, ss. 17-18.

³⁰⁹ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201509241017946544> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).

³¹⁰ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/politika/201701121026740598-erdogan-pyd-nato-yayin/> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).

³¹¹ Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-pyd-bizim-icin-pkk-ile-estir-27413370> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).

³¹² Murat Köylü, “Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı”, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD)*, N: 11, 2018, s. 80.

İç savaştan önce Kürtlerle ilgili bir yenilik ya da çalışma gündeminde olmayan Esad'ın Kürtlerle yakınlaşması, Kürtlerin PYD çatısı altında buluşup bir yandan Suriye topraklarında IŞID ile mücadele ederken diğer yandan Esad ile müzakere etmesi ve bu müzakerelerde özerk Kürt kantonundan bahsedilmesi gibi gelişmeler Türkiye'nin dikkatini çekmektedir.

2016 Fırat Kalkanı operasyonu ile Cerablus, Dabık, El-Bab gibi Suriye sınırları içerisindeki bölgelere askeri operasyon düzenleyen Türkiye, hem DEAŞ hem de dolaylı yollardan PYD'ye karşı operasyon düzenlemiştir³¹³. Daha sonra 2018 yılında Zeytin Dalı operasyonu ile Afrin'de müdahalelerde bulunan Türk Ordusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye'de yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayacağını göstermiştir³¹⁴.

Genel olarak değerlendirdiğimizde Rojava'da IŞID'e karşı mücadele eden ve ABD'nin hava desteğiyle ön plana çıkan PYD, Suriye Kürtlerinin hem siyasi hem de silahlı temsilciliğini üstlenmiştir. Bu gelişmelerin yanında zaten Suriye iç savaşı ve IŞID ile mücadele de olan Esad ise Kürtlerle mücadele yerine müzakere yolunu seçip, kendi çıkarlarını korumak istemiştir. Kürtler de bu durumda Esad'a karşı mücadele etmemiş ve bütün odağını IŞID üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Suriyeli Kürtler IŞID ile çatışma içerisindeki bölgelerde hem nüfus hem de silahlı militan olarak fazla olması ve bu bölgelere Esad'dan müdahale gelememesi Kürt kanton bölgelerinin oluşmasına zemin oluşturmuştur. Kürtlerin bu bölgeleri sahiplenmeleri ve silahlı mücadele göstermelerinin yanında, özerklik ve kanton bölge “Kürt Koridoru” gibi söylemler ise Türkiye'nin dikkatini çekmiş ve güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Şemsiye bir örgüt olan PYD-YPG-PKK üçlüsü Türkiye için terörist organizasyondur ve bu terörist grupların Türkiye'nin kuzey sınırlarında özerk bölgelere sahip olma girişiminden Türkiye rahatsız olmuştur. Bu terörist yapılar Türkiye'nin ulusal güvenliğine tehdit unsuru olduğu için Türkiye bölgedeki gelişmelere kayıtsız kalmamıştır.

Sonuç olarak Türkiye, Suriye'deki PYD/YPG örgütlerinin yönetiminde bulunan bölgelerin birbirleriyle karasal sınır olarak bağlanmalarından güvenlik kaygısı duymuş ve bu kaygılar doğrultusunda bu bölgelerin birleşmesini engellemek için harekete geçmiştir. Türkiye, Davutoğlu dönemindeki yumuşak güç ve komşularla sıfır problem politikalarını

³¹³ Fatma Taşdemir, Adem Özer, “Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu”, *Akademik Hassasiyetler – The Academic Elegance*, C: 4, N: 7, 2017, ss. 55-56-57.

³¹⁴ Murat Köylü, “Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı”, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD)*, N: 11, 2018, s. 80.

terk etmiş ve kendi güvenlik kaygıları neticesinde askeri müdahalelerde bulunmuş, güvenlikçi sert politikalar izlemiştir.

3.3.3. Suriye Krizine Farklı Bir Yaklaşım; Üçüncü Taraf Müdahale Politikası Çerçevesinde Türkiye'nin Suriye Tutumu

Üçüncü Taraf Müdahale Politikasını tanımlarken, James N. Rosenau üçüncü taraf müdahalelerini açıklarken iki önemli maddenin etkisini vurgular. İlk madde, müdahale edilen ülkenin iktidarı ile muhalefeti arasındaki güç dengesini etkileyecek şekilde hükümetin otoritesinin hedef alınmasıdır. Diğer ise alışılmamış, teamülün dışındaki konvansiyonel olanı bozan bir eylemi, bir söylemi ve pratiği içermesidir. Yani ilk madde ile hükümetin karşısında muhalefetin ciddi bir anlamda desteklenmesi ve ikinci maddede ise meşru olmayan eylemlerin müdahalede bulunan ülke tarafından desteklenme potansiyelinin mevcut olduğu durumdur. Üçüncü taraf müdahale politikalarıyla çalışmalarda bulunan Patrick M. Ragan, Rosenau'nun altını çizdiği bu iki önemli maddeyi kabul eder ve ayrıca üçüncü taraf müdahale kavramını geniş bir tabana oturtur. Böylece Ragan'ın genel kabul edilen üçüncü taraf müdahalesi, askeri veya ekonomik ambargo uygulamak, muhalefete kendi topraklarında bir araya gelme ve toplantılar gerçekleştirme ortamı sağlamak, muhalefet ile istihbarat alış verişini yapmak, iç savaş ülkesine silah sevkiyatlarını lojistik destek sağlamak gibi çok geniş kapsamlı eylemleri ve politikaları içerebilir³¹⁵. Kısaca üçüncü taraf müdahale politikaları, devletlerin müdahale etmek istedikleri ülkelere, Uluslararası Anlaşmalara aykırı gelmeyecek ve uluslararası toplumun tepkisini çekmeden, direkt olarak değil dolaylı yollardan müdahil olma politikalarıdır.

Yukarıda tanımlanan üçüncü taraf müdahale politikası çerçevesinde Türkiye'nin Suriye tutumu şu şekilde açıklanabilir. Öncelikle, James N. Rosenau'nun üçüncü taraf müdahale politikası açıklamasına göre, müdahil olunacak ülkenin muhalefetinin desteklenmesi politikası Türkiye'nin Suriye politikalarıyla karşılaştırıldığında, Türkiye'nin Suriyeli Muhalifleri desteklemesi³¹⁶ bu politikanın bir örneğini yansıtmaktadır. Türkiye'nin Esad'a Suriye'de reform ve yenilikler yapması yönündeki talepleri ve Suriye'de muhalefetin desteklenmesi, üçüncü taraf müdahale politikaları doğrultusunda Türkiye'nin adımlarıyla uyumaktadır.

³¹⁵ Ayşegül Sever, "Komşuluk, Dış Müdahale ve Türkiye-Suriye Örneği", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C: 6, N: 62, 2014, s. 14.

³¹⁶ Barış Çağlar, "Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni-Klasik Realist Bir Bakış", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C: 4, N: 47, 2012, ss. 46-47.

İkinci olarak, Patrick M. Ragan'ın üçüncü taraf müdahale politikası tanımıyla Türkiye'nin Suriye politikalarını karşılaştırdığımızda, Türkiye'nin 30 Aralık 2011 Suriye'ye yaptırım kararı açıklamasıyla beraber, Türkiye ve Suriye arasındaki Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi yapısı dondurulmuş, bazı Suriyeli yetkililere ve Esad yanlısı bazı kişilere seyahat yasağı konulmuştur. Bu yaptırım kararı ile Türkiye'nin Suriye'ye silah ve askeri malzeme satışı durdurulmuş ayrıca Türkiye üzerinden Suriye'ye askeri lojistik taşınmasına yasak getirilmiştir. Yine aynı karar gereğince Suriye Merkez Bankası ile ilişkiler durdurulmuş ve Suriye hükümetinin Türkiye'deki mal varlıklarına el koyulmuştur³¹⁷. Türkiye'nin Suriye'ye yaptırım kararının hem ekonomik hem askeri boyutu hem de Suriye'nin lojistik destek alabileceği bir yolu kapatması ve stratejik anlamıyla, Ragan'ın üçüncü taraf müdahale tanımıyla uyusmaktadır.

Türkiye, Suriyeli muhaliflerin Türkiye sınırları içerisinde örgütlenmesine yardım etmiş, Muhaliflerin Antalya Buluşması ve İstanbul Buluşması gibi Türkiye topraklarında bir araya gelmelerine izin vermiş ve Suriye Ulusal Konseyi'nin İstanbul'da kurulmasında Türkiye önemli bir rol almıştır³¹⁸. Türkiye'nin aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar Ragan'ın üçüncü taraf müdahale politika tanımıyla benzer fonksiyonlar göstermektedir. Genel olarak Üçüncü Taraf Müdahale Politikası kapsamında, Türkiye'nin Suriye yaklaşımını analiz edildiğinde, yukarıdaki eşleştirmeler ve örnekler doğrultusunda Türkiye'nin davranışları Üçüncü Taraf Müdahale Politikası tanımlarıyla eşleşmekte ve Türkiye'nin Suriye'ye müdahil olmasının başka bir boyutu yansıtılmaktadır.

3.4. Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye Krizi Yaklaşımı

3.4.1. Genel Hatlarıyla ABD'nin Ortadoğu Politikaları

ABD'nin Suriye politikasına geçmeden genel hatlarıyla ABD'nin Ortadoğu politikasını incelediğimizde, Ortadoğu'da etkin güç olarak ABD'nin bulunması, başka aktörlerin bölgedeki çıkarlarının minimize edilmesi, Ortadoğu petrolünün müttefik aktörlerin elinde olması, petrol ticaretinin Amerikan ekonomisine pozitif katkı sağlaması hedefleridir. Ayrıca bölgede ABD için özel bir yeri olan İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve de Ortadoğu yönetimlerinden ılımlı, ABD ile iyi ilişkilere sahip olan yapıların

³¹⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, DORA Basım-Yayın Dağıtım, Bursa 2014, s. 149.

³¹⁸ Nuri Salık, "Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C: 3, N: 35, 2011, ss. 28-29.

devamının sağlanması ve bunun yanında, devrimci, milliyetçi ve radikal grupların yayılmasını önleme politikalarıyla karşılaşırız³¹⁹.

Genel hatlarıyla ABD Ortadoğu politikasının yanında, ABD'nin Ortadoğu yaklaşımını etkileyen 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında şekillenen politikalarını incelediğimizde, 11 Eylül terör saldırılarından sonra ABD'li politika yapıcılar terörist eylemleri Ortadoğu ve radikal İslamcı gruplarla bağdaştırdılar ve Ortadoğu ABD için müdahale edilmeye açık bir alan olarak görülmüştür. Bush'un "Önleyici Müdahale" politikasıyla beraber ABD, Ortadoğu'da müdahaleci ve aktif bir rol alacağını sinyallerini göstermiştir ve sonrasında Irak ve Afganistan müdahaleleri ile ABD Ortadoğu'da müdahaleci ve aktif bir rol almıştır³²⁰.

Obama dönemine bakıldığında, Obama sert ve yumuşak güç unsurlarının bir arada işlendiği akıllı güç politikasını izlemiştir. Obama'nın medyaya verdiği demeçler ve sık sık vurguladığı ABD'nin İslam karşıtı olmadığı sözleri ile ABD, Obama döneminde İslam dünyasına ve Ortadoğu'ya karşı pozitif ve yumuşak politika uygulayacağı izlenimi vermiştir³²¹.

2016 yılında başkanlık mücadelesini kazanan Trump, "Let's make america great again" sloganıyla dış politikada ABD'nin inzivaya çekilebileceği yankılarını uyandırmıştır. Trump medyaya verdiği demeçlerde ABD'nin kaynaklarının başka ülkeler için kullanıldığını ancak artık ABD'nin çıkarlarının ön sırada geleceğini vurgulayarak, "Önce Amerika" sloganı ile ABD'nin izolasyonist eğilimini göstermektedir³²². Trump'ın, ABD'nin Suriye'den kontrollü bir şekilde çekileceği açıklaması³²³, bu izolasyonist politikayı hatırlatır niteliktedir. İzolasyonist eğilimlerin yanında Trump, terör örgütlerine karşı sert bir yaklaşım belirlemiştir³²⁴.

Ortadoğu'da terör eylemleriyle tanınan IŞİD için, Trump açıklamalarında ülkesinin başından beri bu örgüt karşısında kararlı bir şekilde mücadele ettiğini söylemiş ve bu

³¹⁹ Ramazan Gözen(ed), *Amerikan Dış Politikası*, Anadolu Üniversitesi, TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1577, s. 165.

³²⁰ Ramazan Gözen(ed), *Amerikan Dış Politikası*, Anadolu Üniversitesi, TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1577, ss. 188-189.

³²¹ Muhammed Asım Öncel, "ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Kamu Diplomasisi: Obama ve Trump Dönemi", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, C:1, N:1, 2018, ss. 99-100.

³²² Muhammed Asım Öncel, a.g.e., s. 101.

³²³ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46628698> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

³²⁴ The White House, "National Strategy for Counterterrorism of the United States of America", October 2018, s. 11.

örgütün zarar verdiği gruplara yardım edeceğini belirtmiştir³²⁵. Trump'ın hem izolasyonist söylemleri ve eğilimleri hem de terör karşıtı duruşunun birleşmesi sonucunda ABD'nin Ortadoğu politikasının şekilleneceği düşünülmektedir³²⁶.

3.4.2. ABD'nin Suriye Politikaları

Suriye'nin jeopolitik konumu ve özellikle Akdeniz'in Doğusunda önemli bir kıyı şeridine sahip olması bu bölgedeki gelişmeleri değerlendirirken önemli bir faktördür. Akdeniz, Ortadoğu ve Hazar enerji kaynaklarının batıya ulaştırılması açısından önemli bir rotadır ve bu rota havzasında yaşanan gelişmeler Amerika Birleşik Devletleri için kayda değer bir öneme sahiptir.

Son yıllarda Akdeniz'in Doğusunda ki doğal gaz arama çalışmaları sonuç vermiş ve bölgede doğal gaz bulunmuştur.³²⁷ Enerji yolları üzerinde önemli bir konumu olan Akdeniz bölgesinde, Avrupa'nın Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltabilecek alternatif bir kaynak bulunması, bölgenin önemini daha da arttırmıştır.

Bütün enerji politikalarının yanında Akdeniz'de bazı devletlerin askeri varlıkları da hem Akdeniz için hem ABD için önemli bir faktördür. Rusya'nın Suriye'de iki üssü bulunmakta, bunun yanında İngiltere'nin Kıbrıs'ta iki üssü ve de ABD'nin hem Girit adasının da hem de Türkiye'deki İncirlik olmak üzere iki önemli üssü vardır³²⁸. Bu şekilde askeri üslerle çevrili bir havza ABD için önemli bir konumdadır.

3.4.3. Obama'nın Suriye Politikaları

Obama göreve gelirken Afganistan ve Irak'tan dolayı İslam ülkeleri ile iyi ilişkileri olmayan ABD'nin İslam dünyası ile ilişkilerinin yumuşaması gerektiğini düşünmüştür. Bu çerçevede Irak'tan Amerikan askerinin çekilme sürecini başlatan Obama, aynı zamanda ABD'nin çıkarlarının doğrudan söz konusu olmadığı müddetçe küresel olaylarda Askeri müdahalelerden kaçınılmasını istemiştir³²⁹.

³²⁵ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/abd/201812121036585506-abd-donald-trump-isid/> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

³²⁶ Muhammed Asım Öncel, "ABD'nin Ortadoğu'ya Yönelik Kamu Diplomasisi: Obama ve Trump Dönemi", *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, C:1, N:1, 2018, s. 101.

³²⁷ CNN TÜRK, <https://www.cnntrk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor-kibrisin-cevresinde-3-5-trilyon-metrekup-dogal-gaz-var>, (Erişim Tarihi: 14.02.2019).

³²⁸ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 331.

³²⁹ Hasret Çomak, a.g.e., s. 325.

Obama seçildikten altı ay sonra Kahire üniversitesinde yaptığı konuşmasıyla “İslam Dünyası ile Yeni Başlangıç” düşüncesini dile getirmiştir³³⁰. Bu düşünce çerçevesinde Obama, önceki dönemde ABD ile İslam ülkeleri arasında yaşananlara yeni bir boyut kazandırmak ve ilişkileri düzeltmek istemektedir. Bu doğrultuda Obama yönetimi, Ortadoğu’da yaşanan gelişmelere doğrudan taraf olmak istememiş, arka planda kalmak istemiştir³³¹. Kısaca Obama İslam dünyası ile ABD’yi barıştırmak istemiştir.

2011 Mart ayında, henüz Suriye krizinin başlarında Obama Esad’ı halkına karşı reformlar yapmaya ve demokratikleşmeye yöneltmek istemiştir. Daha sonra Suriye krizinin ilerleyen aşamalarında halkına karşı şiddet kullanan Esad için istifa etmesi gerektiğini söylemiş, Esad’ın Suriye’nin geleceğinde yeri olmadığını belirtmiştir³³². Yine 2011 Ağustosunda yaptığı açıklamalarla Obama, Suriyelilerin hak ettiklerini alacaklarını ancak bunun zaman alacağını belirtmiş, Esad’ın sivillere karşı tutumunu eski geleneklerden kalma ve yanlış olduğunu söylemiştir³³³.

2012 yılına geldiğimizde Obama, Suriye’de Esad’ın sivillere karşı kimyasal silah kullanılmasının kendileri için kırmızı çizgi olduğunu belirtmiştir³³⁴. Suriye’ye doğrudan müdahale etmek istemeyen Obama, Uluslararası Örgütlerin desteğiyle Esad’a yönelik baskı kurmak istemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Suriye Tasarısını ABD desteklerken Çin ve Rusyadesteklememiş böylece bu tasarı konseyden geçmemiştir³³⁵. 2013 yılında Esad’ın sivillere karşı kimyasal silah kullandığı tespit edilince, ABD’nin Suriye’ye askeri müdahalesi söz konusu olmuş ancak Rusya, Esad’ın elindeki tüm kimyasal silahların Suriye dışına taşınacağını temin ederek Obama yönetimini ile Esad’ın arasına girmiştir³³⁶. Ağustos 2013’ten sonra Rusya’nın teminatına rağmen Esad sivillere

³³⁰ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*, September, 2018, s. 3.

³³¹ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*, September, 2018, s. 4.

³³² Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 328.

³³³ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*, September, 2018, ss. 4-5.

³³⁴ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 328.

³³⁵ Milliyet Haber, <http://www.milliyet.com.tr/suriye-tasarısına-rusya-ve-cin-den-veto/dunya/haberdetay/04.02.2012/1498199/default.htm> (Erişim Tarihi: 19.02.2019).

³³⁶ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 329.

karşı üç kere daha kimyasal silah kullanmış ve bunlar karşısında reaksiyon göstermeyen Obama yönetimi eleştirilmiştir³³⁷.

2014 yılına gelindiğinde Irak ve Suriye’de varlığı artan ve dünya çapında yankı bulan IŞİD terör örgütü, Suriye iç savaşına damga vurmuş ve savaşın boyutunu genişletmiştir. IŞİD ve El-Kaide bağlantılı grupların bölgede varlığının artmasından sonra, ABD yönetimi Amerikan askerlerinin ve personellerinin minimum riski ile bu örgütlerin yenilmesi gerektiğini düşünmüştür³³⁸. Ortaya çıkan IŞİD problemiyle beraber ABD rotasını IŞİD’e çevirmiş ve bu hamle ile Esad yönetimi rahatlamıştır.

Obama IŞİD’e karşı tek başına hareket etmek istememiş ve aynı zamanda İslam ülkeleri karşısında saldırgan görünmemek için doğrudan askeri müdahalede bulunmaktan kaçınmıştır. Bu politika akabinde ABD, Türkiye’deki İncirlik üssünden IŞİD hedeflerine hava operasyonları düzenlemeye başlamıştır. ABD, hava operasyonları için ayrıca bir koalisyon oluşturmuş ve bu koalisyona öncülük ederek hem Irak hem de Suriye’deki IŞİD hedeflerine operasyonlar düzenlemiştir³³⁹. Bu hava operasyonlarının yanında Obama yönetimi bölge de IŞİD ile çatışan PYD/YPG örgütlerine istihbarat bilgisi ve lojistik destek sağlamıştır³⁴⁰. Ayrıca ABD bu bölgede Esad karşıtı Suriyeli savaşçıları IŞİD’e karşı eğit donat projesi ile değerlendirmek istemiş ancak bu proje başarısız olmuştur.

2015 yılında Rusya, IŞİD ile mücadele amacıyla Suriye’ye askeri varlığı ile gelmiş ve Esad rejimiyle iş birliği yapmaya başlamıştır. Rusya’nın Suriye krizine aktif yaklaşımı ABD’ye karşı Esad’ın elini güçlendirmiş, Rusya’nın Suriye hava sahası kontrol sistemiyle birlikte ABD, istediği gibi Suriye hava sahasında uçuşlar gerçekleştirememiştir³⁴¹. Rusya’nın krize taraf olması ABD’nin Suriye’deki özgürlüğünü kısıtlamıştır.

Suriye’de iç Savaşın bitmesi, barış ve refah ortamının sağlanması için Uluslararası Organizasyonlarca, Birleşmiş Milletler ve Suriye krizinde rol alan aktörler arasında barış

³³⁷ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*, September, 2018, s. 6.

³³⁸ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*, September, 2018, s. 7.

³³⁹ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37858815> (Erişim Tarihi: 21.02.2019).

³⁴⁰ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 329.

³⁴¹ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*, September, 2018, s. 8.

anlaşması için görüşmeler yapılmıştır. Ancak gerçekleştirilen Cenevre, Astana ve Soçi Görüşmeleri sonuç vermemiş ve ortak bir anlaşmaya varılamamıştır³⁴².

ABD yapılan barış görüşmelerinin bir kaçında doğrudan yer almış bazılarına da temsilci göndermiştir. Obama yönetimi 2014 yılında gerçekleştirilen 2'nci Cenevre Görüşmelerinde Suriye'de kalıcı bir barış ortamı oluşması için Esad'ın yönetimden çekilmesini gerektiğini bildirmiş buna karşı Rusya, Esad olmadan bir çözüm olmayacağını ileri sürmüştü ve görüşmelerden sonuç alınamamıştır³⁴³.

Sonuçsuz ve derinleşen Suriye krizi ortamında, Amerika Birleşik Devletleri 2014 yılından beri IŞİD ile mücadele için yaklaşık olarak günde 13 milyon dolar harcamıştır³⁴⁴. Devam eden Amerikan harcamalarına rağmen, Esad'ın Suriye'nin batısında varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmesi ve de IŞİD'in bölgede varlığının devam etmesi sonucunda ABD, Suriye politikasında değişikliğe gitmiştir. Suriye krizinin başlarında Esad'a yer vermeyen bir geçiş dönemi isteyen ABD, daha sonra Esad'ın mevcut olma konusu tartışılabilir bir politika izlemiştir³⁴⁵.

Genel olarak Obama dönemine baktığımızda, 2010 yılında Obama Doktrini olarak ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi ilan edilmiştir. Obama doktrini olarak değerlendirilen bu doktrinde Obama, uluslararası iş birliklerinin çoğalması gerektiğini ve Amerikan karşıtı ülkelerin liderleriyle görüşmeler gerçekleştirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Uluslararası Örgütlerin önemine değinen Obama'nın, dış politika yaklaşımı müttefiklerle iyi ilişkiler kurma olarak yorumlanmıştır³⁴⁶. Obama sorun çözme ve iletişim odaklı dış politikasının etkisiyle İran ve Küba sorunlarına öncelik vermiş, bunun neticesinde Suriye krizinin ilk yıllarında krize gereken önemi vermemiş ve arka planda kalmıştır³⁴⁷. Bunun yanında İran

³⁴² Can Demir, Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekâlet Savaşı, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018, s. 84.

³⁴³ Can Demir, Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekâlet Savaşı, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018, s. 86.

³⁴⁴ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, "US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning", Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East, September, 2018, s. 10.

³⁴⁵ BBC Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151216_abd_rusya_suriye_uzlasi (Erişim Tarihi: 21.02.2019).

³⁴⁶ İrem Bilensoy, "Bush ve Obama Dönemlerinin Terörizm Üzerinden Karşılaştırılması", *Lectio Socialis*, C:2, N:1, 2018, ss. 66-67.

³⁴⁷ Hasret Çomak vd.(Ed), Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 325.

ile ilişkileri iyileştirme politikası İran'ı rahatlatmış ve Esad tarafında yer alan İran, Esad'a olan desteğiyle Suriye krizine etki eden aktörlerden biri haline gelmiştir³⁴⁸.

Dış politikada pragmatist bir yol izleyen Obama için Suriye'de yaşananlar ABD için diğer olaylara kıyasla daha düşük fayda konumunda olduğu için ve de Obama'nın ABD'yi Ortadoğu'da çıkmaz bir yola sokmama isteğinden dolayı, Obama Suriye konusunda isteksiz görünmüş ve bu isteksizlik Rusya ve İran gibi bölge devletlerine fırsat doğurmuştur³⁴⁹. Aynı zamanda Obama'nın bu isteksizliği, Esad'a karşı olan aktörlerin organize edilmemesine yol açarken, bölgedeki aşırıların güçlenmesine ortam oluşturmuştur³⁵⁰.

Obama hem İslam dünyasındaki Amerikan karşıtlığını körüklememek hem de kendi dış politika yönelimi olarak uluslararası sorunlara askeri müdahalede bulunmasından yana olmamıştır. Obama'nın bu tutumu Suriye'de ABD'yi müttefik arayışlarına yöneltmiş ve bu doğrultuda PYD/YPG örgütleri ile ABD arasındaki ilişki başlamıştır. ABD'nin bu örgütlerle ilişkisi Suriye'de devkâlet savaşlarına yol açmıştır³⁵¹. ABD'nin PYD/YPG örgütlerine verdiği destek daha sonra Türk-Amerikan ilişkileri için çıkmaz bir hal alacaktır.

Sonuç olarak Obama dönemini değerlendirdiğimizde, seçildikten sonra İslam dünyası ile ılımlı politikalar izleyen ABD, bizzat askeri müdahalelerden kaçınmış, Uluslararası Örgütler ve aktörler aracılığıyla, arka plandan olaylara taraf olmayı tercih etmiştir. Suriye krizinin başlarında isteksiz davranan Obama, krizin derinleşeceğini ve dünya çapında bir sorun haline geleceğini hesaplayamamıştır. IŞİD'in Suriye'deki eylemleri, Obama yönetimini tamamen IŞİD'e yöneltmiş ve bu durumda Esad geri planda kalmıştır.

ABD, IŞİD'e karşı Uluslararası Koalisyon kurarak hava operasyonlarının gerçekleşmesine öncülük etmiştir. IŞİD'e karşı savaştıkları gerekçesiyle PYD/YPG örgütlerine önemli derecede çeşitli destekler sağlayan Obama, hem müttefiki Türkiye ile bir çıkmaza girmiş hem de Esad'ın karşısına silah donanımı bakımından ciddi kapasiteye

³⁴⁸ Hasret Çomak vd.(Ed), a.g.e. s. 326.

³⁴⁹ Hasret Çomak vd.(Ed), Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, ss. 326-327.

³⁵⁰ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, "US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning", Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East, September, 2018, s. 1.

³⁵¹ Hasret Çomak vd.(Ed), Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Beta Basım A.Ş., İstanbul 2016, s. 326.

sahip bir aktör çıkarmıştır. Suriye için yapılan barış görüşmelerinin sonuç vermemesi, ateşkes sağlanamaması ve bir kontrol mekanizmasının olmaması, Suriye krizine belirsizlik getirmiştir. Suriye krizinin ABD için artan maliyeti ve belirsizlik ortamı Obama'yı Suriye politikasını değiştirmeye yöneltmiştir. Suriye krizinin başlarında Esad'ın istifa etmesi gerektiğini savunan ve Suriye'nin geleceğinde Esad'ın olmadığını düşünen Obama, IŞİD'in bölgede baş göstermesiyle Esad'ı ikinci plana almıştır. Suriye'de değişen dengeler ve aktör hareketleriyle, Obama'nın Esad konusundaki öncelikleri değişmiş ve Esad'ın görevi bırakması konusunda ısrarlarından vazgeçmiş gibi bir izlenim bırakmıştır.

3.4.4. Donald Trump'ın Suriye Politikaları

2016 ABD başkanlık yarışını kazanan Donald Trump, bu yarış boyunca seçim slogan ve vaatlerinden dolayı çok konuşulmuştur³⁵². Trump, önce Amerika ve Amerika'yı yeniden harika yapalım sloganlarıyla ve de sık sık dile getirdiği iç problemler dolayısıyla, ABD'nin iç sorunlarına daha çok önem vereceği yönünde algı oluşmuştur. Ancak Trump, dünya çapındaki konularla da konuşulan bir aktör olmuştur.

20 Ocak 2017 tarihi ile Amerikan başkanlığını Obama'dan devralan Trump, 2017 Aralık ayında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisine imza atmıştır³⁵³. Trump, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi ile bir yol haritası çizmiş, kendi izlenimlerinden ve geleceğe yönelik hedeflerinden bahsetmiştir. Ulusal Güvenlik Stratejisinin giriş kısmında Trump'ın açıklamalarına bakıldığı zaman, ABD'nin Trump'a göre hak etmediği bir konumda olması ve Trump ile beraber yeniden dünya lideri pozisyonuna kavuşacağını belirtmiştir. Aynı açıklamalarda Trump, radikal terörist grupların çoğaldığını, uluslararası örgütlerin ve uluslararası aktörlerin görevlerini yeterince yerine getirmediğini belirtmiş, bunların yanında ellerinde nükleer silah bulunduran ve nükleer çalışmalarını arttıran, zorba rejim olarak tanımladığı yönetimlerin güçlenmesine de dikkat çekmiştir.

Trump, göreve geldiğinden sonraki dönem için Kuzey Kore'ye karşı Uluslararası Aktörleri bir araya getirdiğinden ve İran ile mücadele ettiklerinden bahsetmiş, Ortadoğu'da teröristlere karşı her türlü mücadele için bölge devletleri ve aktörleriyle işbirliği gerçekleştirdiklerini bildirmiş ve Irak-Suriye bölgelerinde IŞİD ile olan mücadelelerini sonuna kadar devam ettireceklerini söylemiştir.

³⁵² BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37917540>, (Erişim Tarihi: 24.02.2019).

³⁵³ Orhan Göktepe, "Trump'ın Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Küresel Bazda Ortaya Çıkabilecek Yeni Riskler", *Lectio Socialis*, C:3 N:1, 2019, s. 59.

Ulusal Güvenlik Stratejisinde ABD için, içeride güvenli, zengin ve özgür, dışarıda ise güçlü, kendisinden emin ve lider bir Amerika hedeflerinden bahsedilmektedir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için uluslararası ilişkilerde güç ve mücadele prensibiyle işleyen “Realizm” ilkelerinin uygulanacağı belirtilmiştir³⁵⁴. Reel politik ilkeler çerçevesinde, ABD’nin Trump başkanlığında dünya liderliği rolü hedeflemesi ve bu hedefler doğrultusunda gerek sert gerek yumuşak bütün güç unsurlarının kullanılması öngörülmektedir. Dış politika genelinde Realist yaklaşım gösteren Trump ve yönetimi, Ortadoğu politikalarında da aktif bir karakter sergilemiştir. Ulusal Güvenlik Stratejisi kapsamında Ortadoğu için önemli bir başlık atılmış ve buradaki çıkarların hayati değerde olduğu vurgulanmıştır.

Ortadoğu, küresel enerji merkezi olarak kaynaklar bakımından son derece ciddi bir öneme sahiptir ve ABD burada kendisine düşman herhangi bir güç istememekle beraber, cihatçı teröristlerin de bu bölgeden beslenmesini istememiş, bu politikalarını açık bir şekilde Ulusal Güvenlik Stratejisinde belirtmiştir. Ulusal Güvenlik Stratejisi kapsamında ABD’nin Ortadoğu politikaları, bölgedeki iş birliklerinin arttırılacağı ve yeni iş birlikleri yapılacağı, böylece Ortadoğu’da güvenlik ve istikrar sağlanabileceği yönünde olmuştur. Aynı zamanda Suriye için, barışçıl bir yöntem ile Suriyeli savaş mağdurlarının yurtlarına yeniden yerleşmelerine ve güven içerisinde hayatlarına devam etmelerine yardım edileceği belirtilmiştir. Yine Ulusal Güvenlik Stratejisinde belirtilenlere göre, İran’ın nükleer gücünü arttırması ABD ve uluslararası ortaklarıyla beraber dengeleneceği belirtilmiş, İsrail ve Filistin konusunda barış ortamını kolaylaştırma girişimleri ve bölgedeki ABD müttefiklerinin hem ekonomik olarak hem de terörist saldırılara karşı korunacağı belirtilmiş, bu doğrultuda Amerikan askerinin bölgede kalacağı bildirilmiştir.

5 Ekim 2018 tarihinde Trump’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, ABD’nin “yeni terörle mücadele” stratejisini açıklamıştır. Bu stratejiye göre İran, ABD için uluslararası terörizmin merkezi olarak belirtilmiştir³⁵⁵. Obama’nın aksine İran’ı hedef alan Trump ve yönetimi, İran’ın bölgedeki etkisini azaltmak istemiştir.

Ortadoğu’da Trump, Suudi Arabistan ve İsrail ile ilişkilerini geliştirirken İran ile tam tersi durum yaşanmıştır³⁵⁶. Trump, 2015’te imzalanan İran’ın nükleer silah

³⁵⁴ Orhan Göktepe, a.g.e., s. 64.

³⁵⁵ Orhan Göktepe, “Trump’ın Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Küresel Bazda Ortaya Çıkabilecek Yeni Riskler”, *Lectio Socialis*, C:3 N:1, 2019, s. 72.

³⁵⁶ Lisa Watanabe, “Trump’s Middle East Policy”, *ETCzürich*, N:233, October, 2018, s. 1.

programından çekilmiş ve İran'a karşı politik reform göstermemiştir. Trump'ın Ulusal Güvenlik Stratejisinde sık sık İran adı geçmiş ve İran, hem bölgedeki hegamon olma çabaları hem de Hizbullah gibi terörist radikal grupları desteklediği gerekçeleriyle, Trump yönetimi tarafından hedef alınmıştır. Trump aynı zamanda İran'a karşı Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile iş birliği yapmak istemiş ve Ortadoğu Stratejik ittifakı oluşturulmak istenmiştir.

Ortadoğu'da bir başka önemli aktör olan İsrail ile Trump ilişkileri, Trump'ın İran politikalarından dolayı olumlu olmuş ve bunun yanında Trump'ın Amerikan elçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması da iyi giden İsrail-Trump ilişkilerine örnek olmuştur. Ortadoğu politikaları kapsamında Trump ve Türkiye arasındaki ilişki ele alındığında, hem Trump'ın hem de Erdoğan'ın güçlü karakterleri bulunmaktadır ve bu yüzden ikili ilişkilerde gerilimlerin yaşandığı zamanlar olmuştur. 15 Temmuz 2016 FETÖ terör örgütünün Türkiye'de darbe yapmaya kalkışması olayında Türkiye, ABD'den beklediği desteği görememiştir. Bunun yanında Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini geliştirmesi ve Rus silahlarını satın almasından kaynaklanan soğuk esintiler mevcuttur. Türkiye'nin Suriye kuzeyinde Amerikan işbirliğindeki Kürtlere operasyon düzenlemesi, Ortadoğu'da ABD-Türkiye ilişkilerinin gergin dönemleri olmuştur³⁵⁷.

Offshore Balancing stratejisi, devletlerin bir bölgede kendi güçlerini ve çıkarlarını gözetmek için yerel bir vekil bularak, müttefiklerin korunup düşmanların dışlandığı bir stratejidir. Bu strateji kapsamında Trump'ın Suriye'deki yerel aktörlerden PYD/YPG örgütleriyle işbirliği ve hatta bu örgütlerin ABD'nin bölgedeki vekili durumuna gelmesi örnek verilebilir. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Trump ile iyi ilişkileri mevcuttur. Bölgede bir başka aktör olan Katar ile Amerikan ilişkilerinin kötüleşmesi ve bu kötü gidişata diğer bölge ülkeleri olan Mısır ve Bahreyn'in de katılması, Katar'ı terörizmin kaynağı ve destekçisi olarak değerlendiren Trump'ın, bölgesel aktörler arasında hem düşman hem de işbirlikçi bulma politikaları çerçevesinde değerlendirebiliriz³⁵⁸.

Trump, hem uluslararası meselelerde hem dış politikasında hem de Ortadoğu politikalarında aktif bir pozisyon izlemiş, müdahaleci olmuş ve kararları uluslararası aktörleri etkilemiştir. Genel olarak Trump'ın Ortadoğu politikalarına bakıldığında, Enerji

³⁵⁷ Lisa Watanabe, "Trump's Middle East Policy", *ETCZürich*, N:233, October, 2018, s. 3.

³⁵⁸ Juan Cole, "The Cost of Trumpism in U.S. Policy toward the Middle East", *Aljazeera Centre For Studies*, April, 2018, ss. 4-5.

Kaynaklarının Stratejik Önemi, Nükleer Güce Sahip Aktörler, Uluslararası İşbirlikleri ve Terörizmle Mücadele başlıklarını görebiliriz. Bunun yanında İran'a karşı alınan sert tavırlar ve sıkı politikalar da öne çıkmaktadır. Trump'ın, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile işbirliği de önemlidir, bu iş birlikleri neticesinde Trump'ın Şiiilere karşı Sünnileri tercih ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, Trump, 2016 yılında Wall Street Journal gazetesine verdiği demeçte, Suriye konusunda herkesten farklı düşündüğünü ve Esad'ı devirmek yerine IŞİD'e odaklanıp bu terör örgütünün sonunu getirmenin gerektiğini belirtmiştir³⁵⁹.

Obama dönemi başlarında Esad'ın düşünülmediği bir Suriye geleceği varken, hem Obama'nın son dönemlerinde hem de Trump döneminde, Esad'dan sonra Suriye'nin nasıl şekilleneceği, yönetime kimlerin gelebileceği gibi sorulardan sonra, ABD Esad'ın gitmesi konusunda ısrarcı olmamıştır. Trump ve danışmanları IŞİD'i yok etme konusunda aynı fikirde olmuş ancak Trump, ABD'ye ekonomik yükümlülüklerinden dolayı hem bölgede işbirlikçisi Kürtlere yapılan yardımları durdurmayı hem de askeri varlığını geri çekmeyi düşünmüştür. Ancak bu düşünce gerçekleşmemiş, IŞİD'in bölgede gücünü geri kazanma ihtimalinden dolayı, hem ABD'nin askeri varlığı hem de Kürtlerle işbirliği devam etmiştir³⁶⁰.

IŞİD konusunda Obama ile aynı doğrultuda devam eden Trump, IŞİD'e karşı düzenlenen hava saldırılarının devam etmesini istemiş ve de bölgede PYD/YPG örgütleri ile iş birliğine devam ederek IŞİD odaklı adımlar atmıştır³⁶¹.

ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey, Esad'ın gitmesinin ABD'nin işi olmadığını belirtmiş ancak Esad'ın sivillere karşı kimyasal silah kullanması durumunda Esad'ı uyarmıştır³⁶². Nisan 2017'de Esad'ın İdlib kentinde kimyasal silah kullanmasına Trump sessiz kalmamış ve kimyasal silah kullanılmasının kırmızı çizgi olduğunu tekrar hatırlatmış, Esad'a karşı tavır almıştır³⁶³. Trump'ın Obama'ya en büyük eleştirilerinden biri olan nükleer silah kullanılmasına karşı sert durmama konusunda Trump, Obama gibi

³⁵⁹ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/abd/201611131025781433-trump-esad-suriye-isid-le-mucadele/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁶⁰ Robert Ford, "What is Trump's Real Policy in Syria?", *Aljazeera Centre For Studies*, May, 2018, s. 5.

³⁶¹ Gregory Aftandilian, "A Security Role for the United States in a Post-ISIS Syria?", *Strategic Studies Institute*, September, 2018, s. 8.

³⁶² Jack Thompson, "Trump's Middle East Policy", *CSS Analyses in Security Policy*, N: 233, October, 2018, s. 4.

³⁶³ NTV Haber, <https://www.ntv.com.tr/dunya/donald-trumpsuriye-ve-esad-rejimine-tavrim-cok-degisti,tKgqiOjAR0KsP581sss55w> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

davranmamış ve Suriye'yi vurmuştur. Esad'ın İdlib kentinde kimyasal silah kullanmasının üzerinden henüz birkaç gün geçmişken, ABD Akdeniz'deki destroyerlerinden gönderdiği füzelerle 7 Nisan 2017 tarihinde Esad'a ait olan Şayrat hava Üssünü vurmuş, Trump bu saldırı için ABD'nin güvenliği açısından gerekliydi açıklaması yapmış ve Esad için diktatör demiştir³⁶⁴.

Obama'nın aksine askeri hamleler yapan Trump ayrıca Suriye'nin kuzeydoğusundaki askeri varlığını yarı-kalıcı olarak devam ettirerek İran'ı da kontrol etme amacı gütmektedir. Trump'ın İran endişeleri, Esad'ın doğrudan İran'dan askeri, finansal ve politik destek sağlamasından ve de İran'ın başta Suriye, Irak, Yemen olmak üzere bölgesel etkisinden kaynaklanmaktadır³⁶⁵. Yani, ABD'nin Suriye'nin doğusunda asker bulundurması, sadece IŞİD ile çatışma ve Kürtleri korumak için değil aynı zamanda İran'ı kontrol etmek ve İran'ın Akdeniz'e ulaşmasını, etki alanını genişletmesini engellemek gibi hedefler de içermektedir³⁶⁶. Ayrıca İran, hem İsrail'in güvenliği konusunda önemli bir aktör hem de Şii milisler üzerindeki etkisiyle, Suudi Arabistan için önemli bir aktördür. İran bu karakteristik kimliği nedeniyle, ABD'nin Ortadoğu politikalarında önemli bir konuma sahiptir.

ABD'nin Suriye'deki en etkili işbirlikçilerinden biri olan PYD/YPG grupları aynı zamanda diğer bir ABD müttefiki olan Türkiye için terörist organizasyon olarak tanındığından dolayı, Suriyeli Kürt grupların durumu Türkiye ile Trump yönetimi arasında tartışmalı bir pozisyondadır³⁶⁷. ABD, PKK'yı terörist yapı olarak tanımasına rağmen PYD ve YPG'yi bu etiketle bağdaştırmamakta ve Suriye'de birlikte hareket etmektedir³⁶⁸.

Obama döneminde olduğu gibi Trump döneminde de ABD'nin PYD/YPG örgütlerine silah desteği olmuştur. Mayıs 2017'de Trump PYD/YPG örgütlerine yapılacak silah yardımını onaylamıştır³⁶⁹. PYD/YPG konusunda Türkiye daha önce Obama

³⁶⁴ Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/dunya/abd-suriyeyi-vurdu-2639654> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁶⁵ Robert Barron ve Joe Barnes, "Trump Policy in the Middle East: Syria", *Baker Institute*, March, 2018, s. 3.

³⁶⁶ Robert Ford, "What is Trump's Real Policy in Syria?", *Aljazeera Centre For Studies*, May, 2018, ss. 7-8.

³⁶⁷ Robert Barron ve Joe Barnes, "Trump Policy in the Middle East: Syria", *Baker Institute*, March, 2018, s. 4.

³⁶⁸ Gregory Aftandilian, "A Security Role for the United States in a Post-ISIS Syria?", *Strategic Studies Institute*, September, 2018, s. 9.

³⁶⁹ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39865038> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

döneminde güvenlik kaygılarını dile getirmiş ancak bir gelişme yaşanmamıştır. Trump döneminde Türkiye'nin güvenlik kaygıları yeniden söz konusu olmuş ve Trump, PYD'ye yapılacak olan yardımların kesileceğini Cumhurbaşkanı Erdoğan'a bildirmesine rağmen, Kasım 2017 tarihinde yeniden bu örgütlere silah göndermiştir³⁷⁰. Trump değişen söylem ve eylemleriyle belirsiz bir duruş sergilemiştir.

Trump'ın Suriyeli Kürtleri desteklemesi ve bu Kürtlerin Türkiye tarafından terörist olarak görülmesi iki ülke arasında gerilim yaratmış, Erdoğan bu konu için “Arkadan Vurulma” olarak bahsetmiş ve PYD/YPG için Türkiye'nin güney sınırında teröristlerin yeri olmadığını ifade etmiştir³⁷¹. Ayrıca Türkiye Fırat Kalkanı operasyonu ile 2016'da oluşturulmak istenen Kürt koridorunu bölmek amaçlı politikalar izlemiştir.

ABD, Türkiye'nin Suriye'deki askeri eylemlerini şüpheyle karşılamış, Kürtlerin IŞİD ile mücadele etmesine rağmen, Türkiye'nin bu Kürt gruplara karşı Afrin'de olduğu gibi askeri operasyonlar düzenlenmesi, Amerikan hükümetinin Türkiye'yi kısıtlamak istemesi sonucunu doğurmuştur. Trump ve yönetiminin Suriyeli Kürtlerin arkasında durmasının sebebi IŞİD odaklı olsa da Kürtlerin kontrol ettikleri noktalarda petrol kaynaklarının bulunması ve bu kaynakların stratejik önemde ABD'nin Suriyeli Kürtler politikası kapsamındadır. ABD, Suriyeli Kürtler için de-facto koruyucu bir hal almış ve de IŞİD ile mücadelede en önemli grup olarak Kürtler değerlendirilmiştir, Kürtler tarafından ise ABD, Türkiye'ye karşı bir kalkan olarak görülmüştür³⁷².

Kasım 2017'de Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Zirvesi düzenlenmiş ve zirve sonunda Trump ile Putin Suriye konusunda ortak açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamalara göre, her iki ülke de IŞİD'i bitirme konusunda kararlılığını bildirmiş, iki ülke lideri ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 sayılı karara uygun olarak Suriye'nin egemenliği, bağımsızlığı, birliği, toprak bütünlüğü ve laik niteliğine bağlılığı teyit etmiştir³⁷³. Trump'ın bölgede etkili bir aktör olan Putin ile Suriye'nin bütünlüğü şeklinde

³⁷⁰ Takvim, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/11/28/abd-pydye-yine-silah-gonderdi> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁷¹ Robert Barron ve Joe Barnes, “Trump Policy in the Middle East: Syria”, *Baker Institute*, March, 2018, s. 4.

³⁷² Gregory Aftandilian, “A Security Role for the United States in a Post-ISIS Syria?”, *Strategic Studies Institute*, September, 2018, s. 12.

³⁷³ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201711111030958387-putin-trump-suriye-aciklama/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

demeçler vermesine rağmen, bölgedeki en yoğun işbirlikçisi Kürtler, Esad rejiminden bağımsızlık istemektedir³⁷⁴. Buradaki çelişki de bir belirsizlik oluşturmaktadır.

2017'nin sonunda Rusya ile Suriye konusunda verilen demeçlere rağmen, Trump Nisan 2018'de Esad'ın Suriye'nin Doğu Guta Duma bölgesine kimyasal saldırı düzenlediği iddiasına karşı kayıtsız kalmayacağını belirtmiş ve bunun yanında, Rusya'yı da kimyasal silahların Suriye dışına taşınması konusunda, sözünde durmadığı yönünde eleştirmiştir³⁷⁵. Doğu Guta'da gerçekleştirildiği iddia edilen bu kimyasal saldırı sonrası ABD, İngiltere ve Fransa'nın da katılımlarıyla Suriye'yi, 14 Nisan 2018 tarihinde bir kere daha vurmuştur. Trump, bu saldırının amacının kimyasal silahların yaygınlaşmasını engellemek olduğunu bildirmiştir³⁷⁶.

2018 sonuna geldiğimizde Trump'ın Suriye'den çekilme kararı büyük yankı uyandırmıştır. “Başkanlık süreci boyunca Suriye'de bulunmamızın tek nedeni olan IŞİD'i yendik ve şimdi askerlerimiz için eve dönme zamanı” şeklinde açıklamaları bulunan Trump, IŞİD'e karşı zafer ilan etmiş ve çekileceğini duyurmuştur³⁷⁷. Çekilme için net bir tarih verilme de çekilme duyurusu Trump'ın bölgesel işbirlikçileri olan PYD/YPG örgütlerinde panik uyandırmıştır. Ayrıca Trump'ın bölgeden Amerikan askerini çekmesi, İran ve Rusya'nın bölgede daha rahat hareket edebileceği kaygıları barındırdığından dolayı belirsiz bir durumdur. Diğer yandan Türkiye için ise Trump, “Erdoğan IŞİD'ten geriye kalanları temizleyeceğini söyledi, Erdoğan bunu yapabilecek biri” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur³⁷⁸. Ocak 2019 kabine toplantısından sonra açıklamalarda bulunan Trump, Suriye'den çekilseler bile Kürtleri korumak istediğini belirtmiş ve Kürtler için bölgede ABD'nin verdiği F-18 silahlarıyla iyi işler çıkardıklarından bahsetmiştir³⁷⁹.

Türk medyasında çıkan Fırat'ın Doğusuna Operasyon yapılacak mı haberlerinden sonra Trump, twitter üzerinden Türkiye'yi tehdit etmiş ve Türkiye için “Suriye'de Kürtleri

³⁷⁴ Othman Ali, “Donald Trump'ın Ortadoğu Politikası ve Kürtler”, *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, N: 55, Aralık, 2016, s. 9.

³⁷⁵ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43697466> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁷⁶ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43763637> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁷⁷ NTV Haber, <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-askeri-suriyeden-cekiliyor,ztvKvEnA0ku8w6yHnNtlhA> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁷⁸ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46669324> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁷⁹ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/abd/201901021036906765-abd-donald-trump-kurtleri-korumak-istiyoruz/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

vurursa Türkiye'yi ekonomik yıkıma uğratarız'' şeklinde açıklama yapmıştır³⁸⁰. Aynı zamanda Kürtlerin de Türkiye'yi tahrik etmemesi gerektiğini bildirmiştir. Trump'ın bu açıklamalarından sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Trump telefon görüşmesi gerçekleştirmiş ve bu görüşmenin sonunda iki ülkenin de dış işleri bakanlığı açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalara göre gerçekleştirilen telefon görüşmesinde, Suriye'nin kuzeyinde terörden arınmış güvenli bölge oluşturulması, Suriye'nin toprak bütünlüğü ve ikili ilişkiler gibi ortak çalışma konularının ele alındığını bildirmişlerdir³⁸¹.

Suriye genelinde ABD'nin politikalarını incelediğimizde, küresel bir tehdit olan IŞİD'i hem Suriye hem Irak'ta yenilgiye uğratmak ve de IŞİD ile mücadele kapsamında desteklenen PYD/YPG örgütlerinin Suriye'nin kuzeyinde özerk bir bölgeye sahip olmasına olanak sağlamaktır. ABD, İran'ın hem Suriye hem de bölgedeki hareketlerini kısıtlarken bunun yanında Rusya'nın da Ortadoğu'daki manevra alanlarını dengelemek ve Suriye'nin gelecekte federatif bir yapıya geçmesini sağlama hedefindedir diyebiliriz³⁸². Hem kendi çıkarlarını koruyup hem başka aktörlerin hareketlerini kontrol etmek isteyen ABD, bölgenin hegemon gücü olmak istemektedir.

Sonuç olarak Trump ve yönetimi Suriye'de IŞİD üzerine odaklanıp, IŞİD'i yendiklerini duyurarak galibiyetlerini ilan etmişlerdir. Esad yönetimi için ise Trump, Esad'ı devirmek gibi bir amaçları olmadığını belirtmiş, kırmızıçizgi olarak belirlediği nükleer silah kullanma konusunda sert durmuş ve Esad'ı kimyasal silah kullanmasından dolayı vurmuştur. Obama'nın sahada asker istememe politikalarıyla karşılaştığımızda Trump, hem IŞİD karşıtı operasyonlar için hem bölgedeki işbirlikçisi Kürtler için hem de İran'ın hareketlerini dengelemek için Suriye'de askeri varlığını güçlendirmiştir.

Trump her ne kadar IŞİD odaklı görünse de İran üzerine de odaklanmış ve Obama'nın İran için attığı olumlu yaklaşımların yerini Trump'ın İran karşıtı politikaları almıştır. Rusya'nın da bölgedeki aktif politikasından rahatsız olan Trump, Ortadoğu'daki etkinliğini, İran ve Rusya'nın kabiliyet alanının genişlemesini engellemek için arttırmıştır.

³⁸⁰ BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46859171> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁸¹ Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201901141037093242-erdogan-trump/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

³⁸² Ali Semin, "ABD'nin Suriye'den Çekilmesi, İsrail'in Etkisi ve Türkiye'nin Sınır Güvenliği", *BİLGESAM Analiz/ Ortadoğu*, N: 1394, 2018, s. 2.

Trump, IŞİD'e karşı en etkili işbirlikçi olarak Suriyeli Kürtleri görmüş ve bu Kürt gruplara hem sahada hem de Uluslararası alanda destek vermiştir. Trump ve Kürt gruplar arasındaki ilişkiler Türkiye'yi rahatsız etmiş ve Türkiye ile ABD arasında gerginliklere neden olmuştur. Hem Türkiye hem de ABD tarafından terörist olarak tanınan PKK'nın, bağlantılı örgütleri olan PYD/YPG örgütlerinin Suriye'de otorite boşluğundan ve iç savaştan faydalanarak Türkiye sınırında özerk bölge oluşturma amaçları, Türkiye için güvenlik meselesi olsa da ABD bu örgütlere büyük destek vermiştir.

Türkiye'nin Suriye sınırlarında güvenli bölge kurulması konusunda Trump ve Erdoğan arasında geçen görüşmelerin sonuçları ileriki zamanlarda şekillenecektir. IŞİD'in yenildiğini belirterek Suriye'den Amerikan askerini çekeceğini duyuran Trump, aynı zamanda bölgedeki Kürtlerin çıkarlarını ve güvenliklerini gözetmektedir, hem Kürtleri gözetken hem de bölgedeki diğer aktörlerin faaliyetlerini kısıtlamak isteyen Trump'ın, Suriye'de askeri varlığını devam ettirip ettirmeyeceği ve de bölgenin nasıl bir durum alacağı zamanla şekillenecektir.

3.5. Stratejik Ortaklıktan Yol Ayrımına mı?

Türk-Amerikan ilişkilerini geniş çaplı değerlendirdiğimizde ilk etkileşimlerin Osmanlı döneminde yaşandığını görmek mümkündür. Osmanlı'nın son dönemlerinde ABD, Osmanlı topraklarındaki kilise ve Hristiyanlar üzerinde egemen olmayı hedeflemiştir³⁸³. Osmanlı ile bazı ticari atılımlar yapılmış ancak o dönemin beklenen sonuçlarını vermemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Amerikan ilişkileri yoğunluk göstermiş, ilerleyen süreçte Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyeliği, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi ve yine Türkiye'nin NATO üyeliği 1950'den günümüze Türk-Amerikan ilişkilerinin yoğun trafiğinin miladı olmuştur.

Türkiye tarafından, ABD'nin bölgesel ortaklığı ve işbirliği değerli görülmüştür. Soğuk Savaş döneminde Türkiye, ABD için önemli bir işbirlikçi olmuş ve Türk-Amerikan ilişkileri ortak düşman politikası üzerinden devam etmiştir. Sovyetlerin Türk topraklarında ve de boğazlarda hak iddia etmesi karşısında ABD, Türkiye için önemli bir aktör olmuş ve Sovyetlere karşı Türkiye'den taraf olmuştur³⁸⁴. ABD, Türkiye'nin stratejik konumu

³⁸³ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığa, Türkiye ABD İlişkileri*, Timaş, İstanbul, 2012, s. 29.

³⁸⁴ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, ss. 525-526.

dolayısıyla, Türkiye ile işbirliğinin önemini farkına varmıştır. Geçmişten günümüze şekillenen Türk-Amerikan ilişkileri, Türkiye'nin stratejik konumu çerçevesinde şekillenmiştir diyebiliriz. 1950'li yıllarda başlayan yoğun ilişkiler, ABD'nin Türkiye'ye hem ekonomik hem de askeri yardımları ile (borç, kredi, hibe şeklinde) devam etmiştir.

Türkiye ile ABD arasında stratejik ortaklık ve iyi ilişkilerin yanında krizlerde olmuştur. Jüpiter Füzeleri ve Küba Krizi, U-2 Casus Uçak Krizi, Johnson Mektubu, Haşhaş sorunu, Irak'ın işgali ve Türk Askerinin kafasına çuval geçirme olayları geçmişte kalan krizlere örnektir. Günümüzde ise Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen sorunların başında Suriye krizi gelmektedir. Suriye'de yaşananlar, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir kriz doğurmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerini stratejik ortaklık olarak değerlendirmemize rağmen bu ikilinin ilişki tarihinde karşılıklı güvensizlik ve de krizler zaman zaman görülmüştür.

Obama döneminin başlamasıyla beraber, Obama'nın İslam dünyasına ve Ortadoğu'ya yönelik politikalarında, Türkiye'nin durumu diğer dönemlere göre daha farklı bir hâl almıştır. Obama'nın hedefi, Afganistan ve Irak müdahalelerinden sonra İslam dünyasında yükselen Amerikan karşıtlığını azaltmak ve de terörü askeri müdahale ile değil yumuşak güç kullanarak engellemek olmuştur³⁸⁵. Askeri müdahalelerden kaçınarak Müslümanların güvenini kazanmayı hedefleyen Obama, İslam dünyasında ve de Ortadoğu'da bir model aktör belirlemek ve bu aktör aracılığıyla bu toplumlar ile iyi ilişkiler kurmak, demokratik bir açılım gerçekleştirmek istemiştir.

Obama, hem demokratik hem de ekonomik açılımlar yapan Türkiye'yi model olarak belirlemiş ve bu nedenle ilk dış gezisi Türkiye'ye olmuştur. Böylece Türk-Amerikan ilişkileri Obama döneminde model ortaklık çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye'nin aynı zamanda Müslümanlar ve Ortadoğu'daki potansiyel etki kapasitesi de göz önüne alınmıştır. Obama bu süreçte Türkiye'nin bölgesel politikalarını ve Avrupa Birliği üyelik sürecini desteklemiştir. Türkiye'den Ortadoğu toplumlarına bir demokratik örnek olması ve ABD ile aralarında köprü kurması beklenmiştir.

Obama dönemiyle iyi bir çizgi yakalayan Türk-Amerikan ilişkileri, İsrail ile Mavi Marmara olayı, İran'a yaptırımlara Türkiye'nin olumsuz oy kullanması ve de Mısır'da yaşananlara Türkiye ile ABD'nin farklı tutumları gibi durumlar, tarafların bölgedeki

³⁸⁵ İrem Bilensoy, "Bush ve Obama Dönemlerinin Terörizm Üzerinden Karşılaştırılması", *Lectio Socialis*, C:2, N:1, 2018, ss. 64-65.

gelişmelere ve aktörlere farklı yaklaşımlarının göstergeleri olmuştur. Farklı yaklaşımlar ve aktör tercihleri Suriye kriziyle beraber etkisini göstermiş ve ilişkilerde değişiklikler meydana gelmiştir. Krizin başında hem ABD hem de Türkiye Esad'ın görevinden ayrılması gerektiğini belirtip ortak düşünceler içerisindeyken krizin ileri aşamalarında görüş farklılıkları doğmuştur.

Türkiye'nin Suriyeli muhaliflerden taraf olması, ABD'nin ise Türkiye'nin terörist örgüt olarak kabul ettiği PYD/YPG örgütleriyle işbirliği yapması, ilişkilerde yeni bir kriz yaratmıştır. Obama, IŞİD'e yapılacak bir operasyon için, Türkiye'den Kürtlerin Fırat nehrinin doğusuna geçişine izin vermesini istemiş ve de Kürtlerin daha sonra batıya döneceklerini temin etmiş, ancak bu sözünde durmamıştır. Bunun yanında Obama'nın, Esad'ın kimyasal silah kullanmasının ABD'nin kırmızıçizgisi olduğunu belirtmesine rağmen Esad'ın bu kırmızıçizgiyi ihlal etmesine sessiz kalması, Türk-Amerikan ilişkilerini zedelemiştir. Türkiye'nin Esad karşıtı politikalarına devam etmesine karşın, ABD'nin ilerleyen süreçte Esad'a karşı kayıtsız kalması, ikili ilişkilerde güven sorununu ortaya çıkarmış ve Suriye'de bu iki aktörün önceliklerinin değişmesi kriz haline gelmiştir.

Obama döneminde Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen sadece Suriye krizi olmamış, Obama'nın Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a bakış açısı da etkilemiştir. 2013 Gezi olaylarından sonra Beyaz Saray, Türkiye'yi yükselen otoriter bir rejim olarak değerlendirmiştir. Daha önce Obama'nın model ortak olarak tanımladığı stratejik işbirlikçisi Türkiye, daha sonra anti-demokratik olarak değerlendirilmiştir³⁸⁶. Obama bu yaklaşımından sonra Türkiye'nin, Ortadoğumodel pozisyonunu, bölgesel hareketlerini ve Avrupa Birliği üyelik sürecini desteklemeyi bırakmış ve Türk-Amerikan ilişkileri model ortalıktan bozulup işlevsiz ve tatminsiz bir hal almıştır.

Obama döneminin final krizi 15 Temmuz FETÖ terör örgütünün darbe girişimi olmuştur. Türkiye'de darbe yapmak isteyen bu terör örgütünün lideri Fetullah Gülen'in ABD'de yaşaması ve daha önce yapılan 1980 darbesinin ABD tarafından desteklenmiş olduğu teorileriyle, hem halkta hem de bazı yöneticilerde, ABD'nin bu darbe teşebbüsünden haberdar olduğu şüphesini uyandırmıştır.

Obama, Türkiye'yi bu teşebbüsün ardında kendilerinin olmadığına inandırmak için birçok telefon görüşmesi gerçekleştirmiş ve Ağustos 2016'da Joe Biden ile General Joseph

³⁸⁶ Aslı Aydın Taşbaş ve Kemal Kirişçi, "The United States and Turkey; Friends, Enemies, or Only Interests", *Brookings Turkey Project Policy Paper*, No:12, April, 2017, s. 2.

Dunfor'ı Türkiye'ye ziyarete yollamıştır. Obama'nın tüm bu ikna çabalarına rağmen medyada ve halkta Amerikan karşıtlığı artmıştır. Daha sonra bu konuda Türkiye ile Obama yönetimi arasında terörist Fetullah Gülen'in Türkiye'ye iade edilmesi gündeme gelmiş ancak Türkiye, Obama yönetiminden istediğini elde edememiştir.

Model ortaklık ile başlayan Obama dönemi, birden çok krizle karşılaşmış ve bu krizler neticesinde Türk-Amerikan ilişkileri yıpranmıştır. Karşılıklı güvensizliğin arttığı Türk-Amerikan ilişkilerinin yanında, Türkiye'nin Rusya ile işbirliğini arttırması ve İran ile yakınlaşması, Türk-Amerikan ilişkilerinde ayrılığın işaretleri olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulduğu Obama döneminden sonra, Trump ile yeni bir hava yakalayacağı düşünülmüştür. Başkan Erdoğan'ın 15 Temmuz sürecindeki duruşunu öven Trump'ın seçilmesi, Ankara'da olumlu bir hava yaratmıştır. Erdoğan Trump'ın rakibi Clinton'u terörist Fetullah Gülen destekçisi olarak suçlamış, Başbakan Binali Yıldırım ise Trump'ın terörizm ile mücadelesinin Türk-Amerikan ilişkilerini yeniden başlatacağını söylemiştir. Bunların yanında Trump'ın o dönemki Ulusal Güvenlik Danışmanı Michael T. Flynn, Türkiye'nin hem IŞİD ile mücadele için hem de Ortadoğu için önemli bir aktör olduğunu belirtmiştir. Bu ilk olumlu izlenimlere rağmen Türkiye, Trump döneminde de terörist Fetullah Gülen'in iadesi için girişimlerde bulunmuş ancak sonuç alamamıştır.

Trump ile Erdoğan arasında 7 Şubat 2017 tarihinde uzun bir telefon görüşmesi gerçekleşmiş ve bu görüşme ikili ilişkilere olumlu yaklaşılması ve Suriye Kürtleri hakkında olmuştur. Bu görüşme Obama döneminin sonundaki ayrılık sinyallerinin ardından sıcak temaslar olarak değerlendirilebilir ancak, Trump yönetiminin de Obama gibi Kürt yanlısı olması, Türk-Amerikan ilişkilerini Trump döneminde de zorlayacaktır.

Türkiye, Suriye politikasını değiştirmiş, daha realist ve savunmacı bir politika izlemiştir. Türkiye değişen bu politikasıyla beraber, PYD/YPG terör örgütlerinin Türkiye sınırında bağımsız bir bölge oluşturmasını tehdit olarak görmüş ve bunun karşısında harekete geçmiştir. Trump ise bu örgütleri ABD'nin en etkili işbirlikçisi olarak tanımış ve sahada lojistik olarak, uluslararası alanda ise politik olarak desteklemiştir. Türkiye'nin güvenlik kaygılarını Trump görmezden gelmiş ve yine Trump, Türkiye'nin bu örgütlere düzenlediği operasyonlardan rahatsızlık duymuştur.

ABD perspektifinden bakıldığında ise NATO üyesi olan Türkiye'nin Rusya ile çok yakınlaşması, Rus silahlarını satın almak istemesi ve Trump'ın düşman ilan ettiği İran ile ilişkilerinin iyileşmesi, ABD için düşündürücü olmuştur. Muhafazakâr politikalar izleyen Trump ile Türkiye arasında gerginlikler kaçınılmaz olarak görülmektedir. Trump döneminde Türkiye ve ABD arasında yaşanan gerginlikler ve krizlerin başında, Türkiye'nin her fırsatta terörist olarak belirttiği PYD/YPG örgütlerinin Trump tarafından ısrarla desteklenmesi gelmektedir. Türkiye'de tutuklu bulunan Rahip Brunson'un meselesi de iki ülke arasında krize neden olmuştur. Türkiye'ye satışına onay çıkmayan F-35 Amerikan uçakları ve Türkiye'den ABD'ye giden mallara ekstradan vergi uygulanması da ikili ilişkileri etkileyen kriz durumlarından. Son olarak, Türkiye'nin Suriye'de PYD/YPG örgütlerini vurması durumunda, Trump'ın Türkiye'yi ekonomik olarak mahvederiz tehdidi³⁸⁷ gerginlik yaratmıştır.

Arap Baharının Suriye'ye sızması, devrim çabalarının iç savaşa dönüşmesiyle bu iç savaş uluslararası bir kriz halini almıştır. Suriye'de uluslararası kriz sürerken Irak ve Suriye'de eylemler gerçekleştiren terör örgütü IŞİD, bütün dünyayı tehdit eder hale gelmiştir. Hem uluslararası bir kriz olan Suriye hem de uluslararası terörist tehdit olan IŞİD, bölgesel aktör olan Türkiye ve uluslararası aktör olan ABD'yi etkilemiş ve ayrıca bu iki aktörün birbirleriyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Küresel tehdit olan IŞİD'e karşı ABD, Suriye'de Kürt gruplarla işbirliği yaparak uluslararası alanda ise Koalisyon Güçlerine öncülük ederek hava saldırıları ile IŞİD'e karşı mücadele etmiştir. Türkiye, ABD'nin IŞİD ile olan mücadelesine hem hava kuvvetleriyle hem de kara operasyonları ile destek vermiş ancak bu iki etkili aktör arasındaki temel problem Türkiye'nin terörist olarak kabul ettiği PYD/YPG örgütleri olmuştur.

PKK'yı terörist olarak kabul eden ABD, şemsiye örgüt PKK'nın kolları olan PYD/YPG örgütlerini terörist olarak görmemektedir. ABD özellikle 2014 Rojava olaylarından sonra bu örgütlere desteklerini arttırmıştır. PYD ve YPG örgütleri, Türkiye'nin güney sınırlarında Suriye'nin ise kuzeyinde, kontrol altında bulundurdukları bölgeleri birleştirerek, Kürt Koridoru adıyla Akdeniz'e açılan bir Kürt bölgesi oluşturulmak istemektedir. Türkiye, terörist olarak kabul ettiği örgütlerin Türkiye sınırlarında toprak kazanmasına ve güçlenmesine müsaade etmek istememektedir ki bu

³⁸⁷ Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/dunya/trump-teroristlere-sahip-cikti-20-millik-guvenli-bolge-olusturun-3430920> (Erişim Tarihi: 20.03.2019).

örgütlerin hedeflerini engellemek için Suriye'nin kuzeyine askeri müdahaleler gerçekleştirmiştir. ABD bu müdahalelerden rahatsız olmuş ve final olarak Türkiye'yi ekonomik yaptırımlarla tehdit etmiştir. 2014-2019 Yılları arasında Türk-Amerikan ilişkileri birden fazla kriz yaşamış bu krizlerin bazıları sonuçlansa da büyük bir kriz olan Suriye krizi devam etmektedir.

Genel olarak 2012-2019 Türk-Amerikan ilişkilerine bakıldığında, Obama'nın model ortaklık dönemiyle Türk-Amerikan ilişkileri büyük beklentiler içerisine girmiş ancak Suriye krizi ve Obama'nın değişen Türkiye perspektifi ile Türk-Amerikan ilişkileri beklentileri karşılayamamıştır. Trump ile yeni bir dönem ve yeni ilişkiler beklentileri yükselse de, Trump'ın da Obama gibi Türkiye'nin terörist ve tehdit olarak gördüğü grupları desteklemesi, Türk-Amerikan ilişkilerinin Suriye çıkmazı haline gelmiştir.

Sonuç olarak, yıllardır süregelen ve “Stratejik Ortaklık” olarak adlandırılan Türk-Amerikan ilişkileri, Suriye'deki farklı aktör tercihleri sebebiyle yol ayrımına gelmiştir. İki aktöründe realist-güvenlikçi politikalar izlemesi bu yol ayrımında etkili olmuştur. Suriye krizinin ilk zamanlarında, stratejik ortaklık politikası çalışmış ve hem Türkiye hem de ABD, Esad'ın görevi bırakması gerektiğini savunmuştur. Zamanla ABD'nin Esad'a karşı kayıtsız kalması ve Trump'ın da “Esad ile ilgilenmiyoruz Suriye'de IŞİD odaklıyız” açıklamaları, bu stratejik ortaklıkta problemler olduğunu göstermektedir.

Esad konusundaki görüş ayrılıklarının yanında, Suriyeli Kürtlerin durumu da stratejik ortaklık için soru işareti ve belirsizlik ifade etmektedir. Türkiye, Suriye'de Suriyeli Muhalifleri desteklerken ABD ise Kürtleri desteklemiş ve Kürtler, Suriye'de ABD'nin vekili haline gelmiştir. Türkiye her fırsatta ABD'ye bu Kürt gruplardan dolayı güvenlik kaygılarını belirtmiş ancak ABD, ortağının güvenlik kaygılarına kayıtsız kalarak bu grupları desteklemeye devam etmiştir. ABD'nin, Türkiye'nin kaygılarını göz ardı etmesi ve de Türkiye'nin bu örgütlere operasyon düzenlemesinden rahatsız olması da stratejik ortaklık politikalarını olumsuz etkilemiştir.

Ortağından beklediği desteği göremeyen Türkiye'nin zamanla, Rusya ve İran ile yakınlaşması aynı zamanda bu iki aktörün de ABD karşıtı olması, Türk-Amerikan stratejik ortaklığında ayrılığı işaret etmiştir. Türkiye ve ABD'nin farklı aktör tercihleri stratejik ortaklık politikasına zarar vermiştir.

Bütün bu kriz ve gerginliklere rağmen, Türkiye Ortadoğu'da kaybedilecek bir aktör değildir. Başkan Erdoğan'ı halen Ortadoğu'da ve Sünni Müslümanlar üzerinde etkili bir lider olarak görülmektedir. Stratejik ortaklık politikası zarar görse de Türk-Amerikan ilişkilerinde ayrılıklar olsa da, Türkiye'nin hem uluslararası pozisyonu hem de NATO üyeliğinden dolayı, Türkiye ve ABD'yi tam anlamda iki zıt kutup olarak değerlendiremeyiz. Tarih boyunca ikili ilişkilerde krizler olmuş ve yeniden ilişkiler kurulmuştur. Suriye krizi döneminde ilişkilerin yeniden kurulacağına işaretleri olarak, Trump ile Erdoğan arasında geçen 14 Ocak 2019 tarihli telefon görüşmesi esas alınabilir. Trump ve Erdoğan'ın, Suriye'nin Kuzeyinde güvenli bölge kurulması konusundaki ortak düşünceleri ve birlikte çalışma isteği, stratejik ortaklık politikası zarar görse de bu iki aktörün ilişkilerinin devam edeceğine işaretleri olmuştur.

3.6. Suriye Krizi Ekseninde Türk-Amerikan Güven İlişkilerinin Bayesian Realizm ile Analizi

Türk-Amerikan ilişkilerinin Suriye krizini analiz ederken, tezin birinci bölümünde yer alan Bayesian realizmin iki temel yaklaşımını kullanacağım, 1- Karar vericilerin diğer devletler hakkındaki rasyonel inançları, 2- İşbirliği sürecinde devletlerin gerçek niyetlerinin anlaşılması.

Bir üst başlıkta yer verildiği gibi Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihi zaman zaman iyi ilişkiler içerse de ilişkilerde kopma ve negatif süreçler de bulunmaktadır. Genel olarak Suriye krizine odaklandığımız zaman, işbirliğinin farklı aktör tercihleri ve farklı politikalar ile bozulduğunu ancak tamamen kopmadığını görebiliriz.

Obama'nın ABD başkanlık görevine gelmesi, İslam ülkelerine yönelik iyi ilişkiler kurma süreci ile Türkiye'nin, Ortadoğu ülkeleri için model aktör olarak belirlenmesi ve stratejik ortaklık gibi işbirliği durumları aktörler arasındaki mevcut güveni gösterir. Bu işbirliği ortamının sağladığı güven, Türkiye'nin İran'a yönelik uygulanması beklenen yaptırımlara olumsuz oy kullanması, Türkiye ve İsrail ilişkilerinin Mavi Marmara olayı ile kötüleşmesi ve Mısır'da seçilmiş hükümete darbe yapanların ABD tarafından meşru görülürken Türkiye tarafından protesto edilmesi gibi farklı tercihler ile değişmiştir. Bu olaylar hem Amerikan hem de Türk karar vericiler tarafından, birbirlerinin tutum ve davranışlarının yeniden yorumlanmasına neden olmuş, bu bağlamda ikili ilişkilerde güven ve işbirliği ortamından sonra güvensizlik tohumları baş göstermiştir.

Suriye odaklı güven ve güvensizlik ilişkilerine bakıldığında ilk olarak, Suriye krizinin başlangıcında her iki aktör de Esad'ın istifa etmesi konusunda hemfikir konumda olmuşlardır. Ortak karar ve tercihler, hem genel kabul gören güven tanımına göre hem de Bayesian teoriye göre işbirliği ve güven ortamının oluşmasını sağlar. Esad'ın istifasında hemfikir olan iki aktör daha sonra Suriye krizinin boyut değiştirmesiyle farklı yönelimler göstermişlerdir.

ABD'nin Esad'ın istifası konusunda ısrarından vazgeçmesi, bu konuda ısrarcı olan ortağı Türkiye'de haklı güvensizlik oluşturmuştur. ABD'nin Türkiye'den, Suriyeli Kürtlerin Fırat nehrinin doğusuna geçmesi için izin istemesi ve bu izinden sonra geri döneceklerini temin etmesi ancak bu geri dönüşün gerçekleşmemesi, yine ABD'nin kimyasal silahlar konusunda kırmızıçizgisinin aşılmasına rağmen Esad'a tepki göstermemesi, işbirlikçisi Türkiye'de soru işaretleri uyandırmıştır. Türkiye'nin işbirliğinin sömürülmesi ve ABD'nin temin ettiği eylemleri gerçekleştirmemesi genel olarak kabul gören güvensizlik kavramlarınca, işbirliğinin istismar edilmesi ve güvensizlik olarak yorumlanabilir. Ayrıca Bayesian teoriye göre işbirliği süreci devletlerin niyetlerinin analiz edilmesi için önemli bir süreçtir, Türk-Amerikan işbirliği süreci Suriye krizinin ilk yıllarında başarılı olsa da krizin boyut atlaması nedeniyle, aktörlerin tercihleri farklılık göstermiş ve güvensizlik durumu ortaya çıkmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin temel krizlerinden biri Suriye krizi ve bu kriz içerisinde Kürt meselesidir. Suriye krizi, Suriye'de birbirinden farklı uluslararası aktörlerin rol almasına neden olan bir uluslararası kriz haline gelmiş, bu kriz ve çok boyutlu aktörler arasında iki ortak olan Türkiye ve ABD aktör tercihleri ile farklı kutuplarda yer almışlardır. Türkiye'nin Suriyeli muhalifleri desteklemiş ABD ise Suriyeli Kürtleri desteklemiştir. Burada güvensizlik ortamını yaratan durum, Türkiye'de faaliyet gösteren PKK terör örgütünün kolları olan PYD/YPG örgütlerinin, Suriyeli Kürtlerden oluşması ve Türkiye'nin ortağı olan ABD'nin bu örgütleri desteklemesidir. Bayesian realizm çerçevesinde yorumladığımızda, sadece Suriye Krizinin başlangıcında değil, uzun zamandır ikili ilişkiler içerisinde olan Türkiye ve ABD, NATO ve BM gibi uluslararası örgütler de dâhil olmak üzere göreceli bir işbirliğine sahiptir. Bu işbirliği süreci uzun bir süreçtir ancak Suriye'deki durum doğrudan Türkiye'nin güvenliğini tehdit ettiği için, Türk karar vericilerin rasyonel inançları ve değerlendirmeleri sonucunda, Türkiye'nin güvenliğini doğrudan veya dolaylı tehdit eden PYD/YPG örgütlerinin ABD tarafından

desteklenmesi, iyi gerekçeli güvensizlik ortamını oluşturmaktadır. Ayrıca genel olarak kabul gören güvensizlik tanımına göre iki aktörün işbirliği sürecinde, ABD'nin işbirlikçisi Türkiye'nin güvenlik kaygılarını hiçe sayarak hareket etmesi, işbirliğinin istismarı ve sömürülmesi anlamına gelmekte ve de güvensizlik oluşturmaktadır.

Obama döneminde yaşanan farklı aktör ve politika tercihleri sonrasında güvensizlik havasına bürünen Türk-Amerikan ilişkileri, Obama'dan sonra Trump ile yine güvensiz olarak devam etmiştir. Türkiye'nin güvenlik kaygılarını hiçe sayan ABD, Türkiye'nin terörist olarak kabul ettiği PYD/YPG örgütlerine destek vermeye devam etmiştir. Trump'ın bu örgütlere desteğini devam ettirmesinin yanında, Türkiye'yi bu örgütlere karşı operasyon yapmaması konusunda uyarması ve de ekonomik yaptırımlarla tehdit etmesi, bu güvensizliğin en büyük örneğidir.

Trump'ın Türkiye'yi ekonomik yaptırımlar ile tehdit etmesinin arkasından Trump ve Erdoğan telefon görüşmesi gerçekleştirmiş, bu görüşmeden sonra basına iki ülke arasındaki işbirliğinin artacağı ve Suriye'de güvenli bölge oluşturmak istendiği mesajları verilmiştir. Bayesian teori, işbirliği sürecinin devletlerin niyetlerini analiz etmede en etkili süreç olarak görmekte ancak kesin olarak bilinemeyeceğini de vurgulamaktadır, bundan dolayı yeni süreçte güvenli bölge kurulur mu veya işbirliği ikili ilişkilerde güvenin yeniden sağlanmasına yol açar mı gibi sorular uzun vadede cevap bulacaktır. Ancak Trump Amerikasının bu sert çıkışları, hem Bayesian teori hem de genel olarak kabul gören güven teorilerine göre, açık bir şekilde saldırgan ve ilişkileri sömürmeye odaklı olarak yorumlanabilir, bu koşullarda güven oluşması düşünülemez.

Türkiye, ABD'nin işbirliğini sömüren ve güvensizlik veren politikalarından sonra, Suriye politikasını değiştirmiştir. Değişen Türk politikası Rusya ve İran ile yakınlaşmayı amaçlamış ve Esad konusunda eskisi kadar ısrarcı bir izlenim çizmemiştir. Bu doğrultuda Rusya ve İran ile yakınlaşan Türkiye, Amerikan karar vericilerin Türkiye'yi yeniden yorumlamasına neden olmuştur. Bayesian teori, devletlerin davranışlarının karar vericilerin rasyonel inançları ile şekillendiğini ve de yeni gelen bilgilere göre yeniden bu inançların şekillendiğini savunur. Bu doğrultuda, Türkiye'yi NATO'dan müttefik gören ABD'nin, bu işbirlikçisinin ABD'nin rakip ve tehdit olarak gördüğü Rusya ve İran ile yakınlaşmasını yeniden yorumlaması, aynı zamanda ABD tarafında Türkiye'ye duyulan güveni azaltacak ve iyi gerekçeli güvensizlik ortamı doğacaktır.

Suriye krizinin dışında, 2013 Gezi olaylarından sonra Obama ve ABD'nin Türkiye hakkındaki düşüncelerinin değişmesi ve 15 Temmuz 2016 Fetö darbe girişimi sonrası, iki ülkenin de karar vericilerinin birbirleri hakkındaki inanç ve düşünceleri değişmiştir. Yeni bilgi doğrultusunda yeni politikalar ve sınıflandırmalar yapıldığını ileri süren Bayesian teoriye göre, iki ülke arasında yaşanan bu olaylar ve inançların değişmesi, ilerleyen süreçte güven ve güvensizlik ilişkilerini etkileyecektir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, Türk perspektifi, ABD'nin işbirliği sürecinde tek taraflı davrandığını ve Türkiye'nin işbirliğini sömürdüğü düşüncesindedir. Türkiye'nin güvenlik kaygısı olan PYD/YPG konularında ortağından istediği desteği görmemesi, Türk karar alıcılarda ABD'ye karşı güvensizlik durumunu ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu güvensizlik Türkiye'yi bölgede başka aktörler ile işbirliği yapmaya yöneltmiştir. Amerikan perspektifi ise Türkiye'nin ABD'nin rakipleri ile işbirliği yapmasından kaynaklanan güvensizlik konusuna vurgu yapmakta ve Suriyeli Kürtler konusunda ısrar etmektedir.

Sonuç olarak Suriye krizinde, hem Türkiye hem ABD taraflarınca, işbirliği sürecinin analiz edilmesi, bu devletlerin niyetlerini açığa çıkarmış, birbirlerinin niyetleri konusunda inançları değişen karar alıcılar, ilişkilerde güvensizlik ortamını ve işbirliğinin sömürülmesini fark etmişlerdir. Böylece bu iki aktör de farklı politikalar izleyerek yeniden uluslararası sistem içerisindeki yerlerini almışlardır.

SONUÇ

Özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra popülerliği artan Uluslararası İlişkiler, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemleri ile tırmanışa geçmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplini, dünyayı ve çevremizi anlamamıza ve bu kapsamda diğer devletlerle ilişkiler kurma konusunda siyasi karar alıcılara yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda uluslararası sistem içerisinde çok boyutlu olan ilişkiler, savaş, çatışma, rekabet çerçevesinde güvensizliğe dayanırken, aynı zamanda ortak çıkarlar çerçevesinde işbirliği ve girişimlerle güvene de dayanabilmektedir. Bu çelişki uluslararası ilişkilerde güven-güvensizliği doğurmaktadır.

Genel olarak anarşik uluslararası sistem içerisinde devletler diğer devletlerin niyetlerini tam olarak bilememektedir. Kimi devletler ilişki ve işbirliği sürecinde diğer tarafı sömürmek ve hatta hegemon güç olmak isteyebilirken, kimi devletler ise sadece hayatta kalma arzusu ile işbirliği yapmak istemektedir.

Hem anarşi düzeninin getirdiği belirsizlik, hem de ilişki süreci boyunca devletlerin niyetlerinin tam olarak bilinmemesi, uluslararası ilişkiler disiplini için çalışma konusu olmuş ve devletlerin güvenilirliğini analiz etmeyi amaçlayan teoriler üretilmiştir. Bu çalışma Bayesian realizmle Türkiye-ABD arasında güven-güvensizlik ilişkilerini incelemiş, örnek olarak Suriye krizini analiz etmiştir.

Bayesian realizm güven-güvensizlik sürecini, devletlerin birbirleri ile olan etkileşim sürecinde karar vericilerin diğer devletleri rasyonel olarak tanımlamasından sonra, geliştirdiği politikalar ekseninde şekillenen politikalar olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre A devletinin B devletini güvenilir ya da güvenilmez olarak değerlendirmesi, karar vericilerin ve politika yapıcıların B devleti hakkında olan rasyonel değerlendirmeleri sonucunda oluşan inanç ile şekillenmektedir.

Teorik temelli güven-güvensizlik çalışmaları devletlerin kesin olarak amaçlarını, niyetlerini bilmemize yardımcı olmasa da, göreceli olarak bu devletlerin karakterleri ve hareketleri hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur. Yani Uluslararası İlişkiler

teorilerinden faydalanarak, devletlerin güvenilir veya güvenilirmez olduğu konusunda göreceli olsa da, bu konuda karar verebilir ve değerlendirme yapabiliriz.

Türkiye ve ABD, iki farklı kıtanın iki etkili aktörü konumundadır. Bu ikili arasında ilişkilerin tarihi çok eskilere dayansa da, Birinci Dünya Savaşından sonra ilişkiler gelişmiş ve İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türk-Amerikan ilişkileri tarihsel süreci ile uluslararası ilişkiler için önemli bir örnek konumundadır. Bu ikilinin ilişkisi birçok önemli kriz içermesine rağmen devam etmiştir ve günümüzde de sorunlar mevcut olmasına rağmen, liderler tarafından işbirliği demeçleri verilmektedir. Güvensizlik ortamı oluşturan krizlere ve sorunlara rağmen bu ikilinin ilişki içerisinde olması, bu çalışmanın analiz konusu olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkileri, Johnson mektubu, Kıbrıs sorunu ve Irak'ta Türk askerinin kafasına çuval geçirilmesi gibi krizler atlatmış ve günümüzde Suriye Krizi ile bu iki aktör karşı karşıya gelmiştir. Bu krizleri değerlendirdiğimizde aktörlerin farklı politika tercihlerinden kaynaklandığını görebiliriz, ancak bu farklı tercihlerin neticesinde gerek uluslararası örgütlerin etkileriyle olsun gerek ikili ilişkilerde yumuşama olmuş olsun, bu ikili bir araya gelmekte ve yeniden işbirliği sürecine gitmektedirler.

Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel süreci devlet başkanlarına göre değişim göstermektedir. Yukarıda belirttiğim krizler, bir lider sürecinde başlayıp diğer bir lider sürecinde iyileşme gösterse de, başka bir lider ile yeniden kötüleşmeye ve krize gidebilmektedir. Örneğin, ABD başkanlarından Lyndon B. Johnson ve Richard Milhous Nixon dönemlerinde Türk-Amerikan İlişkileri kötüleşmiş, Jimmy Carter ve Bill Clinton dönemlerinde ise yakınlaşma göstermiştir. Aktörlerin birbirleri hakkındaki görüşleriyle politika oluşturduğunu savunan Bayesian realizm için bu örnek, bu savın doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Suriye krizi ekseninde Türk-Amerikan ilişkilerinin değişimini incelediğimizde, krizin ilk yıllarında mevcut olan işbirliği ve ortak hedefler aktörlerin birbirlerini güvenilir olarak tanımlamasına neden olmuştur. Krizin ilerleyen yıllarında aktörlerin politika tercihlerinin değişmesi ve küresel değişmelere farklı tepkiler vermeleri, yeni bilgilere göre yeni politikalar oluşturmaları işbirliği ortamına zarar vermiştir. Ortak ve işbirlikçi olan iki aktörün kısa sürede farklı eksenlere kaymaları bu çalışmanın araştırma konularından biri olmuş ve bu bağlamda Türk-Amerikan ilişkilerinin Suriye krizi incelenmiştir.

Suriye krizinin detayına indiğimizde bölgesel ve küresel çıkarlar doğrultusunda aktörlerin farklı aktör ve politika tercihlerini görmekteyiz. Bunun yanında ABD için Obama'dan Trump'a değişen bir başkanlık süreci varken Türkiye için de Davutoğlu'ndan Erdoğan'a doğru değişen bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte aktör değişikliğinin Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi olmuştur. Örneğin, Obama ve Davutoğlu dönemlerinde ilk yıllarda işbirliği hâkimken, Obama işbirliğinin dışına çıkıp ortağını gözetmeden hareket etmiş ve Davutoğlu bu gelişmelere kayıtsız kalmıştır. Erdoğan ise gerek Obama gerek Trump'a karşı reaksiyon gösterebilmiş ve bu doğrultuda Türkiye'nin Suriye'ye askeri müdahaleleri gibi Davutoğlu'na görece daha sert ve etkili politikalar izlemiştir diyebiliriz. Bu örnekte olduğu gibi aktörlerin ve politika yapıcılarının ilişkilere doğrudan etkilerini görebilmemiz, Bayesian realizm çerçevesinde açıklanabilmektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin istisnai yönü geçmişten günümüze inişli çıkışlı olmasına rağmen, sonradan bir şekilde bu ikilinin yollarının kesişmesidir. Son yaşanan gelişmeler Türk-Amerikan ilişkilerinde güvensizliğe ve yol ayrımına işaret etmekle beraber, Trump ve Erdoğan'ın Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölge kurulmasını istiyoruz açıklamalarından sonra karmaşık ve belirsiz bir süreç haline gelmiştir.

Gelinen noktada, uluslararası ilişkilerde devletlerin güvenilir ya da güvenilmez olduklarını anlamak için uluslararası ilişkiler teorilerinden faydalanabileceğimiz kanısı çok net bir şekilde belirtilmiştir. Devletlerin niyetlerinin kesin olarak bilinemesine rağmen, bu teoriler analiz ve politika oluşturmak için hayati önem taşımaktadır. Türk-Amerikan ilişkilerinin ele alınması ise çok boyutlu ilişkiler olmasından kaynaklanmıştır. Gerek değişen liderlere göre ilişkilerin şekillenmesi gerekse küresel ve bölgesel olaylara göre ilişkilerin şekillenmesi, Türk-Amerikan ilişkilerini başka bir boyuta taşımıştır. Güven ortamının hâkim olduğu ilişkilerde yeni bir durum karşısında aktörlerin farklı tepkiler göstermesi, aslında bu güven içerisinde güvensizliğin de var olması çelişmesini içerir niteliktedir. Bütün bu unsurlar çerçevesinde, Türk-Amerikan ilişkilerinin güven ve güvensizlik boyutu, Bayesian realizm ile açıklanmış, bu yaklaşıma göre, Türk-Amerikan ilişkileri Suriye krizinde başarısız olmuş ve işbirliği yerine ilişkilere güvensizlik hâkim olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aftandilian, Gregory (2018). A Security Role for the United States in a Post-ISIS Syria?, Strategic Studies Institute, September.
- Ali, Othman (2016). Donald Trump’ın Ortadoğu Politikası ve Kürtler, *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, 55.
- Arena, Philip (2009). “Book Reviews, Andrew Kydd, Trust and Mistrust in International Relations”, *Journal of Conflict Studies*, 29, 199-201.
- Arı, Tayyar (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, Tayyar (2014). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: DORA Basım-Yayın Dağıtım.
- Armaoğlu, Fahir (2017). *Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Ashley, Richard (1988). Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique, *Millennium: Journal of International Studies*, 17(2), 227-262.
- Ataöv, Türkkaya (2006). Amerika, NATO ve Türkiye. İstanbul: İleri Yayınları.
- Aydın, Mustafa (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Aydıntaşbaş, Aslı; Kirişçi, Kemal Kemal Kirişçi (2017). The United States and Turkey; Friends, Enemies, or Only Interests, *Brookings Turkey Project Policy Paper*, 12.
- Ayoob, Mohammed (1995). *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Baba, Gürol ve Karagül, Soner (2012) “Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 18-42.

- Baklacioğlu, Nurcan Özgür (2014). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika Analizinin Gelişimi. (Ed.: Faruk Sönmezoğlu, Özgün Erler Bayır). *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Balcı, Ali ve Madakbaş Gülenler, Elif (2019). “Turgut Özal Dış Politikası: Amerikan Düzeninde Yeniden Konumlanma ve Otonomi Arayışı”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 55, 77-98.
- Balta, Evren (2014). *Küresel Siyasete Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barron, Robert; Barnes, Joe (2018). Trump Policy in the Middle East: Syria, *Baker Institute*, March.
- Beitz, Charles (2009). *The Idea of Human Rights*. Newyork: Oxford University Press.
- Bentham, Jeremy (2000). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books.
- Bilensoy, İrem (2018). Bush ve Obama Dönemlerinin Terörizm Üzerinden Karşılaştırılması, *Lectio Socialis*, 2(1), 50-73.
- Bostanoğlu, Burcu(2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bozkurt, Abdulgani (2012). Ortadoğu’da Değişen Hükümetlerin Mevcut Dünya Düzenine Angaje Olması: Rol Model Türkiye, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4(41), 65-74.
- Brown, Chris (1992). *International Relations Theory: New Normative Approaches*. New York: Columbia University Press.
- Brozek, Jason D. (2007). Review Essay, Trust and Mistrust in International Relations, By Andrew Kydd ve Deterrence by Diplomacy, By Anne E. Santori. *Yale Journal of International Affairs*, 2(2), 150-154.
- Bull, Hedley (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Londra: Macmillan.
- Bull, Hedley; Watson, Adam (1984). *The Expansion of International Society*, Oxford University Press, New York 1984, s. 9.
- Burchill, Scott (2001). *Theories of International Relations*. Basinstoke: Palgrave.
- Butterfield, Herbert; Wight, Martin (1966). *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. Harvard: Harvard University Press.

- Cardoso, Fernando Henrique; Faletto, Enzo (1979). *Dependency and Development in Latin America*. Berkeley: University of California Press.
- Carlsnaes, Walter (2002). *Handbook of International Relations*. Kaliforniya: SAGE Publications.
- Chakrabarty, Dipesh (1992). Postcoloniality and the Artifice of History: Who Speaks for "Indian" Pasts, *Representations*, 37.
- Cole, Juan (2018). The Cost of Trumpism in U.S. Policy toward the Middle East, *Aljazeera Centre For Studies*, April.
- Connell, Raewyn (2009). *Gender in World Perspective*. Cambridge: Polity Press.
- Cox, Robert (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory, *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Cox, Robert (1983). Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method, *Millennium: Journal of International Studies*, 12(2), 162-175.
- Cox, Robert (1996). *Approaches to World Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çağlar, Barış (2012). Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni-Klasik Realist Bir Bakış, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4(47), 39-52.
- Çomak, Hasret (2016). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- D'Alema, Francesco (2017). The Evolution of Turkey's Syria Policy, *Istituto Affari Internazionali*, 17(28).
- Demir, Can (2018). Suriye'de Kara Kışa Dönen Arap Baharı: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Yönetimindeki Vekâlet Savaşı, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Deringil, Selim (2007). *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Donnelly, Jack (1989). *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Ithaca: Cornell University Press.
- Doty, Roxanne Lynn (1996). *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Ekşi, Muharrem (2016). “Ak Parti Döneminde Ortadoğu’da Türk-Amerikan İlişkilerinin Jeokültürel Eksen: İslami Kimlik”, *Akademik Bakış*, 9(19), 59-77.
- Erhan, Çağrı (2015). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ford, Robert (2018). What is Trump’s Real Policy in Syria?, *Aljazeera Centre For Studies*, May.
- Frost, Mervyn (1986). *Towards a Normative Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gambetta, Diego (1988). *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. New York: Basil Blackwell.
- Gismondi, Mark (2008). *Ethics, Liberalism and Realism in International Relations*, London and Newyork : Routledge.
- Göktepe, Orhan(2019). Trump’ın Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Küresel Bazda Ortaya Çıkabilecek Yeni Riskler, *Lectio Socialis*, 3(1), 59-76.
- Gözen, Ramazan (2001). *Amerikan Dış Politikası*, Anadolu Üniversitesi, TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2609, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1577.
- Guzzini, Stefano; Leander, Anna (2006). *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics*. London: Routledge.
- Gün, Mustafa (2010). “2003 Irak Krizi Sonrasında ABD-Türkiye İlişkileri”, *Bilge Strateji*, 2(2), 137-168.
- Hardin, Russell (1998). *Trust in Government*. (Ed.: Valerie Braithwaite, Margaret Levi). *Trust and Governance*. New York: Russell Sage Foundation.
- Hasgüler, Mehmet (2002). *Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*. İstanbul: İletişim.
- Heywood, Andrew (2011). *Global Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hoffman, Aaron Michael (2002). A Conceptualization of Trust in International Relations, *European Journal of International Relations*, 8(3), 375-401.
- Holsti, Kalevi Jaakko (1974). *International Politics: A Framework for Analysis*. Londra: Prentice-Hall International.

- Holsti, Kalevi Jaakko (1985). *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*. Boston: Allen & Unwin.
- Itani, Faysal; Rosenblatt, Nate (2018). US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning, *Atlantic Council; Rafik Hariri Center for the Middle East*. September.
- İşyar, Ömer Göksel(2018). *Suriye Krizi ve Türk Dış Politikası, Uluslararası Politikanın Çözümlemeyen Düğümü*. Bursa: Sayda.
- Kamalı, Hatice (2018). Türk'ün Yüğü "Yeni Osmanlılık mı" Yeni Bir "Osmanlı Oryantalizmi" mi? *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 33-47.
- Kamel, Ayhan (2014). 1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kardaş, Şaban; Balcı, Ali (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş, Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Keohane, Robert (1986). *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press.
- Köse, Talha (2014). Türkiye'nin Ortadoğu'da Zorlayıcı Olmayan Dış Politika Araçları, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 6(62), 16-17.
- Köylü, Murat (2018). Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı, *Assam Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD)*, 11, 70-86.
- Kurtbağ, Ömer (2015). "Obama Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri: Model Ortaklıktan Eksen Kaymasına İniş Çıkışlar ve Ayrışan Çıkarlar", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 185-207.
- Kydd, Andrew (2005). *Trust and Mistrust in International Relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Larson, Deborah Welch (1997). Trust and Missed Opportunities in International Relations, *Political Psychology*, 18(3), 701-734.
- Lenin, Vladimir (1979). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. (Çev. Cemal Süreya), Ankara: Sol Yayınları.
- Linklater, Andrew (1998). *The Transformation of Political Community: Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era*. Cambridge: Polity Press.

- Linklater, Andrew (2000). *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. Londra: Routledge.
- Mearsheimer John (2010). Structural Realism, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Morgenthau, Hans Joachim (1962). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Newyork: Knopf.
- Ongur, Hakan Övünç; Yavçan, Başak (2016). Uluslararası İlişkilerde Markist Yaklaşımlar. (Ed.: Ramazan Gözen). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, Baskın (2001). *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1: 1919-1980*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, Baskın (2001). *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2: 1980-2001*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, Baskın (2013). *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3: 2001-2012*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orhan, Oytun (2015). Suriye’de Kürt Kuşağı Mümkün mü?, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 7(39), 1-14.
- Ovalı, Ali Şevket (2019). “Stratejik Ortaklık, Kriz ve Restorasyon: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yörüngesine Kavramsal Bir Çerçveden Bakmak”, *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 155-190.
- Öncel, Muhammed Asım (2018). ABD’nin Ortadoğu’ya Yönelik Kamu Diplomasisi: Obama ve Trump Dönemi, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 1(1), 92-104.
- Özata, Murat (2016). Türkiye-ABD İlişkileri (1971-1984). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- Özpek, Burak Bilgehan (2016). Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler. (Ed.:Ramazan Gözen). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Palabıyık, Mustafa Serdar (2016). “İngiliz Okulu”, içinde Ramazan Gözen *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Reus-Smit, Christian; Snidal, Duncan (2008). *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Rose, Gideon (1998). Neoclassical Realism Theories of Foreign Policy, *World Politics*, 51(1), 144-172.
- Salık, Nuri (2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 3(35), 20-32.
- Sander, Oral(2016). *Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964*.Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, Atilla; Semin, Ali (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye, *Bilgesam*, 52.
- Semin, Ali (2018). ABD'nin Suriye'den Çekilmesi, İsrail'in Etkisi ve Türkiye'nin Sınır Güvenliği, *BİLGESAM Analiz/ Ortadoğu*, 1394.
- Sever, Ayşegül (2014). Komşuluk, Dış Müdahale ve Türkiye-Suriye Örneği, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 6(62), 12-15.
- Shimko, Keith (2013). *International Relations: Perspectives, Controversies and Readings*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Smith, Steve (1996). *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sönmezoğlu, Faruk (2016). *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası; 1991-2015*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şen, Yağmur (2013). Suriye'de Arap Baharı, *Yasama Dergisi*, 23, 54-79.
- Taliaferro, Jeffrey (2009). *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*. New York: Cambridge University Press.
- Tan, Kok-Chor (2004). *Justice Without Borders*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taşdemir, Fatma; Özer, Adem (2017). Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu, *Akademik Hassasiyetler – The Academic Elegance*, 4(7), 53-70.
- The White House (2018). *National Strategy for Counterterrorism of the United States of America*. October.

- Thompson, Jack (2018). Trump's Middle East Policy, *CSS Analyses in Security Policy*, 233.
- Tickner, Ann (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*. New York: Columbia University Press.
- Türkmen, Füsün (2012). *Kırılğan İttifak'tan "Model Ortaklığa" : Türkiye – ABD İlişkileri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ulutaş, Ufuk; Kanat, Kılıç Buğra; Acun, Can (2015). Sınırları Aşan Kriz Suriye, *Seta*, 120.
- Vincent, Raymond John (1984). Edmund Burke and the Theory of International Relations, *Review of International Studies*, 10(3), 205-218.
- Wallerstein, Immanuel (1974). The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis, *Comparative Studies in Society and History*, 16(4), 387-415.
- Waltz, Kenneth Neal (1959). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.
- Waltz, Kenneth Neal (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Watanabe, Lisa (2018). Trump's Middle East Policy, *ETCzürich*, 233.
- Watson, Adam (1982). *Diplomacy: The Dialogue Between States*. Londra: Eyre Methuen.
- Watson, Adam (1992). *The Evolution of International Society*. Londra: Routledge.
- Wendt, Alexander (1994). Collective Identity Formation and the International State, *American Political Science Review*, 88(2), 384-396.
- Wendt, Alexander (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wheeler, Nicholas (2012). Trust-Building in International Relations, *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding*, 4(2), 1-13.
- Wight, Martin (1994). *International Theory: The Three Traditions*. Londra: Leicester University Press.
- Yalçın, Osman (2012). "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21, 89-118.

Zakaria, Fareed (1999). *From Wealth to Power: the Unusual origins of America's World Role*. New Jersey: Princeton University Press.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Al Jazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turk-amerikan-iliskileri-stratejik-muamma-suruyor-mu?> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/pyd-ile-feto-turk-amerikan-iliskilerini-2016da-cikmaza-soktu/717504> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- BBC Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110407_assad_kurds (Erişim Tarihi: 04.12.2018).
- BBC Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140531_gezi_dispolitika (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- BBC Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141224_turkiye_abd_yilsonu (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44935062> (Erişim Tarihi: 17.09.2018).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42505444> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- BBC Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121130_palestinian_vote_analysis (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- BBC Haber, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151216_abd_rusya_suriye_uzlasi (Erişim Tarihi: 21.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37858815> (Erişim Tarihi: 21.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37917540>, (Erişim Tarihi: 24.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39865038> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43697466> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43763637> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44179953> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46628698> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46669324> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46859171> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- BBC Haber, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38741741> (Erişim Tarihi: 26.03.2019).
- CNN TÜRK, <https://www.cnnturk.com/turkiye/dogu-akdenizde-neler-oluyor-kibrisin-cevresinde-3-5-trilyon-metrekup-dogal-gaz-var>, (Erişim Tarihi: 14.02.2019).
- Deutsche Welle Türkiye, <https://www.dw.com/tr/bat%C4%B1-t%C3%BCrkiye-rusya-yak%C4%B1nla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1-izliyor/a-41671014> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- Hürriyet Haber, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-dusurulen-rus-ucagi-hakkinda-aciklama-40021114> (Erişim Tarihi: 17.09.2018).
- Hürriyet Haber, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-pyd-bizim-icin-pkk-ile-estir-27413370> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).
- Milliyet Haber, <http://www.milliyet.com.tr/suriye-tasarisina-rusya-ve-cin-den-veto/dunya/haberdetay/04.02.2012/1498199/default.htm> (Erişim Tarihi: 19.02.2019).
- NTV Haber, <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-askeri-suriyeden-cekiliyor,ztvKvEnA0ku8w6yHnNtlhA> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- NTV Haber, <https://www.ntv.com.tr/dunya/donald-trumpsuriye-ve-esad-rejimine-tavrim-cok-degisti,tKgqiOjAR0KsP581sss55w> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- SETA, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, <https://www.setav.org/turk-amerikan-iliskilerinde-hasar-kontrol-donemi/> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/abd/201611131025781433-trump-esad-suriye-isis-le-mucadele/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/abd/201812121036585506-abd-donald-trump-isid/> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/abd/201901021036906765-abd-donald-trump-kurtleri-korumak-istiyoruz/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201808041034605416-abd-turk-urunleri-vergi/> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201809071035097621-turkiye-iran-rusya-zirvesinde-bildirge-yayinlandi/> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/politika/201506161016030376/> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/politika/201701121026740598-erdogan-pyd-nato-yayin/> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201711111030958387-putin-trump-suriye-aciklama/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/trend/rusya-turkiye-s-400-hava-savunma-sistemi/> (Erişim Tarihi: 26.03.2019).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201509241017946544> (Erişim Tarihi: 09.12.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201604141022153215-erdogan-misir-tesekkur/> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201901141037093242-erdogan-trump/> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).
- T.C DİŞİLERİ BAKANLIĞI, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir_siyasi-iliskileri-.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- T.C DİŞİLERİ BAKANLIĞI, <http://www.mfa.gov.tr/iran-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- T.C DİŞİLERİ BAKANLIĞI, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- T.C DİŞİLERİ BAKANLIĞI, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-iran_siyasi-iliskileri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.12.2018).
- Takvim, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/11/28/abd-pydye-yine-silah-gonderdi> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/15temmuz/fetullah-gulenin-iade-sureci-olay-detay> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/dunya/abd-suriyeyi-vurdu-2639654> (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/dunya/trump-teroristlere-sahip-cikti-20-millik-guvenli-bolge-olusturun-3430920> (Erişim Tarihi: 20.03.2019).

EK 1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ

- 1795, Osmanlı Devleti ABD ile karşı karşıya geldi.
- 1800, “George Washington” adlı ilk ABD savaş gemisi İstanbul’a geldi.
- 1820, Pliney Fish ve Levi Parsons adlı ilk Amerikan misyonerler İzmir’e geldi.
- 1824, David Offley ilk ABD konsolosu olarak İzmir’de göreve başladı.
- 1830, Osmanlı devleti ile ABD arasında Seyr-ü Sefain ve Ticaret Anlaşması imzaladı.
- 1831, ABD İstanbul elçiliği açıldı. David Porter ABD maslahatgüzarı olarak atandı.
- 1845, İlk Osmanlı Konsolosluğu açıldı. Zapçioğlu Abraham ABD Konsolosu olarak atandı.
- 1850, Bahriye-i Hümayun subayları gemi inşa öğrenimi için ABD’ye gittiler.
- 1862, Osmanlı devleti ile ABD arasında Seyr-ü Sefain ve Ticaret Anlaşması imzalandı.
- 1868, Robert Koleji İstanbul’da kuruldu.
- 1874, Osmanlı devleti ile ABD arasında Suçluların iadesi Anlaşması imzalandı.
- 1876, Osmanlı devleti Philadelphia Fuarı’na katıldı.
- 1878, ABD eski başkanı Grant İstanbul’a geldi.
- 1893, Osmanlı Devleti Chicago Fuarı’na katıldı.
- 1908, Senato ve Temsilciler Meclisi ayrı ayrı kararlar alarak Osmanlı meclisinin çalışmalarına başlamasından duydukları sevinci ve başarı dileklerini İstanbul’a bildirdiler.
- 1909, Albay Colby Chester, Meclis-i Mebu san’a Chester demiryolu projesini sundu.
- 1917, Osmanlı devletinin ABD ile diplomatik ilişkileri kesildi.
- 1922, Türkiye ile yapılacak barışın (Lozan) Amerika’yı ilgilendiren kısımlarını yansıtan muhtıra, ABD tarafından İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerine sunuldu.
- 1923, TBMM tarafından Chester Anlaşması onaylandı. (Uygulamaya konulamamıştır.)
- 1923, Lozan Anlaşması’nın akabinde Türkiye ile ABD arasında imzalanan Genel Anlaşma (General Treaty). 18 Ocak 1927 tarihinde Amerikan Senatosu anlaşmayı onaylamayı reddetti.

- 1927, İki ülke arasında diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin kurulmasını öngören Modus Vivendi.
- 1927, Amerika'nın ilk Türkiye büyükelçisi Joseph C. Grew Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya itimatnamesini sunuldu.
- 1929, Türkiye ile ABD arasında Ticaret ve Seyr-ü Sefain Anlaşması imzalandı.
- 1939, Türkiye ile ABD arasında Ticaret Anlaşması imzalanır.
- 1940, Türkiye İngiltere'nin aracılığı ile Amerikan Ödünç Verme-Kiralama Yardımı'ndan yararlanmaya başladı.
- 1942, Beş gazeteciden oluşan Türk basın heyeti ABD'yi ziyaret etti.
- 1943, Kahire'deki Müttefik Konferansı'nda İnönü-Roosevelt buluşması gerçekleşti.
- 1944, Türk-İngiliz askeri görüşmelerinin kesilmesi üzerine ABD Türkiye'ye yardımı durdurdu.
- 1945, Türkiye ile ABD arasında Ödünç Verme-Kiralama Yardımı Anlaşması imzalandı.
- 1945, Boğazlar konusunda ABD Türkiye'ye nota verdi.
- 1946, ABD'nin Türkiye'nin güvenliğine verdiği önemin göstergesi olarak, Washington'da ölen Büyükelçi Ertegün'ün naaşı Missouri Savaş Zırhlısı ile İstanbul'a getirildi.
- 1947, Başkan Truman Sovyet tehdidine karşı Türkiye ile Yunanistan'ın savunulmasına karşı oluşturduğu doktrini açıklar.
- 1948, Türkiye ile ABD arasında Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil edilmesi konusunda anlaşmaya varıldı.
- 1949, Türkiye ile ABD arasında Eğitim Komisyonu kurulması hakkında anlaşmaya varıldı.
- 1950, ABD'nin destek verdiği Güney Kore'ye Türkiye 4500 kişilik kolordu gönderir.
- 1951, ABD Türkiye'nin (ve Yunanistan'ın) NATO'ya alınmasını müttefiklerine önerdi.
- 1952, Türkiye NATO'ya katıldı.
- 1954, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ABD'ye resmi ziyarette bulundu.
- 1955, Adana'daki İncirlik Havaalanı inşası tamamlanarak ABD Hava Kuvvetleri bu üsse yerleştirildi.

- 1957, İkili ya da kolektif ilişkiler yoluyla Ortadoğu ülkelerini milletlerarası komünizmden korumayı amaçlayan Eisenhower doktrini açıklandı.
- 1957, Türkiye'ye ilk Amerikan güdümlü füzeler geldi.
- 1958, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Bağdat Paktı'na ABD'nin destek vereceğine dair Dışişleri Bakanı Dulles bir deklarasyon sunuldu.
- 1959, Başkan Eisenhower. Türkiye'yi ziyaret etti.
- 1960, İncirlik Üssü'nden havalanan bir ABD U-2 gözetme uçağı Rusya üzerinde düşürüldü.
- 1962, Küba bunalımı dâhilinde Sovyetler Birliği'nin ABD'den Küba'daki füzelerine karşılık Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesini istedi, ABD bu isteğe olumlu yanıt verdi.
- 1964, 1963-1964 Kıbrıs bunalımı sırasında ABD Başkanı Johnson Başbakan İnönü'ye uyarıcı nitelikte bir mektup gönderildi.
- 1964, Halk ve gençlik gösterilerinde "Yankee Go Home" sloganları atıldı.
- 1966, 1945-1965 yılları arasında Türkiye ile ABD'nin imzaladığı 54 ikili anlaşmanın konsolidasyonuna dair Türk hükümeti ABD hükümetine muhtıra verdi.
- 1967, ABD'nin eski Savunma Bakan Yardımcısı, Cyrus Vance Johnson tarafından Kıbrıs krizi çerçevesinde girişimlerde bulunmak üzere özel temsilci olarak görevlendirilir.
- 1969, İkili anlaşmaların konsolidasyonu müzakereleri sonunda Türk – Amerikan Savunma İşbirliği Anlaşması imzalanır.
- 1971, ABD'nin isteği ile zarar giderim vaadiyle Türkiye'de haşhaş ekimi yasaklandı.
- 1974, Ecevit Hükümeti haşhaş ekimi yasağını kaldırıp 7 ilde haşhaş ekimine izin verdi.
- 1975, Türkiye'nin NATO (Amerikan) silahlarını kullanarak Kıbrıs'a müdahalesi ve askerini çekmemesi gerekçesiyle ABD Kongresi silah ambargosu kararı verdi.
- 1975, ABD'nin silah ambargosu kararı üzerine Türk hükümeti ortak savunma tesislerine ilişkin 1969 Türk-Amerikan anlaşmasına son verir ve İncirlik Üssü dışındaki (NATO göreviyle) üs ve tesislerin çalışmalarını durdurdu.

- 1978, Türkiye'ye uygulanmakta olan silah ambargosu Kongre tarafından kaldırılır, buna karşılık Türkiye'de kapatılan Amerikan üs ve tesislerinin geçici bir statü ile açılması araştırıldı.
- 1980, Türkiye ve ABD arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalandı.
- 1981, ABD Savunma Bakanı Weinberger Ankara'yı ziyaret eder ve Türkiye'nin ekonomik ve askeri bakımdan güçlü olması dileklerini açıkladı.
- 1983, ABD Dışişleri Bakanı Kissenger Ankara'ya geldi, Devlet Başkanı Kenan Evren ile görüşmesinde Türkiye ile askeri işbirliğini geliştirmek istediklerini, Türkiye'nin demokrasiye dönüşünden mutluluk duyacaklarını belirtti.
- 1987, Türkiye ile ABD arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 5 yıl süre ile uzatıldı. (Mektup teatisi ile).
- 1990, Ermenilerin "1915 soykırımı" savlarını ABD başkanının bir deklarasyonu ile tescil ettirme önerileri Senato'da reddedildi.
- 1991, Körfez Savaşı sırasında Irak ordusunun kuzeydeki Kürt isyanını bastırması ile bağlantılı olarak Türk sınırına gelen 460 bin Kürt için ABD ve Batılı müttefikler bir tampon bölge kurar: "Operation Provide Comfort" (Huzur Operasyonu) başladı, sığınmacılar için Güvenli Bölge oluşturulur, Koalisyon güçleri Kuzey Irak'a girerler.
- 1991, Sovyetler Birliği'nin çökmesi üzerine ABD Türkiye'deki bazı askeri üs ve tesisleri kapatmaya başladı.
- 1992, "Çekiç Güç PKK'ya yardım yapıyor" iddiaları gündeme geldi. (Çekiç Güç uçaklarının Bisi Yaylası'na yardım malzemesi attığına dair haber basında yer alır).
- 1992, ABD'nin güvence ve gözetimi altında başkenti Erbil olmak üzere Kuzey Irak'ta bir Kürt Federe Devleti kurulur, Türkiye bu devleti tanımadı.
- 1993, Irak'ın ateşkes koşullarını çiğnemiş olduğu gerekçesi ile İncirlik'ten kalkan uçaklar Irak hedeflerini bombaladı. (Türkiye'de İncirlik'teki Çekiç Güç'ün kullanılmasına dair tepkiler arttı).
- 1994, Türkiye ile ABD arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde 1981 yılında başlatılan "Türk-Amerikan Yüksek Düzeyli Ortak Savunma Grubu"

toplantılarının onikincisi Ankara’da tamamlandı. Toplantı sonunda basın toplantısı düzenleyen ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Freeman “Türkiye ile ABD arasında geliştirilmiş ortaklığa dayanan, önümüzdeki elli yıla uzanacak eşit bir işbirliğinin temellerini” attığını söyledi.

1994, ABD Temsilciler Meclisi Tahsisler Komitesi Alt Komisyonu, Türkiye’ye kredi olarak verilen askeri yardımın yüzde 25’inin “Türkiye’de insan hakları ve Kıbrıs konularında ilerleme kaydedildiği bildirilinceye kadar” askıya alınmasını kararlaştırdı. (10 Ağustos 1994 ABD Senatosu bu oranı yüzde 10’a indirecektir.)

1995, ABD’nin Türkiye Büyükelçisi Marc Grossman, VWashington’da Amerikan Türk Konseyi’nde yaptığı konuşmada Türkiye’nin ABD için çok önemli olduğunu, Washington’ın Türkiye’nin savunmasını desteklemek ve Silahlı Kuvvetleri modernize etmek için son on yılda 6 milyar dolarlık katkıda bulunduğunu söyledi. Grossman, iki ülke arasında görüş ayrılıklarının da bulunduğu dikkat çekerek, bu ayrılıkların Kıbrıs, insan hakları ve fikri mülkiyet konularında olduğunu belirtti.

1996, ABD ile Türkiye arasında imzalanan Gümrük idarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına ilişkin anlaşma TBMM’nce onaylandı.

1997, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile ABD Savunma Bakanlığı Arasında Tedarik ve Karşılıklı Hizmet Anlaşması ve Karşılıklı Lojistik Destek Uygulaması Anlaşması TBMM’nce onaylandı.

1998, Türk Harb-iş Sendikası ile ABD Hava Kuvvetleri arasında Toplu İş Sözleşmesi imzalandı.

1998, Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem ABD Dışişleri Bakanı’nın Hazar Havzası Enerji Kaynakları Başdanışmanı Richard Morningstar ile Bakü-Ceyhan boru hattı hakkında görüştü. (29 Ekim 1998 Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Gaz – Boru Hattı Projesi’nin ifası ve Türkmenistan’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Doğal Gaz Satışına İlişkin Anlaşma imzalanır.)

1999, PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın Kenya’da MİT-CIA işbirliğince yakalandığına dair basında haberler yer aldı: Kosovalı Arnavutlara yardım etmek amacıyla ABD önderliğinde NATO’nun Yugoslavya üzerinde başlattığı hava saldırılarına Türkiye siyasi ve askeri açıdan destek verdi.

- 1999, ABD Ankara Büyükelçiliği'nde "Hukuk Müşavirliği" adı altında büro açan FBI, suça karşı mücadeledeki ortak sonuç konusunda Türk Emniyeti ile birlikte çalışmalar başlatır.
- 1999, 17 Ağustos deprem felaketi nedeniyle ABD Akdeniz'de faaliyet gösteren 6. Filo'yu Türkiye'ye gönderme kararı alır.
- 1999, Başbakan Bülent Ecevit Amerika'ya resmi ziyarette bulunur. (Oval ofisteki görüşmede çekilen Clinton-Ecevit fotoğrafı kamuoyunda epey tartışılmıştı.)
- 2000, Büyükelçi Mark Parris Güneydoğu Anadolu gezisi kapsamında ABD'nin bu bölgede fiziksel olarak kurumlaşarak büro açma isteğini belirtir.
- 2001, ABD Dışişleri Bakanı Colin Povell'ın yoğun temaslarla geçen Ankara ziyareti sırasında Irak konusu masaya yatırılır, ABD Türkiye'ye uyguladığı tekstildeki kotayı yüzde 50 oranında kaldırır.
- 2002, ABD Dışişleri Bakanlığı Türkiye'yi eleştiren insan hakları raporunu yayınlar.
- 2002, ABD Senatosunda konuşan ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi Mark Parris, Irak'ta Türkiye olmadan hiçbir şey yapılamayacağını söyler.
- 2003, ABD'den gelen bir heyet Sabiha Gökçen Havaalanı'nda incelemelerde bulunur.
- 2003, ABD askeri bulundurma ve Irak'a Türk askeri gönderme tezkeresi TBMM tarafından reddedilir.
- 2003, Türk askerinin Irak'a gönderilmesi için hükümete 1 yıl süreyle izin veren tezkere TBMM de 183'e karşı 358 oyla kabul edilir.
- 2014, Başbakan Erdoğan ile Barack Obama arasında gerçekleşen telefon görüşmesinde Gülen'in iade edilmesi konusu ele alındı.
- 2014, ABD Dışişleri Bakanlığı, Fırtına kalkanı operasyonu ile Türkiye'nin kendini savunma hakkı olduğunu söyleyerek operasyona destek verdi.
- 2014, Galler'de gerçekleşen NATO zirvesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ABD başkanı Obama'dan Fethullah Gülen'in iadesini ya da sınır dışı edilmesini istedi.
- 2016, Türkiye Gülen hakkında sekiz ayrı suçtan hazırladığı dosyayı ABD'ye gönderdi.

- 2016, FETÖ'nün Hava Kuvvetleri İmanı olduğu ortaya çıkan Adil Öksüz'ün 15 Temmuz'dan önce iki defa ABD'ye gittiği ve en son 13 Temmuz'da Türkiye'ye döndüğü ve 14 Temmuz'da Ankara'ya gelerek darbecilerle toplantı yaptığı ortaya çıktı.
- 2016, Türkiye'de yaşanan darbe girişimine karşı sessiz kalan ve ilk açıklamayı üç saat sonra yapan ABD yönetimi ise Gülen'in iadesi için 'kanıt' istedi.
- 2016, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Başbakan Binali Yıldırım 15 Temmuz darbe kalkışmasından Fethullah Gülen'in sorumlu olduğunu bu yüzden birçok kez iadesini istediği Gülen'in, kendilerine iade edilmesini istedi.
- 2016, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayan ABD Başkanı Obama, Türkiye'nin yanında oldukları mesajını 'gecikmeli olarak' verdi.
- 2016, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ Gülen hakkında 4 ayrı dosyanın ABD'ye ulaştırıldığını bildirdi.
- 2016, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden, 15 Temmuz darbe girişiminden bir buçuk ay sonra Türkiye'yi ziyaret etti. Görüşmede FETÖ elebaşı Gülen'in iadesi istendi.
- 2016, Türkiye ve ÖSO güçleri terör örgütü DEAŞ'ın kontrolünde bulunan Dabık'ı temizlemek için operasyon başlattı. Operasyonla DEAŞ'tan temizlenen bölge ile ilgili açıklama yapan ABD yönetimi, Türkiye'nin başarısını tebrik etti.
- 2017, Türkiye, terör örgütü DEAŞ'ı sınırdan temizlerken, operasyonun El Bab'a kadar ilerleyeceği açıklandı. ABD yönetiminin, Türkiye'nin sınırın 20 kilometre derinlikten öteye geçmesini istemediği bilgisi ulaştırıldı.
- 2017, DEAŞ'a karşı Türkiye'ye destek verdiğini açıklayan ABD'nin Türkiye'nin terör örgütü DEAŞ ile ilgili verdiği koordinatları vurmadağı ortaya çıktı.
- 2017, ABD'nin tavrına rağmen, TSK ve ÖSO güçleri El Bab'a ilerledi. Terör örgütünün elindeki kent temizlendi. PKK'nın koridor oluşturma hayaline darbe vuruldu.
- 2017, Türkiye, ABD'nin daha önce verdiği söze uymasını ve terör örgütü PKK/PYD'nin Münbiç'i terk etmesini istedi. Aksi halde Türkiye'nin Münbiç için de operasyon başlatacağı ifade edildi. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, ABD'nin terör örgütü PKK/PYD'ye verdiği destek için "Böylesi bir yanlıştan ABD'nin bir an evvel dönmesi gerekiyor" dedi.

- 2017, ABD destekli terör örgütü PKK/PYD, Türkiye'nin Münbiç için harekete geçmesinin ardından Esed rejimi ile anlaşarak Münbiç ile Fırat Kalkanı arasındaki bölgeyi rejim güçlerine teslim etti. ABD yönetimi PKK/PYD'nin Esed ile anlaşmasına destek verdi.
- 2017, Halkbank Genel Müdür Yardımcısı Mehmet Hakan Atilla, İran asıllı Türk işadamı Reza Zarrab'ın yargılandığı dava kapsamında ABD'nin New York kentinde gözaltına alındı.
- 2017, ABD, Suriye iç savaşının başından bu yana Esed rejimini ilk kez hedef aldı. Rejime ait Şayrat Hava Üssü vuruldu. Türkiye, bölgede kimyasal silah kullandığı tespit edilen rejimin vurulmasını memnuniyetle karşıladı.
- 2017, Türkiye, terör örgütü PKK/PYD'nin Suriye'deki hedeflerini vurdu. Karakoç'taki PKK hedeflerine düzenlenen operasyon ile örgütü ağır darbe vuruldu. ABD yönetimi, NATO müttefiki Türkiye'ye karşı PKK/PYD'nin yanında yer aldı. ABD'li üst düzey komutanlar Türkiye'nin vurduğu bölgeleri PKK'lılarla birlikte gezdi.
- 2017, ABD Başkanı Donald Trump, terör örgütü PKK/PYD'ye ağır silah verilmesi kararını onayladı. Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde büyük bir kırılmaya yol açtı.
- 2017, ABD, terör örgütü PKK/PYD'ye ağır silah sevkiyatı yapmaya başladı. 6 ayı aşkın süreden bu yana devam eden sevkiyatlar kapsamında 2 bin tır silah gönderildi.
- 2017, Cumhurbaşkanı Erdoğan, Beyaz Saray'da ABD Başkanı Donald Trump ile görüştü. Görüşmede terör örgütü PKK'ya verdiği desteği kesmesi, Rakka operasyonu için Türkiye ile hareket etmesi istendi. ABD Başkanı Donald Trump'ın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la Washington'da yaptığı ilk yüz yüze görüşme, Türk-Amerikan ilişkilerini zora sokan mevcut pürüzleri ortadan kaldırmadı. Türk tarafı, Obama yönetimi sırasında alınmasına rağmen uygulanması Trump yönetimine bırakılan ve Suriye'deki Kürt milislerine IŞİD'e karşı Rakka operasyonu için ağır silah desteği sağlanmasına onay veren karardan duyduğu rahatsızlığı bir kez daha en üst ağızdan dile getirdi, Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Cerablus ve El Bab'da olduğu gibi, bundan sonra da YPG ve PYD'den Türk topraklarına yönelebilecek herhangi bir saldırı halinde angajman kurallarını devreye sokarak karşılık vereceğini Trump'a açıkça söylediğini" bildirdi.

- 2017, Terör örgütü PKK/PYD/FETÖ yanlıları Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği önünde toplanan Türk gruba saldırdı. ABD polisi olaya müdahale etmedi. Korumalar devreye girerek olayları engelledi. ABD basını ve yetkililer Türkiye'yi hedef aldı.
- 2017, Başkan Donald Trump'la Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan telefon görüşmesi yaptı. Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada, Trump ve Erdoğan'ın Katar'ın Körfez ve Arap komşularıyla arasındaki anlaşmazlık da dâhil, bazı konularda görüştikleri belirtildi.
- 2017, 1980'lerde Adana ve Ankara'da askeri ve siyasi müsteşar, 2008-2010 arasında da ABD'nin Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan James Jeffrey röportaj verdi. Bu röportajda “15 Temmuz'un bir askeri darbe olmadığını, Gülen örgütünün gerçekleştirdiği bir darbe olduğunu, Gülen'in demokratik sistemi yıkıp yerine gizli bir teşkilatı iktidara getireceğini ifade ederek darbe kalkışmasının Gülen'in yaptığını söyledi.”
- 2017, Türk korumalarla ilgili dava açıldı. Türkiye'nin tepkisini çeken davada, PKK/PYD'li grubun Türklere saldırısını engellemeye çalışan korumalar hakkında arama kararı çıkartıldı.
- 2017, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve ABD Başkanı Donald Trump, New York'ta düzenlenen 72'inci Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurul toplantıları kapsamında bir ikili görüşme gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan için “Benim arkadaşım oldu” ifadelerini kullanan Donald Trump, ABD ve Türkiye'nin “hiç olmadığı kadar yakın” olduğunu söyledi.
- 2017, Metin Topuz, ifadesi alındıktan sonra İstanbul Nöbetçi Sulh Ceza Hâkimliği tarafından ‘casusluk’ ve ‘Türkiye hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs’ suçlarından tutuklandı.
- 2017, Metin Topuz, ifadesi alındıktan sonra İstanbul Nöbetçi Sulh Ceza Hâkimliği tarafından ‘casusluk’ ve ‘Türkiye hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs’ suçlarından tutuklandı.
- 2017, Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği de mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde aynı metinle ABD'ye vizelerin askıya alındığını Twitter üzerinden açıkladı.

- 2017, ABD'nin Ankara Büyükelçiliği, Twitter hesabından yaptığı açıklamada Türkiye'ye vizelerin askıya alındığını duyurdu.
- 2017, Türkiye güney sınırlarında açılan terör koridoruna engel olmak amacıyla İdlib'e Astana kararları çerçevesinde giriş yaptı. Türkiye; Irak ve Suriye'nin kuzeyinde, Türkiye'nin güney sınırında oluşturulmak istenen terör koridorunun önünü kesecek hareket planını kapsamında İdlib-Afrin terör koridoruna karşı harekete geçti, Afrin ablukaya alındı.
- 2017, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Müsteşarı Kosnett, Dışişleri Bakanlığı'na çağrıldı. Görüşmede vize işlemlerinin askıya alınması kararından dönülmesi gerektiği iletili.
- 2017, Sırbistan'da konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bu sorunu biz başlatmadık. Eğer bu kararı Büyükelçi vermişse, ABD'nin o büyükelçiyi bir saniye orada tutmaması gerekir" dedi.
- 2017, Pentagon, vize krizinin Türkiye ile ABD arasındaki askeri işbirliğini etkilemeyeceğini açıkladı.
- 2017, ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nauert, Türkiye ile yaşanan vize krizine ilişkin "Çalışmamızın tutuklanması bizi son derece rahatsız etti. Elçilik kararı tek başına almadı. Beyaz Saray ve Dışişleri ortak karar aldı" dedi.
- 2017, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, ABD'li mevkidaşı Rex Tillerson ile vize krizini görüştü.
- 2017, ABD Ankara Büyükelçisi John Bass, Metin Topuz'un tutuklanması ile ilgili suçlamalar ile ilgili kanıtları bilmediklerini iddia etti.
- 2017, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyetin vize krizini görüşmek için Ankara'ya geleceği açıklandı.
- 2017, Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, tutuklanan ABD Konsolosluğu çalışanı Metin Topuz'un avukatı ile görüşeceğini açıkladı.
- 2017, Vize krizi ile ilgili açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bu olayı ortaya çıkaran buradaki bir büyükelçidir. Amerika'nın, Türkiye gibi bir stratejik ortağını, bir kendini bilmez büyükelçiye feda etmesi kabul edilemez" ifadelerini kullandı.

- 2017, ABD Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Nauert, Türkiye ile diyalogun sürdürüleceğini söyledi. Nauert'e çalışanlarının güvenliğinden endişeli olduklarını iddia etti.
- 2018, ABD Dışışleri Bakanı Rex Tillerson Türkiye ziyaretinde bulunarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüştü. Bu görüşme sonucunda gerilen ilişkilerin normalleşeceği, görüşülen konuların icraata dökülmesi için ortak mekanizma oluşturulacağı ve Münbic konusunun görüştüldü.
- 2018, Amerikalı Rahip Brunson'un Türkiye'de tutuklanması sorun haline geldi ancak serbest bırakıldı.
- 2018, ABD, Türkiye'den ithal edilen ürünlere ekstra vergi uyguladı.
- 2018, ABD, Türkiye'den ABD'de mal varlığı bulunmayan iki bakana sembolik yaptırım uyguladı.
- 2018, ABD, Türkiye'ye satılacak olan F-35 uçaklarına müsaade etmedi.
- 2019, ABD başkanı Trump, sosyal medya üzerinden Türkiye'yi Suriye'de Kürtlere müdahale etmesi durumunda, ekonomik yaptırımlar ile tehdit etti.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KARAGÜZEL, Ahmet
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 23/07/1991, Muş
Telefon : (535) 671 7760
E-mail : ahmetkaraguzel7@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler	2016
Lise	Muş İMKB Anadolu Lisesi	2010

Yabancı Dil

İngilizce